

NÕUKOGUDE KOOL II • 77

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI PEDAGOOGILINE AJAKIRI

**NOVEMBER NR. 11
XXXV AASTAKÄIK**

TOIMETUSE KOLLEGIUM:

V. EKSTA, F. KUPP, L. LEVALD, H. LIIMETS,
O. NILSON, H. ROOSVEE, H. ROOTS,
A. SEPP (toimetaja), E. VAPPER, S.-A. VILLO.

Keeletoimetaja M. RANDE

Tehniline toimetaja O. LEIDMAA

200 001 Tallinn, Pikk tn. 40. Telefonid: toimetaja 601-318, toimetaja asetäitja 440-381 ja 601-447, vastutav sekretär 449-397, ideoloogiaosak. 601-447, pedagoogika- ja teadusosak. 448-916, koolikorralduse osak. 448-916, töökasvatuse ja õhtukoolide osak. 601-318, humanitaarainete ja esteetilise kasv. osak. 601-447, algõpetuse ja koolieelse kasv. osak. 440-381, korrektuur 601-935.

Kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk tn. 73, tel. 601-337.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

Ladumisele antud 4. IX 1977. Trükkimisele antud 21. XI 1977. Trükiarv 4550. Trükipaber nr. 2, 70×100/16. Trükipoognaid 5,75. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,47. Arvestuspoognaid 9,22. MB-08302. Tellimise nr. 3233.

Tellimishind: aastaks — rbl. 3.60, 6 kuuks — rbl. 1.80, 3 kuuks — 90 kop. Üksiknumbri hind 30 kop.

«Ньюкоуде кооль» («Советская школа»).

Орган мин. просв. ЭССР.

На эстонском языке.

Выходит один раз в месяц.

© Kirjastus «Perioodika»,
«Nõukogude Kool» 1977.

Kaane kujundus A. Saldrelt.

KOMMUNISMI

EHITAMISE

AJASTU

MANIFEST

7. oktoober 1977 läheb ereda tähisena maailma ajalukku ning meie maa kangelaskroonikasse. Sel päeval võttis Nõukogudemaa kõrgeim riigivõimuorgan — NSV Liidu Ülemnõukogu — oma üheksanda koosseisu erakorralisel, seitsmendal istungjärgul vastu arenenud sotsialismi ajastu, kommunismi ehitamise ajastu manifesti, Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsiooni (põhiseaduse). Istungjärg võttis vastu ka deklaratsiooni NSV Liidu konstitutsiooni vastuvõtmise ja väljakuulutamise kohta, seaduse NSV Liidu konstitutsiooni vastuvõtmise päeva üldrahvalikuks pühaks kuulutamise kohta ja seaduse NSV Liidu konstitutsiooni kehtestamise korra kohta.

Neli kuud arutas nõukogude rahvas meie maa uue põhiseaduse projekti, mis oli välja töötatud NLKP Keskkomitee, tema Poliitbüroo ja partei Keskkomitee peasekretäri, NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe, konstitutsioonikomisjoni esimehe L. I. Brežnevi vahetel juhtimisel. Suure huvi ja tähelepanuga õppisid tundma ja analüüsisid nõukogude inimesed seda ülitähtsat dokumenti ning kiitsid selle üldrahvalikul arutelul kõiges üksmeelselt heaks.

Istungjärgu eel toimus NLKP Keskkomitee pleenum. Pleenum kiitis põhiliselt heaks konstitutsioonikomisjoni poolt esitatud projekti koos täienduste, täpsustuste ja parandustega, mis olid selles tehtud üldrahvaliku arutelu tulemuste põhjal, ning esitas projekti läbi vaatamiseks NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgule.

NLKP Keskkomitee pleenumilt saadud ülesande kohaselt esines L. I. Brežnev 4. oktoobril NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul ettekandega «Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsiooni (põhiseaduse) projektist ja selle üldrahvaliku arutamise tulemustest».

Väljendades nõukogude rahva tahet, kinnitas NSV Liidu Ülemnõukogu üheksanda koosseisu erakorraline, seitsmes istungjärg üksmeelselt maailma esimese üldrahvaliku sotsialistliku riigi põhiseaduse.

«Me võtame uue konstitutsiooni vastu Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäeva künnisel,» ütles L. I. Brežnev NSV Liidu Ülemnõukogu istungjärgul. «See ei ole lihtsalt meie maa elu kahe suursündmuse ajaline ühtelangemine. Nendevaheline seos on palju sügavam. Uus konstitutsioon on, võib öelda, Nõukogude riigi kogu kuuekümnendaastase arenemise kontsentreeritud kokkuvõte. See tõendab ilmekalt, et Oktoobri kuulutatud ideesid ja Lenini juhtmõtteid viiakse edukalt ellu.»

Konstitutsioon kinnitab uue ajaloolise rajajoone meie liikumises kommunismile — arenenud sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise. Ta rikastab ülemaailmse sotsialismi kogemuste ühist varasalve ning saab võimsaks stiimuliks kogu maailma töötajate võitluses vabaduse, demokraatia, püsiva rahu ja sotsiaalse progressi eest.

NSV Liidu konstitutsioon on arenenud sotsialistliku ühiskonna edu seadus. Selles ja L. I. Brežnevi ettekandes Ülemnõukogu istungjärgul on antud küpse sotsialismi, selle majandusliku ja poliitilise süsteemi, sotsiaalse struktuuri ja vaimse arengu ning välispoliitika terviklik pilt. Ära näidatud on sotsialistliku demokraatia suurimad võidud, kodanike laialdased õigused ja vabadused ning samuti nende kohustused, NSV Liidu rahvuslik-riiklik korraldus, võimu- ja valitsemisorganite süsteem ning teised meie maa riikluse tähtsad põhimõtted.

Arenenud sotsialism on aga, nagu märkis L. I. Brežnev, uue ühiskonna selline küpsusstaadium, kus jõuab lõpule ühiskonnasuhete kogu terviku ümberkorraldamine sotsialismile sisemiselt omastel kollektivistlikel alustel. Siit tuleneb täielik avarus sotsialismi seaduste toimimiseks ja tema eeliste ilmnemiseks ühiskonnaelu kõigis sfäärides. Siit tuleneb sotsiaalse süsteemi orgaaniline tervikkus ja dünaamilisus, tema poliitiline stabiilsus ning vääramatu sisemine ühtsus, kõigi klasside ja sotsiaalsete gruppide, kõigi rahvuste ja rahvusrühmade kasvav

ühksteisele lähenemine ning ajalooliselt uue sotsiaalse ja internatsionaalse inimühenduse — nõukogude rahva — väljakujunemine, uue sotsialistliku kultuuri loomine ja uue, sotsialistliku elulaadi kindlustamine.

Konstitutsiooni tähtis iseärasus seisneb selles, et ta tagab riigiorganite ülesannete struktuuri, funktsioonide ja tegutsemiskorra vastavuse meie saavutatud arengustaadiumile — küpse sotsialismi staadiumile.

Nõukogude ühiskonna juhtiv ja suunav jõud, tema poliitilise süsteemi, riiklike ja ühiskondlike organisatsioonide tuumik on Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, öeldakse konstitutsioonis. NLKP eksisteerib rahva jaoks ja teenib rahvast. Olles relvastatud marksism-leninismi õpetusega, määrab Kommunistlik Partei kindlaks ühiskonna arenemise perspektiivi ning NSV Liidu sise- ja välispoliitika suuna, juhib nõukogude rahva suurt loovat tegevust ning annab plaanipärase, teaduslikult põhjendatud iseloomu tema võitlusele-kommunismi võidu eest. Kõik parteiorganisatsioonid tegutsevad NSV Liidu konstitutsiooni raames.

Meie maa uus põhiseadus on suureinimkollektiivi aastaid kestnud pingsa töö vili. NSV Liidu Ülemnõukogu poolt moodustatud konstitutsioonikomisjoni koosseisus olid kogunud partei- ja riigitöötajad, tööklassi, kolhoositalurahva ja haritlaskonna ning meie maa arvukate rahvuste esindajad. Projekti väljatöötamisele olid kaasa tõmmatud silmapaistvad teadlased, spetsialistid ning riigiorganite ja ühiskondlike organisatsioonide töötajad. Kahel korral vaadati projekt läbi NLKP Keskkomitee pleenumil. Kogu ettevalmistustöö kvaliteedi otsustavaks kontrolliks sai konstitutsiooni-projekti üldrahvalik arutamine. See oli tõelises mõttes üldrahvalik. Projekti arutelust võttis osa üle ühesaja neljakümne miljoni inimese, seega üle neljaviiendiku meie maa täiskasvanud elanikest. Arutelule oli pühendatud ligi poolteist miljonit töötajate koosolekut. ettevõtetes, kolhoosides, väeosades ja

elukoha järgi. Projekti arutati pleenumitel, aktiividel ja koosolekutel ametiühingutes, komsomolis, kooperatiivkoondistes ja loomungulistest organisatsioonides. Kõigil neil foorumitel kiideti konstitutsiooniprojekt heaks.

«Üldrahvaliku arutelu peamine poliitiline tulemus seisneb selles,» ütles L. I. Brežnev, «et nõukogude inimesed ütlesid: jah, see on see põhiseadus, mida me ootasime. See peegeldab õigesti meie võite, meie püüdlusi ja lootusi, määrab õigesti kindlaks meie õigused ja kohustused. Kinnitades saavutatut, avab ta kommunistliku ülesehitustöö edasise laiendamise perspektiivi.»

Üldrahvalik arutamine andis võimaluse projekti märgatavalt parandada ning teha selles kasulikke täiendusi, rõhutas L. I. Brežnev. «Me võime,» ütles ta, «kindlalt ja uhkusega öelda: **just kogu nõukogude rahvas on saanud oma riigi põhiseaduse tõeliseks loojaks.**» Projekti arutelus peegeldub sotsialismi ajastu, suur võit — uus inimene, kes ei eralda end riigist, vaid peab riiklikke ja üldrahvalikke huve oma südameasjaks.

Konstitutsiooniprojekti arutamine näitas veel kord, kui kindel ja elujõuline on Kommunistliku Partei ümber koondunud kõigi klasside ja sotsiaalsete gruppide, kõigi rahvaste ja rahvusrühmade, kõigi nõukogude ühiskonna põlvkondade ühtsus. Miljonid ja miljonid linna- ja maatöötajad toetasid uut põhiseadust niihästi sõnade kui ka tegudega. Nad kontrollisid projekti iga rea järgi omaenda praktilist tööd, oma töökollektiivide tegusid, nad võtsid endale kõrgendatud sotsialistlikke kohustusi, tegid korrektiivse plaanides, otsisid uusi reserve tootmise efektiivsuse ja töö kvaliteedi tõstmiseks, tervitasid oma uut konstitutsiooni suurte töökangelastegudega.

Konstitutsiooniprojekti arutamine sai suureks poliitiliseks kooliks niihästi miljonitele reatöötajatele kui ka juhtivatele töötajatele mitmesugustel tasanditel. Sellest arutelust saadud kogemused kujunevad meie partei ja riigi

kõigi lülide töö edasise aktiveerumise heaks stiimuliks.

Meie maa uus põhiseadus on maailma üldsuse tähelepanu keskpunktis, nagu seda oli ka projekti üldrahvalik arutelu. Maailma progressiivne üldsus nendib rahuloluga, et konstitutsioonis on kinnistatud NSV Liidu välispoliitika põhiprintsiibid: rahu ja rahvaste julgeoleku ning laialdase rahvusvahelise koostöö leninlik poliitika.

«Aktiivsed vastukajad, suur ja siiras huvi ning palav heakskiit, mida meie konstitutsiooni projekt on leidnud kogu maailma töötavates hulkades,» ütles L. I. Brežnev, «täidavad südant rõõmuga nõukogude rahva saavutuste üle, aitavad veelgi selgemini endale ette kujutada nende suurt internatsionaalset tähtsust.»

Ent imperialistliku propaganda organiseerijad, tundes rahutust selle pärast, et meie maa põhiseaduse eelnõu arutamine võttis rahvusvahelise ulatuse, moonutavad selle sisu, püüavad vähendada selle tähtsust, võimalust mööda aga konstitutsiooni tähtsamad sätted lihtsalt maha vaikida. Oma ettekandes Ülemnõukogu istungjärgul kritiseeris L. I. Brežnev argumenteeritult imperialistliku propaganda väljamõeldist ühenduses Nõukogude kodanike õiguste, vabaduste ja kohustustega, riigi väljasõlmisega kommunismi ajal, NLKP osaga nõukogude ühiskonna elus ja konstitutsiooniprojekti mitmete teiste sätetega. Pareerides kära selle ümber, et projekt kuulutatavat välja «Kommunistliku Partei diktatuuri», «partei primaadi riigi üle» ja muud väljamõeldised meie partei kohta, lausus L. I. Brežnev: «Mida võib siin öelda? Selle rünnaku põhjused on mõistetavad. Kommunistlik Partei on nõukogude rahva avangard, tema kõige teadlikum ja eesrindlikum osa, lahutamatu rahvast tervikuna. Mitte mingisuguseid huve peale rahva huvide parteil ei ole. Püüda parteid ja rahvast teineteisele vastandada, targutada «partei diktatuurist» — see on sama, mis püüda vastandada, ütlemes, südant kogu ülejäänud inimorganismile.»

Seoses NSV Liidu uue konstitutsiooni vastuvõtmisega kerkivad partei ja nõukogude rahva ette suured ja keerukad ülesanded, rõhutas L. I. Brežnev istungjärgul peetud lõppsõnas. Ta ütles, et eelkõige on tarvis, et konstitutsiooni iga paragrahv, iga säte täiel määral astuks kõigi riigiorganite, kõigi ametiisikute, kõigi Nõukogude kodanike tegevuspraktikasse. See aga tähendab, et nõukogude inimesed peavad tundma oma konstitutsiooni, teadma oma õigusi ja vabadusi, mõistma lahutamatu seost oma kodanikukohustuste kohuse truuga täitmisega. «Me ei ole põhiseadust loonud dekoratsiooniks,» ütles L. I. Brežnev oma lõppsõnas. «Teda tuleb täita ja hakatakse täitma kõigis tema osades. Ta peab saama ja saab sotsialistliku demokraatia edasiarendamise ja süvendamise võimsaks vahendiks.»

NSV Liidu uus konstitutsioon on astunud jõusse. Praegu on esmajärgulise tähtsusega ülesanne igakülgset tundma õppida ja laialdaselt propageerida NLKP Keskkomitee oktoobripleenumi otsuseid, seltsimees L. I. Brežnevi ettekannet ja sõnavõttu NSV Liidu Ülemnõukogu üheksanda koosseisu erakorralisel, seitsmendal istungjärgul, NSV Liidu uut konstitutsiooni ja muid istungjärgu materjale, arvestades seejuures projekti üldrahvaliku arutelu protsessis omandatud kogemusi. Mõistagi lasuvad selles suured ning vastutusrikkad ülesanded õpetajatel ja kasvatajatel — kõigil haridustöötajatel, kelle kohuseks on kõike seda oma kasvandikele arusaadavalt ja eakohaselt mõistetavaks teha.

Järelikult peab koolides ja lasteasutustes laienema ning süvenema see töö, mida alustati konstitutsiooniprojekti üldrahvaliku arutamise käigus. On tarvis, et asjalikult ja läbimõeldult oleks kavandatud kõik, mida tehakse sel eesmärgil ainetundides, klassijuhatajatundides, õpilasorganisatsioonides ning klassi- ja koolivälises tegevuses. Sealjuures tuleb tähelepanu keskendada NLKP juhtiva osa, partei ja rahva vääramatu ning sotsialistliku demokraatia eeliste näitamisele.

«Kõik kogemused,» ütles L. I. Brežnev Ülemnõukogu istungjärgu lõppsõnas, «mis on omandatud kuuekümneda aasta jooksul Oktoobri teed minnes, kinnitavad, et meie jõud seisab partei ja rahva vääramatus ühtsuses. See on sotsialistliku demokraatia edasise õitsengu ja kõigi meie võitude allikas. See on kommunismi täieliku triumfi garantii. Tehkem siis kõik, et veel rohkem tugevdada ja süvendada seda suurt ühtsust.»

RAJOOINI- KOMITEE TÖÖ- PRAKTIKAST

TAISSIA BORODKINA, EKP Keskkomitee instruktor

«NSV Liidu kodanikud on kohustatud hoolitsema laste kasvatamise eest, valmistama neid ette ühiskondlikult kasulikuks tööks ja kasvatama nad sotsialistliku ühiskonna vääriks liikmeteks. Lapsed on kohustatud hoolitsema vanemate eest ja neid abistama.»

(Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu konstitutsioon, § 86)

Partei ja valitsuse otsustes koolist ning «NSV Liidu ja liiduvabariikide seadusandluse alustes rahvahariduse kohta» märgitakse töökollektiivide ja koolide vastastikuste sidemete tihendamise tähtsust, määratletakse perekonna ning üldsuse ülesanded sirguva põlvkonna kasvatamisel. Nüüdisajal ei ole noorte edukas kasvatamine võimalik ilma üldsuse aktiivse osavõtuta. Seda kasvatustööd

peavad koos õpetajate ja lastevanematega tegema ühiskondlikud organisatsioonid, asutuste ning ettevõtete töökollektiivid. Edu saavutamiseks on tähtis, et kõik need lülid töötaksid kooskõlastatult.

Neid nõudeid ja ülesandeid peavad meie vabariigi parteikomiteed rahvahariduse edendamisel oma tegevusväljas. Parteikomiteed kasutavad tööks noortega ettevõtete, ehituste, kolhooside ja sovhooside töökollektiivide abi. Eeskuju väärivad kogemused on EKP Tallinna Mererajooni Komiteel.

Juhindudes NLKP XXIV ja XXV kongressi ning EKP Keskkomitee otsustest rahvahariduse kohta, tõstsid EKP Tallinna Mererajooni Komitee, rajooni koolide juhtkonnad ja parteialorganisatsioonid esiplaanile ühe oma tähtsaima ülesandena kompleksse lähenemise noorsoo kommunistliku kasvatus küsimustele. EKP Mererajooni Komitee lähtubki oma haridusalases töös kooli, kodu ja üldsuse koostööst kui ühest juhtprintsibist sirguva põlvkonna kommunistlikul kasvatamisel. Sidemete tihendamisel kõigi kasvatuslülide vahel taotleb rajoonikomitee seda, et kontaktid poleks juhusliku iseloomuga. Peetakse tähtsaks, et seda tööd tehtaks plaanipäraselt, süstemaatiliselt, et seda kontrollitakse ja pidevalt suunatakse.

EKP Tallinna Mererajooni Komitees arutatakse regulaarselt kasvatusküsimusi, kooli, kodu ja üldsuse koostöö probleeme, võetakse vastu konkreetseid otsuseid, mille täitmist rangelt kontrollitakse.

Aktuaalseid kasvatusküsimusi arutatakse lastevanemate konverentsidel.

Kooli, kodu ja üldsuse koostöö küsimusi arutatakse süstemaatiliselt partei rajoonikomitee juures tegutsevas haridusnõukogus. Igal aastal vaadatakse partei rajoonikomitees koos haridusosakonnaga läbi koolide ja šeffettevõtete koostöö perspektiivplaani-lepingud.

Märkigem, et ka koolide parteialorganisatsioonid on hakanud pöörama rohkem tähelepanu kooli ja šeffettevõtete vahelise koostöö tugevdamisele, lastevanemate pedagoogilise kultuuri tõstmisele.

sele. Tihti korraldatakse ühiselt lahtisi partei- ning partei- ja komsomolikoosolekuid, millest võtavad osa šeffettevõtete esindajad. Näiteks toimus 25. jaanuaril 1977. a. Tallinna 16. keskkoolis lah-tine parteikoosolek, kus arutati kooli ja ettevõtte šeflussidemete mõju õppe- ja kasvatustööle. Ettekande tegi kooli di- rektor H. Vokk. Märgitakse, et need side- med on paljus kooli aidanud, et neid tuleb säilitada ja edasi arendada.

Töökasvatuse ja kutseorientatsiooni alal on 16. keskkoolil tihedad sidemed Tallinna kaubamajaga. Selles töös on välja kujunenud süsteem. Tallinna 16. keskkooli kaubandusliku kallakuga klas- side lõpetamisel saavad õpilased noo- remmüüja tunnistuse. Kaubamaja kom- somolialorganisatsioon on kooli juht- konna aktiivne abiline kutsesuunitluses. Kooli saadetakse kommunistlikke noori, et need teeksid selgitustööd 7. ja 8. klas- sides, äratamaks õpilastes huvi kauban- duskallakuga klassi astumiseks. Samal eesmärgil organiseeritakse loenguid las- tevanematele ja õpilastele, käiakse eks- kursioonil kaubamajas jm.

Tänu pidevale ja sihikindlale kutse- suunitlustööle asus viimastel aastatel Tallinna kaubamajja tööle umbes 60 Tal- linna 16. keskkooli lõpetanut.

Tallinna 11. keskkoolis korraldati koos šeffidega lahtine parteikoosolek teemal «8.—10. klassi õpilaste kutsenõustamise täiustamisest». Sellel koosolekul esinesid aktiivselt ja meeldejäädvalt Tallinna Ehi- tustrusti töötajad. Eri elukutsete esi- najad rääkisid koosolekul oma tööst, ju- tustasid sellest, kuidas saavutatakse kutsemeisterlikkus. Samuti toimus koolis lahtine parteikoosolek, millest võtsid osa kõikide šeffettevõtete esindajad. Arut- lusaineks oli kooli ja šeffide koostöö õpi- laste töökasvatuse. Koostati šeffide ja 11. keskkooli ühine tööplaan printsibil «Brigaad ja klass». 9. ja 10. klasside õpi- lased sõbrunesid Tallinna Ehitustrusti brigaadide (krohvijad, monteerijad, puu- sepad, müürsepad), 8. klasside õpila- sed Kaubandusliku Inventari Tehase brigaadide ja 7. klasside õpilased Puidu- töötlemise Tehase brigaadide töötajatega.

Šefid räägivad šeflussklassides oma ko- hustustest ja töösaavutustest. Õpilased omakorda käivad ekskursioonidel oma šeffide brigaadides. Šefid võtavad osa klasside komsomolikoosolekutest.

Tallinna 11. keskkooli 8.—10. klassi õpilastele ja nende vanematele korralda- takse kohtumisi Tallinna Ehitustrusti, Kaubandusliku Inventari Tehase ja Pui- dutöötlemise Tehase tööeesrindlastega. Mäniksin veel ühte nimetatud kooli hu- vitavat algatust. Koostati n.-ö. ringtöö- plaan 11. keskkool — 10. kutsekesk- kool — Tallinna Ehitustrust. Selle plaani tuum seisab selles, et kool valmistab oma kasvandikke ette edasiõppimiseks ehituserialadel, aga kutsekool valmistab ehitusspetsialiste Tallinna Ehitustrustile.

Kooli ja šeffide kaheaastase koostöö tulemusena on välja kujunenud tradit- sioonid. Mõned näited: kohtumised töö- eesrindlaste ja -veteranidega; raportid šeffidele sotsialistlike kohustuste täit- mise kohta, ekskursioonid tööobjektidele; komsomoli- ja pioneeriaktiivi õppuste organiseerimine trusti puhkebaasis; ke- vadised põllutööd Saue sovhoosis; ühine tähtpäevade pühitsemine jne.

Šeffettevõtetes on valitud inimesed, kellel on konkreetset kohustused, seal- hulgas ka vastutaja šefluse eest 11. keskkooliga. Kooli abistavad süstemaati- liselt töös lastevanemate ja «raskete» lastega ettevõtte ühiskondlikud organi- satsioonid. Lastevanemaid kutsutakse nende töökoha ametiühingu koosoleku- le, kus arutatakse «raskete» alaealiste õpinguid ja käitumist.

Rohkem kui 20 aasta jooksul on Tal- linna 25. keskkoolil kujunenud tihedad sidemed «Dvigateli» tehasega. Kooli ja tehase kollektiivi koostöös on rajatud tunnustust vääriv süsteem õpilaste töö- kasvatuse ja kutseorientatsiooni korral- damisel. Korduvalt on toimunud kooli ja tehase kommunistide ühised koosole- kud, kus arutati kooli, kodu ja üldsuse koostööd lastekasvatuse parendamisel. 25. keskkooli ja tehase «Dvigatel» vahel sõlmiti leping šeflussidemete kohta küm- nendal viisaastakul. Kogu seda mitme- külgset tegevust juhivad tehase ja kooli parteiorganisatsioonid ning kontrollib

parteiorganisatsiooni ülesandel tehase komisjon, kuhu kuuluvad kaadriosakonna töötajad, tehase komsomolikomitee, ametiühingukomitee ja kooli esindajad.

Agaralt teeb šeflustööd 25. keskkooliga tehase komsomolikomitee. Siinjuures mõned väljavõtted ettevõtte komsomolikomitee tööplaanist.

■ Noorsoo sõjalis-patriootiline kasvatamine. Komsomoliorganisatsiooni tööst šeflussidemete laiendamisel 21. kutsekeskkooli ja 25. keskkooli vahel.

■ Korraldada šeflus «raskete» õpilaste üle. Võtta kontrolli alla kõik defektssed perekonnad.

■ Organiseerida järelevalve kõigil noorteõhtudel, mis toimuvad «Majaka» kultuurimajas, 21. kutsekeskkoolis ja 25. keskkoolis.

25. keskkoolis töötab tsirkusering ja ring «Noor treial», mida juhendavad tehase kommunistlikud noored. Järjepanu organiseeritakse 25. keskkooli õpilastele ekskursioone tehase revolutsiooni-, lahingu- ja töökuulsuse muuseumi. Vestluste käigus tutvuvad õpilased ettevõtte kuulsusriikka revolutsioonilise minevikuga, nendega, kes võtsid osa revolutsioonilisest tegevusest Eestis ja «Dvigatelis». Kõik see etendab tähtsat osa õpilaste patriootilisel ja internatsionalistlikul kasvatamisel. Õpilased tutvuvad veel tehase tööga, kollektiiviga, kelle koosseisus töötavad ka nende vanemad. Nime-tatu aitab samuti kaasa õpilaste töökasvatusele, nende kutsevalikule. Keskkooli üheteistkümnnes pioneeriklassis on pioneerijuhtideks tehase kommunistlikud noored, kusjuures viimaste brigaadid on vastavate klasside kollektiivseteks šeffideks. Tööks 25. keskkooli raskestikasvatavate õpilastega eraldas komsomoli operatiivrühm grupi oma liikmeid.

Hea traditsioon on tehase eesrindlike tööliste, parteiorganisatsiooni funktsionääride ja tehase direktori esinemised koolis.

Vastavalt 25. keskkooli šeflusplaanile on kooli ja tehase kommunistlikel noortel kümnendal viisaastakul ette nähtud ühised temaatilised õhtud, teoreetilised konverentsid, vaidlusõhtud, koosolekud teaduse ja tehnika progressi tähtsama-

test küsimustest, partei majanduspoliitika nüüdisajal, kutsevalikust jm.

Küllaltki palju tehakse elukohajärgses töös. Tehase agitkollektiivis on üle 100 agitaatori. Üks nende töösuundi on alaealiste pidev järelevalve, seejuures on peamine nende kodude külastamine, kasvatustöö alaealiste ja nende vanematega. 1976/77. õ.-a. külastasid agitaatorid umbes 2000 kodu.

Rääkides tootmisettevõtte abist koolile, tuleb nimetada veel sellist töövormi nagu elukohajärgne töö lastega: majavalitsuse nr. 2 juures töötab lastetuba «Sõprus» ja majavalitsuse nr. 3 juures «Tuluke». Tegelikult on need lastetoad juba ammu üle kasvanud laste ja noorte klubbideks, mida entusiastlikult juhivad oma tööd armastavad ja tundvad pedagoogid B. Kondratjuk ja V. Martõnenko.

Töö toimub täpse plaani alusel ja tulemusi arutatakse regulaarselt tehase «Dvigatel» ühiskondlikes organisatsioonides. Põhisuunad on laste kommunistlik kasvatuse (eriti peetakse silmas ideelipoliitilist, kõlbelist, sõjalis-patriootilist ja esteetilist kasvatust) ning töö raskeltkasvatavatega, nende ümberkasvatamine.

Lastetubades võib mängida lauamänge, vaadata filme, kuulata huvitavaid vestlusi ja võtta osa ringide tööst (kujutava kunsti ring, «osavad käed» tütarlastele ja poistele eraldi, nukuteater, foto- ja laste estraadiring, vanemate õpilaste jaoks huvitavate kohtumiste klubi). Õhtu jooksul käib lastetoas «Tuluke» kuni 30 inimest, ürituste ajal on nende arv sageli poole suurem. Ringidesse on registreerunud üle 120, lastetoas «Sõprus» üle 80 liikme. Mõlema lastetoga aktiivseid külastajaid on 300 ringis. Valdavas enamikus on need 25. ja 11. keskkooli, 21. ja 24. kutsekeskkooli õpilased, aga ka tehase «Dvigatel» noortöölistel. On korraldatud ekskursioone lahingukuulsuse paikadesse, revolutsioonihälli Leningradi, muuseumidesse, kohtumisi Suure Isamaasõja veteranidega, kino ja teatri ühiskülastusi koos järgneva aruteluga. Moraalsetel-eetilistel teemadel nagu «Tütarlapse au», «Mis on õnn?», «Ütle, kes on su sõber» on peetud diskus-

sioone ja vestlusi. Korduvalt on osavõtjate arvamus eelnevalt tundma õpitud ankeedi teel. Silma rõõmustavad ja suurt kasvatustlikku tähtsust omavad stendid «Meie tehas» ja «Meie vanemad».

Lastetubade pedagoogid kuuluvad tehase «Dvigatel» mikrorajooni alaealistega töötamise komisjoni. Tööd raskestikasvatatavatega tehakse käsikäes kooli, perekonna ja tehasega (tsehhide tasemel). Peaasjalikult on see siiski isiklikel kontaktidel rajanev individuaalne töö alaealiste kaasahaaramiseks ühiskondlikule tööle, sportima.

Lastetubade «Tuluke» ja «Sõprus» töökogemused, nende tihedad sidemed tootmisettevõttega, viimase materiaalne ja moraalne toetus (kontaktid partei- ja komsomoliorganisatsiooniga, tehase juhtkonnaga, direktoriga isiklikult) väärivad kahtlematult tähelepanu ja levitamist.

Analoogilisi näiteid võib tuua ka Mererajooni teiste ettevõtete kohta. Hea koostöö on Maardu Keemiatehase ja Maardu keskkooli kommunistlike noorte vahel. Tehase kommunistlikud noored aitavad sisustada pioneeritoa ning pioneerijuhid nende hulgast korraldavad õpilasekursioone tsehhidesse. Traditsiooniks on saanud pioneerikoondused tehase territooriumil. Suviti aitab komsomoliorganisatsioon korraldada pioneerilaagrit «Jägala». Koolipoolne abi väljendub selles, et õpilased võtavad osa laagri maa-ala heakorrastamise laupäevakutest, on kombineeritud lasteaiade šeffideks, esinevad tööliste taidluskontsertidega jm.

Palju tähelepanu pööratakse pedagoogiliste teadmiste levitamisele lastevanemate hulgas. Rajooni koolide õpetajad peavad loenguid nii lastevanemate koosolekutel kui ka ettevõtetes. Näiteks 25. keskkoolis kinnitatakse õpetajad lektoriteks parteibürool, juba aastaid töötab lastevanemate ülikool. Mõned näited teemaatika mitmekülgsuse kohta: «Vaba aeg ja isiksuse areng», «Vanemate isiklik eeskuju lapse kasvatamisel», «Seksuaalkasvatus», «Vanema kooliea õpilaste kõlbeline kasvatus» jm.

Aktiivselt levitavad pedagoogilisi teadmisi lastevanemate ning koolieelikute

vanemate hulgas 21. keskkooli õpetajad. Lastevanemate tähelepanu pööratakse õpilasorganisatsioonile mitmete loengute kaudu. Kooli direktori Eesti NSV teenelise õpetaja A. Tiki initsiatiivil töötab koolis juba palju aastaid isade kool.

11. keskkoolis on koostatud plaanpedagoogilise propaganda teostamiseks kooli mikrorajoonis ning välja töötatud loengute tsükkel, millega õpetajad esinevad šeffettevõtetes.

Pedagoogilise propaganda küsimusi ja koolipoolseid kohustusi šeffettevõtete ees on hakatud sagedamini arutama koolides toimuvatel koosolekutel ja parteibüroodel.

Viimastel aastatel on lastevanemate komiteede töö aktiveerunud. Võib julgelt öelda, et nimelt lastevanemate komiteed on vahelüliks, mille kaudu koolide sidemed üldsuse ja töökollektiividega on laienenud ja tihenunud. Töökollektiivide osa suurendamist õpilaste kasvatamisel peetakse silmas ka koolide ja ettevõtete ühiste perspektiivplaanide-levituste koostamisel kümnendaks viisaastakuks. Et need tuleksid sisukamad, korraldab parteibüroo rajoonikomitee koolide direktoritele 16. keskkooli baasil seminari. Üksikasjaliselt tutvuti Tallinna 16. keskkooli ning V. Kingissepa nimelise Tselluloosi- ja Paberikombinaadi vahelise šefluslepinguga.

Töökollektiivide šeflus koolide üle on Mererajoonis tänaseks välja kasvanud puht materiaalse abi raamidest, kuigi ka viimane on arvestamisväärne. Praegu on tähelepanu keskmes kasvatusküsimused. See on arusaadav. Üleliidulisel õpetajate kongressil ütles L. I. Brežnev, et noore sugupõlve kasvatamine on tõeliselt üldrahvalik üritus, mille eest vastutab kogu ühiskond. Kooli, kodu ja üldsuse koostöö vajalikkusele kasvatusküsimustes juhitakse korduvalt tähelepanu parteidokumentides.

Eeltoodust nähtub, et Tallinna Mererajoonis tehakse suurt tööd koolide ja šeffettevõtete vaheliste sidemete tugevdamisel ning edasiarendamisel noore põlvkonna kasvatamise nimel, lastevanemate pedagoogilise kultuuri tõstmisel.

TALLINNA KOOLIKOMSOMOLILT SUURE OKTOOBRI JUUBELIKS

KARL KASIKOV,
ELKNÜ Tallinna Linnakomitee
I sekretär

Tänased kommunistlikud noored ja noored on progressi edasiviijad ning revolutsioonilipu kandjad. Komsomoliorganisatsiooni aukohus on hoolitseda, et isade võitluslipp oleks kindlates kätes.

Tallinna 54 000 kommunistlikust noorest peaaegu pooled on õpilased ja üliõpilased, üle 22 000 noore kuulub pioneerorganisatsiooni ridadesse, 15 000 koolipoissi-tüdrukut kannavad oktoobrilapse viisnurkset märki. Me elame arenenud sotsialistlikus ühiskonnas, mille eesmärk on: kõik inimese hüvanguks, kõik inimese õnne nimel. Tänastel noortel on head võimalused tööks, õppimiseks, kasulikuks vaba aja veetmiseks. Meil on oma unistused, ideaalid, teotahe ja rahulik taevast. Me oleme õnnelikud, sest ühiskonna eesmärgid on noortele omased. Uus NSV Liidu konstitutsioon on kõige selle garantiiks. Nõukogude võimu 60 aastat on paljude rahvaste elus olnud murrangulised aastad, mille ühiseks nimetajaks on sotsialismiideaalide

võidukäik. Tänased koolinoored on sündinud pärast Suurt Isamaasõda. Tänu pedagoogide, parteiorganisatsiooni, komsomoli- ja pioneerorganisatsiooni tegevusele on noored õppinud hindama olevikuväärtusi ja austama eelnenud põlvkondade võitlust ning tööd.

25. oktoobril 1917. aastal võitis sotsialistlik revolutsioon Petrogradis. 27. oktoobril, s. o. 2 päeva hiljem võtsid Tallinna töölised võimu nõukogude kätte. 121 päeva kuulus Eestis võim nõukogudele. Koolides kehtestati emakeelne õpetus, usuõpetus jäeti Tallinna Kooliõpilaste Keskkomitee ettepanekul õppeprogrammidest välja. Kaotati õppemaks ning koolide ülalpidamine läks täielikult riigi ja linna kanda. Õppevahendite, jalatsite ja riiete muretsemiseks hakati linna poolt õpilastele toetust andma. 22. detsembril 1917. a. tulid kooliõpilased punaste lippude all koos tuhandete töölistega Kadriorgu, valgekaartlaste poolt mõrvatud punakaartlaste Mihkel Aitsami, Jüri Kalmuse ja Rudolf Imbergi leinarongkäiku. Ajaloo lehekülgedelt teame, et Saksamaa reeturliku kallaletungi tulemusena langes Tallinn 25. veebruaril 1918. 4000 partei- ja nõukogude aktivisti sooritasid kuulsa Jäätretke Petrogradi. Kibedad kogemused karastasid toleaeegseid koolinoori. Tuntud revolutsionäärideks kujunesid Jüri Pruun, Harald Tummeltau, Oskar Sepre, Vilhelmine Klementi jt. ärksamad õpilased. Pikk võitlus kandis vilja: 1940. aastal taaskehtestati Eestis nõukogude võim.

Uus NSV Liidu konstitutsioon garanteerib igale noorele keskhariduse. Selle hüve valguses ei kannata kriitikat kodanliku Eesti hariduspoliitika: Tallinnas ei käinud 1920/21. õppeaastal koolis 2600 last ehk 31% koolikohustuslikest lastest. Põhjus: puudusid jalanõud ja riided. 64% õpilastest oli ebarahuldava toitumusega. 1925/26. õppeaastal pidi iga keskkooliõpilane tasuma õppemaksu 4000 marka (erakoolides aga kuni 12 000 marka). Koolikohustus oli 5 klassi. Üldse pääses 1920. aastate lõpul Tallinna 1300 algkoolilõpetajast 46% kes- või kutsekooli. Tänapäeval asuvad praktiliselt kõik 8. klassi lõpetanud Tallinna õpila-

sed jätkama õpinguid kesk- või keskeri-
haridust andvas süsteemis.

Tundes ajalugu, vaatavad tänased
noored kindlalt tulevikku. Suure Sotsia-
listliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aasta-
päevale läks iga koolipere vastu pari-
mate õpe- ja ühiskondliku töö tulemus-
tega. Osavõtt leninlikust arvestusest
«Viime ellu NLKP XXV kongressi otsu-
sed!» ja võistlusest õiguse eest alla kir-
jutada leninliku komsomoli raportile
NLKP Keskkomiteele Suure Sotsialisti-
liku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapä-
evaks — need kompleksed, õpe- ja ühis-
kondlikku tegevust haaravad vormid on
käesoleval õppeaastal noorte kommunist-
likul kasvatamisel kesksel kohal.

Me ei sea omaette eesmärgiks õppe-
edukuse protsenti, vaid taotleme, et iga
õpilane omandaks kindlalt ja põhjali-
kult kooliprogrammi ning tunneks huvi
teadmiste iseseisvalt täiendamise vastu.
Seda põhitõde rõhutavad ja elluviimist
taotlevad kõik haridussüsteemi lülid.
Õpilaste teadmisi objektiivselt hinnates
saavutasid Tallinna üldhariduskoolid
1976/77. õppeaastal 98,81%-lise õppe-
edukuse. See on hinnatav tulemus. Ai-
täh ütleme eelkõige õpetajatele oskuse
eest äratada õpilastes huvi oma aine,
ümbritseva looduse ja ühiskonnapro-
bleemide vastu.

Eesti NSV teeneline õpetaja 4. kesk-
kooli direktor Elsa Värte on suutnud
luua kollektiivis mikrokliima, mis soo-
dustab õpilaste initsiatiivi arendamist.
Selle kooli pioneerid uurisid ja kogusid
materjali revolutsiooni- ning sõjakange-
lastest, kelle nimed on antud Tallinna
tänavatele, teoks saab L. Kullmani ni-
meliste pioneerimalevate kokkutulek.

Kõikidele 33. keskkooli õpilaste ette-
võtmistele elab tulinahkaliselt kaasa di-
rektor Niina Kartševskaja. Koolis on
sisustatud eeskujulikud ainekabinetid.
Häid tulemusi on saavutatud õpe- ja
sõjalis-patriootilises kasvatustöös. Huvi-
tava koostöövormi leidsid šeffettevõtte
Eesti Laevaremondi Tootmiskoondise
(komsomoliorganisatsiooni sekretär Ser-
gei Balõbin) ja 33. keskkooli (klassiväli-
se töö organisaator Galina Ivanova)
kommunistlikud noored ja pioneerid.

Tsehhi komsomoliorganisatsioon, vane-
ma klassi komsomoliorganisatsioon ja
noorema klassi pioneerirühm ühinesid
ühte tegevusgruppi, mida hakkasid kut-
suma «Brigantiiniks». Koondise kommu-
nistlikud noored ja noored ning 33.
keskkooli õpilased on ühinenud 8-sse
«Brigantiini». 1976/77. õppeaastal kor-
raldati õpilastele 13 ekskursiooni koon-
disesse, organiseeriti kohtumisõhtuid
koondise sõjaveteranide ja tööeesrind-
lastega. Õpilastest moodustatud brigaa-
did töötasid ühiskondlikus korras koon-
dise komsomoli löökobjektil — laske-
tiiru ehitusel. Klassi seinalehtedes ka-
jastatakse koondise kommunistlike noor-
te ja noorte erialast ning ühiskondlikku
tööd. Ühise tegevuse kaudu on õpilased
paremini tundma õppinud tööliselukutse
väärtusi ja raskusi ning avaldanud soovi
pärast kooli lõpetamist koondisse tööle
minna.

Kangelaslinn Leningrad oma revolut-
sioonilise minevikuga pakub palju huvi-
tavat igale külalisele. K. a. 12. oktoobril
käisid 25. keskkooli (klassivälise töö or-
ganisaator Irina Apjokina) parimad
kommunistlikud noored legendaarsel
«Auroral», kus kirjutasid alla leninliku
komsomoli raportile, mis Suure Sotsia-
listliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aasta-
päevaks anti NLKP Keskkomiteele. 50.
keskkooli (vanempioneerijuht Alla Pro-
nina) pioneerid käisid tööl Riisipere
sovhoosis ja teenitud raha anti ristleja
«Aurora» komissari sm. Belõševi mäles-
tusemärgi ehitamiseks.

Vanemal põlvkonnal on elukogemu-
sed, noortel aga energia, tarmukus ja
hea pealehakkamine. Miks mitte need
omadused ühendada? 50. keskkooli pio-
neerid võtsid oma mikrorajoonis šefluse
alla 7 sõjaveterani ja langenute pere-
konda. 37. keskkooli pioneerid on oma
hoole alla võtnud 3 sõjaveterani. Pionee-
ride abile parimaks tänuks on veterani-
de huvitavad meenutused, vestlused isik-
likust võitlusteest.

37. keskkooli (vanempioneerijuhid
Eda Milistver ja Mari Metsis) õpilased
kogusid 1976/77. õppeaastal V. I. Lenini
elu ja tegevust kajastavaid materjale
ning 22. aprillil k. a. avasid koolis ko-

gutud materjalide näituse. Nende materjalide kogumine on seotud paljude muude huvitavate ja kasulike ettevõtmistega, mis suunavad õpilasi ise järeldusi tegema ning kujundama oma isiklikke arvamusi. Seda aga pidaski V. I. Lenin noorte kasvatamisel tähtsaks momentiks.

Viimastel aastatel on igas suunas tubli sammu edasi astunud 11. keskkooli kollektiiv. Eesmärgiks on võetud haarata iga õpilane aktiivsesse õppe- ja ühiskondlikku tegevusse. Hiljuti andis Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium teenete eest noorte õpetamisel ja kommunistlikul kasvatamisel 11. keskkooli õpetajale Niina Smirnovale Eesti NSV teenelise õpetaja aunimetuse. 11. keskkooli direktor Ivan Vassiljev on igas ettevõtmises aktiivne osaline. Tublide eestvedajate tulemused on ka tublid. Mererajooni sõjalis-sportliku mängu «Kotkapoeg» võitjaks tuli 11. keskkooli võistkond. Aktiivselt astuvad 11. keskkooli õpilased ÜLKNÜ ridadesse.

Palju huvitavat ja kasulikku on koolide komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonid teinud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäeva vääri- liseks tähistamiseks. Töö Eesti Õpilasmalevas, matkad revolutsiooni-, lahingu- ja töökuulsuse paikadesse, langenud kangelaste elu- ja võitlustee tundmaõppimine, pidulikud rivistused, miitingud, kohtumised revolutsiooni- ja sõjaveteranidega jm. ettevõtmised on tänase õppiva noorsoo tegevuses leidnud kindla koha. Kõik see annab tunnistust sellest, et Kommunistliku Partei juhtimisel kasvab tänastest noortest isadele-emadele vääri- line, kommunismiideaalidele vastav vahetus.

SUURE OKTOOBRI LIPU ALL

GRIGORI MANZUROVAS, Leedumaa Kommunistliku Partei Keskkomitee teaduse ja õppe- asutuste osakonna juhataja ase- täitja, ajalookandidaat

NLKP Keskkomitee otsuses «Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevast» leiame sügavamõttelised sõnad: «Oktoobrirevolutsioon on niisugune sotsiaalne ja poliitiline sündmus, mille suurus avaneb üha sügavamalt ja reljeefsemalt inimkonna iga uue sammuga ühiskondliku progressi teel.» See on tõepoolest nii. Kogu maailmaajalooline protsess, meie maa — sealhulgas leedu ja eesti rahva — ajalugu tõendab seda.

Leedu rahva edusammud võitluses nõukogude võimu eest sotsialismi ja kommunismi ehitamisel on seotud Suure Oktoobriga.

Võitlus tõeliselt rahvaliku hariduse eest on Leedus olnud pikaajaline ja keerukas. Tsaarivõimu aastatel oli 1897. a. rahvaloenduse andmeil kirjaoskamatuid 9—49-aastaste hulgas 45,8%. Esimese maailmasõja eel töötas 1620 alg-, 45 keskkooli, 37 gümnaasiumi ja vähesel arvul keskeriõppeasutusi. Kõrgkoole Leedus ei olnud. Koolis käis vaid 20% kooliealistest lastest.

16. detsembril 1918. a. kehtestati Leedu nõukogude võim. Trotsides Kodusõja raskeid tingimusi ja välisinterventsiooni ohtu, pöörasid leedu kommunistid ja Nõukogude valitsus suurt tähelepanu rahvahariduse arendamisele. Loodi Hariduse Rahvakomissariaat, mille koosseisu kuulusid koolieelse kasvatuse, kooli-, täiskasvanute hariduse, õpikute osakond jm.

Kohalike töörahva saadikute nõukogude ja revolutsioonikomiteede juures tegutsesid haridusosakonnad, kes hoolitsesid koolide avamise, kõigi kooliealiste laste õppima suunamise ja põhjalike ümberkorralduste eest koolitöös. Peeti võitlust reaktsiooniliste elementidega, eriti vaimulikega, kes püüdsid tõkestada kooli ümberkorraldamist.

Toetudes noore nõukogude võimu esimestele kogemustele, andis Nõukogude Leedu valitsus 24. märtsil 1919. a. välja dekreedid «Koolide reorganiseerimisest» ja «Laste kasvatusasutuste üleminekust Hariduse Rahvakomissariaadi juhtimise alla». Vastavalt nendele dekreetidele riigistati kõik erakoolid, laste varjupaigad, lasteaiad, internaadid ja muud lasteasutused, kaotati õppemaks, kehtestati üldine koolikohustus 8. kuni 17. eluaastani, emakeelne õpetamine, keelati usuõpetus. Võeti vastu dekreet kiriku lahutamise kohta riigist ja kooli lahutamise kohta kirikust. Koolitöö ümberkorraldamisel kasutati Nõukogude Venemaa, maailma esimese sotsialistliku riigi kogemust. Koolireformi teostamiseks loodi Hariduse Rahvakomissariaadi juures komisjon, kes valmistas ette uusi programme ja õpikuid. Vilniuses loodi psühholoogilispedagoogiline laboratoorium, mis tulevikus pidi kasvama eksperimentaalse pedagoogika instituudiks. Organiseeriti kursusi kirjaoskamate õpetamiseks, samuti mitmesuguseid erialaseid kursusi, töölisülkkoole, avati lugemistubasid ja klubisid.

Rahvusvaheline kontrrevolutsioon surus Leedus 1919. a. nõukogude võimu maha.

Välismaiste imperialistide abiga võimuletunud leedu kodanlus pööras peatähelepanu võitlusele töölistega, hari-

dusküsimustele rõhku ei pandud. Esi-algu taastati umbes samapalju koole, kuipalju neid oli imperialistliku maailmasõja eel, algkoolides õppis ligikaudu 20% kooliealistest lastest.

Tööliste nõudmisel oli valitsus sunnitud koolivõrku laiendama. 1928/29. õppeaastaks koolide arv suurenes, kuid neis õppis ainult 22 500 last. Õpilaste arv üldhariduskoolis hakkas kasvama pärast kohustusliku alghariduse kehtestamist. 1928. a. Gümnaasiumides ja progümnaasiumides õppis ainult 19 500 õpilast. Kõrge õppemaksu tõttu oli keskharidus tööliste ja kehviktalupoegade lastele praktiliselt kättesaamatu.

Kodanlik valitsus seadis eesmärgiks kasvatada sirguvat põlvkonda natsionalismi vaimus, ustavaks valitsevale riigikorrale. Kooli klerikaalne iseloom määrati konstitutsiooniga, milles usuõpetus kuulutati kohustuslikuks. Koolides tegutsesid kodanlikud ja klerikaalsed organisatsioonid, skaudid, «inglikesed» jt.

Hoolimata kõigist reaktsiooni pingutustest levis koolis ka progressiivne mõtte. Suur teene selles oli põranda all tegutseval kommunistlikul parteil ja komsomoliorganisatsioonil.

Leedu rahva võitlust kroonis edu. 1940. a. taastati nõukogude võim. Hariduselu hakkasid juhtima töölisklassi ja töötavate talupoegade esindajad. Hariduse valdkonnas kasutusele võetud abinõud meenusid paljus aastail 1918—1919 alustatud. Koos õppeasutuste võrgu laiendamisega tehti kõik selleks, et sulgeda kanalid, mida mööda imbus kooli klerikaalne-fašistlik ideoloogia, et koondata riigi kätte kõik koolid ja kasvatusasutused. Kirik lahutati riigist ja kool kirikust. Tasuta õpetamine avas kooliüksed tööliste ja töötavate talupoegade lastele. Esimesed ümberkorraldused hariduse valdkonnas kinnistati Leedu NSV konstitutsiooniga.

Uutes tingimustes sai leedu rahvas töötada ainult aasta. Sotsialismi ehitamise Leedus katkestas seekord fašistlike anastajate kallaletung. Juba esimestel okupatsioonipäevadel likvideerisid hitlerlased koos teiste nõukogude asutustega ka haridusosakonnad, sulgesid osa

koole ja lasteaedu, likvideerisid kõik täiskasvanute õpetamise vormid. Algas terror õpetajate suhtes. Aktiivse tegevuse eest nõukogude võimu ajal paljud neist arreteriti ja lasti maha. Maha lasti ka palju keskkooliõpilasi, aktiivseid kommunistlikke noori. Võimude korraldusel tuli koolist välja heita kõik kommunistlikud noored, kes läksid kaasa nõukogude võimuga aastail 1940—1941. Okupandid hõivasid paljude koolide ruumid. Õppetöö toimus ebaregulaarselt. Õppeaasta algas hilinemisega ja katkes vabariigis tervikuna või üksikutes maakondades kas nakkushaiguste, kütte ja valgustuse puudumise tõttu või muudel põhjustel. Ei jätkunud õppevahendeid, paberit, vihikuid. Materiaalsete raskuste ja õppemaksu tõttu ei saanud paljud lapsed koolis käia. Okupatsiooni ajal hävis ja muutus kasutamiskõlbmatuks üle 680 koolihoone.

Pärast okupatsioonist vabanemist tuli uuesti alustada nõukoguliku kooli rajamist, taastada varemest koolihooned, koondada õppevahendid ja sisustus, luua kaadrid.

Hariduse Rahvakomissariaat Leedu Kommunistliku Partei Keskkomitee suunamisel alustas seda tööd kohe, vastavalt Leedu territooriumi vabastamisele Nõukogude armee poolt. Vennasvabariikide laialdane osavõtt Leedu rahvamajanduse taastamisest võimaldas õppetööd alustada juba 1944. a. oktoobris. 1944/45. õppeaasta lõpuks saavutas koolide arv sõjajärgse taseme, kuigi sõja rasked tagajärjed avaldusid esialgu kõiges. Õppetöö toimus sageli pooleldi purustatud, kohandamata, halvasti köetavates ja halvasti valgustatud ruumides. Teravat puudust tunti õppevahenditest ja kirjutustarvetest. Ei jätkunud õpetajaid. Järk-järgult saadi kõigist neist puudustest üle.

Koolivõrgu laienemine, riigipoolne materiaalne abi puudustkannatavatele lastele, kooliealiste laste arvestuse ja kooliskäimise kontrolli parandamine, üldhariduse tähtsuse selgitamine elanikkonnale, elatustaseme kasv — kõik see avaldas otsustavat mõju hariduse edusammudele vabariigis. 1948/49. õppeaasta

lõpuks olid praktiliselt kõik kooliealised lapsed õppetööga haaratud. Gümnaasiumid ja progümnaasiumid reorganiseeriti kesk- ja seitsmeklassilisteks koolideks. Õppeaeg keskkoolis lühendati üheteistkümnele aastale. Nõukogude Leedu kool liitus täielikult rahvahariduse ühtse süsteemiga.

Tuleb märkida veel üht olulist, uue nõukoguliku kooli rajamist tõkestavat asjaolu. See oli terav klassivõitlus esimestel sõjajärgsetel aastatel. Kodanlike natsionalistide relvastatud jõugud püüdsid tõkestada sotsialistlikke ümberkorraldusi külas, tapsid õpetajaid, kes toetasid maareformi läbiviimist, põllumajanduse kollektiviseerimist, võtsid aktiivselt osa küla poliitilisest elust. Klassivaenlase salasepitsused ei suutnud peatada uue kooli rajamist.

Rahvahariduse nõukoguliku süsteemi loomisel oli tähtsal kohal vennasvabariikide kogemus, nende abi. See hõlbus tas kooli ümberkorraldamist, võimaldas kohe õigesti lahendada paljud keerulised organisatsioonilised, õppeprotsessi sisu, kaadri ettevalmistamist ja kasvatustöö korraldamist puudutavad küsimused. Kool arenes ja täiustus...

Üle kolme aastakümne lahutab meid sõjajärgse Nõukogude Leedu esimestest sammudest. Nõukogude Liidu koosseisus on Leedust saanud liiduvabariik kõrgelt arenenud tööstuse ja põllumajandusega, rahva kõrge haridustasemega. Nõukogude Leedus on praegu 13 kõrgkooli 65 000 üliõpilasega. Igal aastal saab kõrgkooli diplomi rohkem spetsialiste, kui neid suudeti ette valmistada kodanluse võimu 20 aasta jooksul. 78 keskeriõppeasutuses õpib üle 70 000 õpilase, mis ületab 15-kordselt õpilaste arvu 1939. aastal. Kutsehariduse süsteemi 76 õppeasutuses valmistati IX viisaastakul ette umbkaudu 100 000 kõrgelt kvalifitseeritud töölist. Praegusel ajal õpib liiduvabariigis elanike arvuga 3,3 miljonit inimest (sõjajärgsetel aastatel 3 miljonit) iga kolmas elanik, igal kolmandal töötajal on kõrgem, lõpetamata kõrgem või keskharidus. Liiduvabariigi iga 10 000 elaniku kohta tuleb 1928 üldhariduskooli õpilast (kaasa arvatud kutsekeskkoolid), 209

keskeriõppeasutuse õpilast ja 195 üliõpilast.

Märgatavaid edusamme on teinud üldhariduskool. Õigeaegselt lõpetab 8 klassi 95% õpilastest, keskkooli 76,7%. 1976/77. õppeaastal hakkas keskharidust taotlema 99% viimase lennu 8. klassi lõpetanuist. Edukalt kulgeb kutsekoolide ümberkujundamine kutsekeskkoolideks. Öhtu- ja kaugõppekoolides õpib üle 70 000 õpilase — $\frac{2}{3}$ kõigist keskhariduseta 16—29-aastastest noortest. Arvestades, et IX viisaastakul ja peale seda istub igal aastal koolipinki üle 20 000 töötaja, võib loota sama tempo säilides kogu töötavale noorsoole X viisaastakul keskharidust.

Samaaegselt tehakse kõik selleks, et ära hoida õpilaste väljalangemist päevakoolist. Pärast NLKP XXIV ja Leedumaa Kommunistliku Partei XVI kongressi tehti palju üldhariduskooli taseme tõstmiseks. Märgatavalt tõusis õppeedukus, istumajääjate arv vähenes 3 korda, väljalangevus 6,5 korda. Tõuseb õpetajate kvalifikatsioon. Palju on tehtud koolivõrgu ratsionaliseerimiseks maal. Praegu õpib 75% kõigist õpilastest küllusliku õppebaasiga ja kõrgelt kvalifitseeritud pedagoogide kaadriga komplekteeritud keskkoolides.

Hariduse valdkonnas võib näiteks tuua teisigi saavutusi. Erilist rõhutamist vajab, et Nõukogude Leedu majanduse, kultuuri ja hariduse öitseng sai toimuda vaid tänu nõukogude võimule, sotsialistlikule ühiskonnakorrale, teiste liiduvabariikide vennalikule abile, ning aluse sellele pani Suur Oktoober.

NSV Liidu uues konstitutsioonis leiab edasiarendamist Nõukogude kodanike õigus haridusele. Üldise kohustusliku keskhariduse kehtestamine, kutsekeskkoolide, keskerihariduse ja kõrghariduse laialdane areng õpetamise seostamise baasil elu ja tootmisega, kaugõppevormide edasiarendamine õppijaile mitmesuguste soodustuste andmise teel — kõik see tõendab kujukalt Suure Oktoobri ideede võitu.

NLKP XXV kongress seadis rahvaharidusele uued ülesanded, avas uued horisondid. Hinnates tehtut, oleme kaugel enesega rahulolust. Meil on veel lahen-

damata ja raskustega lahendatavaid probleeme. Nõukogude Leedu jääb teistest liiduvabariikidest, sealhulgas Eesti NSV-st veel maha õpetajate haridustasemelt. Õpilaste kutsesuunitlus, eriti 8. klassi lõpetanute edasi õppima suunamine, ei vasta veel alati vabariigi rahvamajanduse ja kultuuri vajadustele. See annab end tunda ka keskkoolilõpetanute edasises saatuses. Osa neist läheb tööle omamata mingit eriala. Võrreldes õppeedukuse tõusuga (1975/76. õ.-a. 99,5%) kasvab teadmiste kvaliteet aeglaselt. Umbkaudu $\frac{2}{3}$ üldhariduskooli õpilastest õpib ainult rahuldavalt. Lahendamata on veel üldhariduskooli, tehnikumi ja kutsekooli piirimaile puutuvaid küsimusi. Palju on teha pionieride ja õpilaste suvepuhkuse baaside loomisel, töö- ja puhkelaagrite organiseerimisel vanemate klasside õpilastele.

Neid probleeme aitab lahendada sõprus teiste liiduvabariikide haridustöötajatega, nende kogemuste ärakasutamine.

Leedu ja Eesti haridustöötajate vahel on kujunenud tihedad sõprussidemed, eelkõige Vilniuse ja Tallinna, Kaunase ja Tartu haridustöötajate vahel. Korraldatakse ühiseid seminare, õpetajate täiendusinstituudid vahetavad töökogemusi, keskeriõppeasutused kohtuvad spordis ja taidluses. Mõned Vilniuse ja Kaunase kutsekeskkoolid on sõprussidemeis Tallinna 1., 19. jt. kutsekeskkoolidega. Kaunase ja Tallinna Polütehnilise Instituudi vahel toimub juba aastaid üliõpilaste vahetus. Igal aastal asub Eesti NSV kõrgkoolides õppima 11—15 leedu üliõpilast. Need ja paljud teised sidemed haridusvallas annavad tunnistust leedu ja eesti rahva vennalikest sidemetest, vastastikusest rikastamisest.

Nõukogude Leedu õpetajaskond valmib koos kogu maaga vääriliselt tähistama Nõukogude riigi 60. aastapäeva. Sellele sündmusele on pühendatud palju üritusi, õpilaste ja õpetajate tegusid. Suures Oktoobris sündinud rahvaste sõprus toidab meie edusamme nagu elustav allikas. See sõprus aitab Nõukogude Leedul leida oma koht vennalikeliiduvabariikide peres, seista võrdsena võrdsete kõrval.

EESKIJULIKU KOOLI NIMETUST TAOTLEDES

TAMARA ŠAPOVALOVA, Moskva 654. keskkooli klassivälise töö organisator

Käesolevaga tutvustab Moskva 654. keskkooli klassivälise töö organisator Tamara Šapovalova kollektiivi töökogemust koolile eeskujuliku kooli nimetuse taotlemisel. 654. keskkool oli üleskutse «Eeskujulikule kommunistlikule linnale eeskujulikud koolid» esitajate hulgas. Mõned andmed kooli iseloomustamiseks: 1127 õpilast, 32 klassikomplekti, 8 pikapäevarühma. Koolis õpivad ehitajate ja tööliste lapsed.

Taotledes kommunistliku töö kollektiivi nimetust, on õpetajate ning kooli juhtkonna jõupingutused suunatud NLKP XXV kongressi otsuste elluviimisele, Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 60. aastapäeva väärilisele tähistamisele. Edusammud: koolis ei ole mahajääjaid ning rajooni alaealiste asjade komisjonis ei ole ammu tulnud arutada selle kooli õpilaste küsimust. Selleni on jõutud õpetajaskollektiivi pidevate otsingute tulemusel, koolil on välja kujunenud oma tööstiil, oma nägu. Metoodikakabinetis — selles koolis võib seda julgelt nimetada pedagoogiliseks laboratooriumiks — näeb õpetajate otsinguid tunni tänapäevastamiseks. Ja veel väga iseloomustav joon: õpetajad ei ole orienteeritud keskmisele õpilasele.

Nii õpetamisel kui ka kasvatamisel peetakse silmas õpilase individuaalsust, ülesannet kasvatada igast õpilasest isik-sus. Teadmisi selleks annab õpetajaile koolis juba mitmendat aastat töötav praktilise psühholoogia seminar. Iseloomustavat selle koolikollektiivi kohta soovitame lugeda k. a. 1. septembri «Utsitel'skaja Gazetas» N. Tselištševa artiklist «Достичь своей высоты».

1975. aasta augustis olime üks kümnest Moskva koolikollektiivist, kes pöördus kõigi pealinna pedagoogide poole üleskutsega «Eeskujulikule kommunistlikule linnale eeskujulikud koolid». See üleskutse — üks patriootilisi algatusi kommunistliku õpetamise ja kasvatamise süsteemis — sai järjekordseks tähiseks õppe- ja kasvatustöö kvaliteedi tõstmisel, üldise koolikohustuse elluviimisel.

V. I. Lenini töö «Suur algatus» ideede sügavus ja selgus määras paljudeks aastakümneteks lähenemise nõukogude rahva ja partei ees seisvatele ülesannetele, neis on esitatud kommunistliku veendumuse ilmingud iga nõukogude inimese tegudes. Meie näeme V. I. Lenini artikli aktuaalsust tänapäeval patriootilise algatuse idees. Niisuguse algatusega pöördusidki õpetajate poole 10 Moskva kooli pedagoogilised kollektiivid.

Meie ees seisib keeruline ülesanne viia kool eeskujuliku haridusasutuse rajajoonele. Lahendust otsisid mitte ainult õpetajate, vaid ka õpilaste kollektiiv, üldsus ja lapsevanemad. Me mõistsime: tuleb paremini õpetada, paremini kasvatada sirguvat põlvkonda, muuta kool eeskujulikuks, s. t. tõsta kasvatava õpetamise kvaliteeti.

Teed seatud eesmärkide saavutamiseks näeme järgmistes liikumissuundades:

- üksikõpetaja meisterlikkusest kogu kollektiivi meisterlikkusele,
- Moskva õpilase au eest,
- eeskujulikule koolile eeskujulik mikrorajoon.

Kooli saab eeskujulikuks muuta vaid siis, kui õpilaskollektiiv on selle algatuse realiseerimisele kaasa haaratud. Mõningaid kogemusi olime saanud koolikollektiivi kaasahaaramisel algatuse «Igale õpilasele sügavad ja kindlad teadmised» realiseerimisele.

Deviis «Moskva õpilase au eest» polnud meie jaoks uus. 1975. a. 16. aprillil toimunud aruande- ja valimiskoosolekul otsustasid kommunistlikud noored veteranide ettepanekul alustada võitlust selle deviisi eest. Otsuse vastuvõtmise aluseks ja eelduseks olid kooli vanemate klasside näitajad. Uue õppeaasta esimesel traditsioonilisel komsomolikoosolekul tööobjektid šeffettevõttes pöördus kooli parim, 10-b klassi komsomoliorganisatsioon kõigi kooli kommunistlike noorte poole üleskutse ja põhimäärusega, mille alusel tehakse kokkuvõtteid meie komsomoliorganisatsiooni ülevaatusest.

Üleskutses räägiti sellest, et liikumise eesotsas peab seisma parim klassi komsomoliorganisatsioon. Jutt on iga kommunistliku noore aust, tema veendumustest ja võimest olla teistele eeskujuks. Tehti ettepanek võistelda igale klassi komsomoliorganisatsioonile noorkaardiväelasliku ja igale tema liikmele noorkaardiväelase nimetuse omistamise eest. Omistatagu see nimetus parimatest parimatele meie hulgast!

NOORKAARDIVÄELASLIKU KOMSOMOLIORGANISATSIOONI PÕHIMÄÄRUS esitas õpilastele järgmised nõuded:

1. Klassi komsomoliorganisatsioon peab saama kooli võitlusrühmaks, olema igal pool esirinnas. Iga kommunistlik noor peab oskama kasutada oma võimeid ja teadmisi, ilmutama kõiges initsiatiivi ja järjekindlust. Meeles pidada ja mitte kahelda selles, et **oled kõige vajalikum inimene klassis ja koolis.**
2. Mitte ühtegi mahajääjat komsomoli-grupis. Puudulik hinne — erakorraline olukord. Kiiresti selgitada ja aidata.
3. Kolmemees — lubamatu nähtus. See annab tunnistust huvide puudumisest ja klassikaaslaste ükskõiksusest seltsimehe suhtes. Iga tund on samm teadmiste horisondi suunas.
4. Igal kommunistlikul noorel peab olema isiklik kompleksplaan, mille täitmist komsomolibüroo aeg-ajalt kontrollib.
5. Iga kommunistlik noor peab komisaride kaasabil leidma enesele tegevust šeflusaluses klassis, abistama tööüles-

annete täitmisel. Komsomoliorganisatsioon on esirinnas, esirinnas olgu ka tema šeflusalune klass.

6. Kõne allagi ei tule kommunistliku noore ilmumata jäämine kokkutulekule või koosolekule. Mitte ainult kohal olla, vaid võtta osa ka ettevalmistamisest ja läbiviimisest.

7. Iga kommunistliku noore eeskujulik töö kooli töökojas šeffettevõtte tellimuste täitmisel on meie reaalne panus kvaliteedi ja efektiivsuse viisaastakusse.

8. Laupäevakutel, teatevõistlustel, matkadel — igas tegevuses maksimum initsiatiivi, energiat ja leidlikkust.

9. Iga kommunistlik noor orienteerub maa ühiskondlik-poliitilises elus, oskab analüüsida rahvusvaheliste sündmuste käiku. Iga poliitinformatsioon olgu eeskujuliku kvaliteediga.

10. Komsomolikoosolekul ja klassijuhatajatunnid valmistatakse hoolikalt ette ning toimuvad kõrgetasemeliselt, kõigi aktiivsel osavõtul.

11. Kõno, teatri või muuseumi ühiskülastus, huvitav artikkel, uus raamat — miski ei jää läbi arutamata.

12. Kommunistliku noore täitmata jäänud ülesanne, ebakohane käitumine, ükskõiksus korraldajate suhtes on tõsine põhjus klassi komsomoliorganisatsiooni võistlusest väljaarvamiseks. Võistluse käigus on tähtsal kohal kommunistlike noorte ühiskondlik-poliitiline atesteerimine.

Parimad kommunistlikud noored — noorkaardiväelased — saavad austava õiguse alla kirjutada Leninliku Komsomoli Suure Oktoobri 60. aastapäeva raportile NLKP Keskkomiteele.

Enne põhimääruse järgi tegutsema hakkamist korraldasime kommunistlike noorte kooli, kus selgitasime, kuidas õpilased mõistavad ühiskondlikku positsiooni ning rääkisime veel kord, mis see on. Ainult erinevates vanuseastmetes õpilaste konkreetne tegevus saab olla määravaks koolile eeskujuliku kooli nimetuse omistamiseks. Tuli leida uusi töövorme, mis suudaksid kaasa haarata kogu õpilaskollektiivi. Selliseks töövormiks sai meil oktoobrilaste tähtede, pioneerirühmade ja klassi komsomoliorga-

nisatsioonide võistlus nimetuse eest «Eesrindlik täht, pioneerirühm, komsomoliorganisatsioon».

Töötasime välja põhimääruse, mille põhjal parimad tähed saavad nimetuse «Säde»; eesrindlik pioneerirühm — pioneeri-kaardivägi; parim pioneer, aktiivne marsist osavõtja — pioneer-kaardiväelane; parim komsomoliorganisatsioon nimetatakse noorkaardiväelaseks ja kommunistlik noor noorkaardiväelaseks.

Algas võistlus. Kõigesse oli kätketud elemente saada õigus olla nimetatud eeskujulikuks.

Millest alustasime? Tegime endale selgeks liikumise «Moskva õpilase au eest» seisukohad, andsime koonduste, vestluste, diskussioonide temaatika, tööülesanded. Kõik arutati läbi laiendatud õpilasakiivi koosolekul, kuhu kutsusime pioneeriaktiivi, klasside komsomolibüroode liikmed, komissarid, kehakultuuriorganisatsioonide nõukogu, lahingukuuluse muuseumi nõukogu, pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooni seinalehtede toimetajad. Sellest koosolekust võtsid osa ka õpetajad, kes vastutasid õpilaskollektiivi teatud tööloikude eest. Selle koosoleku eesmärk oli mobiliseerida õpilasi, kes uuel õppeaastal pidid saama õpilaskollektiivide organisatsioonideks, innustada neid kaasa aitama huvitavate plaanide realiseerimisele, tööks deviisi all «Eeskujulikule kommunistlikule linnale eeskujulikud koolid». Sellel koosolekul tunnetasid õpilased end osakesena kooliaktiivist, oma vastutust ülesande täitmisel. Pärast koosolekut tehti kooli komsomolikomitee ja malevanõukogu õpilaste omavalitsuse staapide tööplaanid algatuse realiseerimiseks. Malevarühmades ja komsomoliorganisatsioonides oli tunda õpilaste innustatust, oli loodud hoiak.

Algas elluviimise etapp. Hästi õnnestusid komsomoliorganisatsioonide ja pioneerirühmade ühised koosolekud pärast 2. oktoobri üleliidulist raadiorivistust, kus pioneerimalevad saavad tööülesanded pioneerimarsruudil «Täheke».

Toon näite. Kujutlege, et toimub ühine koosolek, mida juhatab komissar, protokollib rühmanõukogu esimees. Aru-

tatakse üht 6-b klassi timurlaste ülesannet aadressil Noorte Leninlaste tänav, maja 16. Nende šeff 9-a klassi komsomoliorganisatsioon ja šeflusalune oktoobrilaste täheke 2-b klassist töötavad samas majas. Sellel koosolekul määratakse vastutajad töö eest majas ning samuti kommunistlike noorte ja pioneeride hulgast vastutajad tööks nooremataga. Ülesannete kindlapiirilisus ja selgus on väga olulised õpilaste aktiivse hoiaku loomisel. Suhtlemine eri vanuses õpilaste vahel annab häid võimalusi eneseteostuseks.

Leninlikust arvestusest osavõtjate isiklikes kompleksplaanides ei olnud stereotüüpseid ülestähendusi. Plaanide iga punkt oli väga konkreetne: kirjutada referaat V. I. Lenini töö «Suur algatus» kohta, teha ettekanne «V. I. Lenini komsomoli III kongressil peetud kõne ajalooline tähtsus» vms.

Töövormid leiti. Sisu pidi vastama klassijuhatajate tööplaanidele, arvestades klassi psühholoogilist karakteristikat.

Põhiraskus oli organiseerida tööd klassiga. Nõukogude pedagoogikas on välja kujunenud suunad, missuguseid isiksuse jooni arendada. Praegu on meie ülesanne kasvatada harmooniliselt arenenud isiksust. Klassijuhatajal tuleb lähtuda mitte ainult ühe õpilase, vaid kogu klassikollektiivi eripärast.

Millest alustada tööd klassiga?

Meie klassijuhatajad tegid läbi isiksuse psühholoogia seminari. Õppisid määrama, missugusel tasemel on nende juhitud klass: nulltasemel, aktiivi kujunemise või kollektiivi kujunemise tasemel. Seda selleks, et teada, missugusele tasemele teha klassi kasvatustöö plaan.

Pärast NLKP XXV kongressi on eriti aktuaalne kõlbelis-poliitiline kasvatus, see on ka eeskujuliku kooli kasvatustöö oluline koostisosa.

Moskva — kangelaslinn, NSV Liidu pealinn, meie ideede sümbol. Kui iga koolilaps on haaratud liikumisse «Moskva õpilase au eest», on ta kaasa haaratud ka partei seatud poliitiliste ülesannete realiseerimisele. Samaaegselt areneb patriotismitunne, uhkusetunne oma

pioneeride või komsomoliorganisatsiooni šefluse all oleva maja, mikrorajooni, rajooni ja linna üle.

Korraldame operatsiooni «Ordenid sinu majas». Valmis ekspositsioon, mis jutustab kooli mikrorajoonis elavast sajast Suure Isamaasõja veteranist. Ekspositsioon «Au tööle» räägib IX ja X viisaastaku tööeesrindlastest, valitsuse autasusid saanutest. Need ekspositsioonid kasvatavad uhkustunnet oma mikrorajooni üle.

Klassi- ja kooliväline tegevus on kavandatud süvendama õpilaste teadmisi, sellest lähtub aineringide ja fakultatiivkursuste suund, koolis töötaval ülikoolil «Heureka» on 9 osakonda.

Oleme välja töötanud tootmisbrigaadi assistendi ja komandöri põhimääruse, õpilased täidavad töökodades šeffettevõtete tellimusi. Klasside komsomoliorganisatsioonid võistlevad tellimuste täitmise nimel.

Kool saab armsaks, kui selles on õpilaste oma kädetööd. Meie koolis on palju tehtud, küll õpetajate, küll lastevanemate juhendamisel. On oma ehitusbrigaadid õppekabinettide rajamiseks ja rekonstrueerimiseks, kooli kujundamiseks. Nimetagem toimunud operatsioone: «Aktusesaal», «Õppekabinet», «Puhketuba», «Mängude tuba», «Kooli maa-ala», «Pikapäevärühma mänguväljak».

Kõigi ainetate õppekabinetid on rajatud õpilaste ja lastevanemate kaasabil. Sellele tööle eelnes tehnikanoukogu koosolek ja ülekoolilise kirjand «Millisena ma tahaksin näha meie kooli». Õhtuti muutus kool ehitustandriks, kus töötasid kõik — õpetajad, lastevanemad ja õpilased.

Õpilaste hulgas on nii aktiivseid kui ka passiivseid. Neile, kes olid meelestatud kooliasjade suhtes ignoreerivalt, püüdsime ka leida meelepärast tegevust. Laskime õpilastel ise valida endale soovikohaseid ülesandeid.

Koolis on loodud koolikorra staap ja välja töötatud vastav koodeks. Staap kontrollib tootmis- ja remondibrigaadide, timurlaste, roheliste patrullide, oma šeflusalusele majale eeskujuliku maja nimetust taotlevate oktoobrilaste,

pioneeride ning kommunistlike noorte tegevust.

Võistlustel oli koolis väga lai kõlapind, seda soodustasid isiklik aruandlus, ühiskondlik-poliitiline atesteerimine, kogunemised, kus parimad said vimpleid.

Õpilaste atesteerimisel kontrolliti nende tööpasse, kuhu on sisse kantud tööülesannete täitmine. Sellest ilmneb iga õpilase tõeline pale. Võistlusest kokkuvõtete tegemisel märgiti ära pioneerikaardiväelase ja noorkaardiväelase nimetust taotlejate kandidatuurid. Pioneeride ja komsomoliorganisatsioonide nurkades märgiti samuti need kandidatuurid ära.

Võistlus õnnestus, sest see arvestas iga vanuserühma ealisi võimalusi, oli ümbritsetud romantika oreooliga.

Kõike, mida oleme teinud, ei saa lugeda uute töövormide hulka. Näiteks tööetapid kommunistlike noortega: leninlik arvestus, 60 lööknädalat, õigus anda allkiri kongressi raportile.

Kasvatatusülesandeid lahendame komplekselt, V. I. Lenini ideesid ellu viies. Iga õpilane on andnud oma panuse meie koolile eeskujuliku kooli nimetuse taotlemisel. Kokkuvõtteid tehes võisime järeldada:

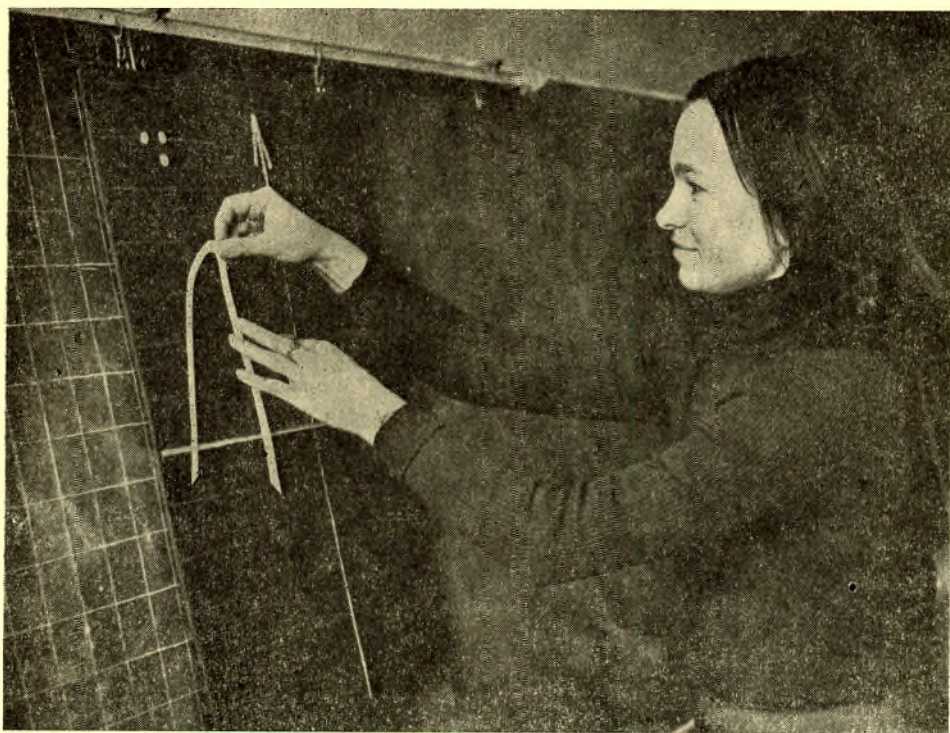
- kooli kasvatustöö on muutunud sihipärasemaks, vähem on tarbetut sekeldamist. Õpilased suhtuvad oma ülesannetesse kohusetundlikult, see nähtub õpilaste isiklikest aruannetest.
- Klassijuhatajad, malevanõukogu, kooli komsomolikomitee ja teised vabatahtlikud õpilasorganisatsioonid töötasid käsikäes, koordineerides oma jõupingutusi seatud ülesannete täitmiseks.
- Tihenesid sidemed mikrorajooniga.
- Paranes šeffettevõtte kommunistlike noorte töö rühmajuhtidena, igaüks neist taotles oma rühmale eeskujuliku rühma nimetust.
- Koolis ei ole väljalangejaid. Ükski õpilane ei ole miilitsa lastetoas arvel ega tema käitumist arutatud rajooni täitevkomitee alaealiste asjade komisjonis. Kadunud on klassikursuse kordamine.

Käesoleva õppeaasta alguseks oli ilme, et iga õpilane annab oma panuse koolile eeskujuliku kooli nimetuse taotlemisel Suure Sotsialistliku Oktoobri-revolutsiooni 60. aastapäevaks toimuvate ettevõtmiste sarjas. Põhimääruse üks põhinõudeid oligi, et iga organisatsiooni liige kasutaks oma võimeid ja teadmisi, ilmutaks initsiatiivi ja järjekindlust. Nii me kujundame õpilastes aktiivset hoiakut, kujundame isiksust.

Oktoobrilaste tähest «Säde» pioneerkaardivälaseks, edasi saada kaardivälaseks ning pälvida austav tunnustus-

kiri, mille annab õppenõukogu ning kooli ja šeffettevõtte komsomoliorganisatsioon noorkaardivälasest abiturientidele. Nii-sugused on iga õpilase võimalused liikumises «Moskva õpilase au eest» ja kooli muutmisel eeskujulikuks kooliks.

Meie, nende õpetajad, usume oma õpilastesse, usume, et lähevad täide komsomoli sünnipäeval, 29. oktoobril antud töötuse sõnad: «Meie, 654. keskkooli kommunistlikud noored, töötame Sulle, Kodumaa, et õigustame usaldust kanda uhket nimetust Nõukogude inimene».

Tallinna 34. 8-kl. kooli matemaatikakabinet on Tallinna paremaid. Tundi annab kabineti juhataja Elina Sarapik.

MARGUS VIIKMAA foto

SUUR

OKTOOBER

JA

EESTI

HARITLASKOND

ÕIE ELANGO,
Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloo Instituudi vanemteadur

Eesti rahvuslik haritlaskond hakkas koos kapitalistlike suhete tärgamisega tekkima XIX sajandil. Ent eesti intelligentsi kui omaette sotsiaalse kihi kujunemine sõna tõelises mõttes sai võimalikuks alles siis, kui kapitalistlik tootmisviis oli feodaalse üle põhiliselt võidu saavutanud, oli välja arenenud ühine majanduselu ja kujunenud eesti kodanlik rahvus. See eeldas ka rahva haridustaseme teatud tõusu ja eesti kirja-keele arengut.

XIX sajandi II poolel oli eesti haritlaskond tervikuna professionaalselt veel vähe diferentseerunud ja sotsiaalselt koostiselt suhteliselt homogeenne. Põhilise osa eesti haritlaskonnast moodustasid tollal vähese haridusega valla- ja kihelkonnakoolmeistrid, vallakirjutajad, köstrid, mõisavalitsejad jne. Enamik neist elas maal ja põlvnes talurahvast. Sajandi lõpukümnenditel tekitas kapitalismi jätkuv arenemine, linnastumine ja süvenev klassikihistumine eestlaste endi hulgas olulisi muutusi ühiskonna

sotsiaalses struktuuris. Linnades kasvasid arvuliselt ja tugevnesid majanduskult eesti väikekodanlikud keskkihid ja rahvuslik kodanlus, millega kaasnes nende ühiskondliku osatähtsuse suurenemine. Nende protsesside tõttu kasvas kiiresti ka haritud eestlaste arv. Sajandi lõpul muutus eesti haritlaskonna struktuur nii professionaalses kui ka sotsiaalses mõttes diferentseeritumaks.

XX sajandi esimesil kümnenditel kõik need protsessid intensiivistusid. Võitlusega hariduse demokratiseerimise eest 1905.—1907. aasta revolutsiooni päevil saavutasid rahvahulgad tsaarivalitsuselt mõningaid järeleandmisi. 1906. aasta erakoolide seadusega lubati Baltimaade erakoolides õpetada eesti, läti või saksa keeles. See asjaolu, et eestlastel avanes laiemaid võimalusi õppimiseks, eeskätt eesti erakeskkoolides, hoogustas ka kõrgema hariduse omandamist.

1915. õppeaasta algul oli eesti üliõpilasi juba 1000 ringis, neist ligi pooled õppisid Tartu ülikoolis. Kõrgema haridusega eestlasi oli 1915. aasta algul ligikaudu 800. Kõige arvukamalt oli nende hulgas juriste (19,5%), arste (15,5%), insenere (15,2%) ja teolooge (12,7%). Kui XIX sajandi lõpul pärines eesti intelligents peamiselt taluomanikest, siis nüüd andsid linnakodanlus ja keskkihid koos vabakutselistega ligi poole eesti üliõpilastest. Suur osa eesti haritlastest oli saksa aadli ja linnakodanluse ülemvõimu tõttu sunnitud endale tööd otsima võõrsil. Eestis asus kõrgema haridusega eestlastest 1915. a. algul ainult 60,2%. Eesti haritlaskonna tegevusvõimalused sõltusid suurel määral eesti linnakodanluse majanduslikest ja poliitilistest positsioonidest.¹

Vastavalt meie kaasaegsetele arusaamadele «haritlaskonnast» või «intelligentsist» on T. Karjahärm oma uurimuses arvestanud ainult kõrgema haridusega isikuid, kuid sel juhul jääksid vaateväljast eemale paljud õpetajad, kunstnikud, näitlejad, kirjanikud, aja-

¹ T. Karjahärm, Eesti rahvusliku haritlaskonna kujunemisest möödunud sajandi lõpul ja praeguse algul. «Keel ja Kirjandus», 1973, nr. 10, lk. 629.

kirjanikud jt., kes käsitletava ajajärgu vaimuelus siiski suurt osa mängisid.

Kahjuks puuduvad 1917. aastaks keskhariduse omandanud eestlaste kohta arvulised andmed. Eesti alal õppis mitmesugust tüüpi keskkoolides 1914. aastal kokku 10 879 õpilast, kuid nendest kaugeltki kõik polnud rahvuselt eestlased. Eestimaa kubermangu, s. t. Põhja-Eesti keskkooliõpilaste üldarvust moodustasid eestlased 38,5%.

Õpetajaid valmistasid ette Tartu Õpetajate Seminar ja 1912. a. asutatud Rakvere Õpetajate Seminar, kuid ka ministriumikoolide pedagoogilised klassid ja linnakoolide pedagoogilised kursused. 1911. a. toimunud ülevenemaalise algkooliloenduse andmeil töötas Eesti ala alghariduskoolides 2249 õpetajat.² Kuna loendus ei haaranud linnakoole, samuti keskharidust andvaid koole, siis oli eestlastest õpetajate arv mõnevõrra suurem.³

Kujunev eesti haritlaskond oli oma sotsiaalse olemuse poolest põhiliselt kodanlik ja väikekodanlik. Ent sajandivahetuseks oli ka töölisklass Eestis muutunud juba küllalt märgatavaks jõuks. Proletariaadi esiletõus ning materialistlike ja sotsialistlike ideede levimine avaldas mõju ka ühele osale eesti haritlaskonnast. 1905.—1907. aasta revolutsiooni päevil kujunesid Eestis proletaarsed ajakirjanikud ja kirjanikud, nagu H. Pöögelmann, J. Lilienbach, V. Mölder, V. Buk, O. Münther jt. Enamikus oli nende päritolu veel talurahvalik, kaks olid omandanud kõrgema hariduse (H. Pöögelmann oli lõpetanud Leipzigi Kaubanduslikooli, O. Münther Berliini Põllumajanduse Instituudi). Valiku tegemisel kodanliku ja sotsialistliku ideoloogia vahel ei tarvitsenud alati määrav

² E. Laul, Eesti alghariduskoolide õpetajate ettevalmistusest tsaariaja lõpul (1911. a. 18. jaanuari kooliloenduse kvantitatiivne analüüs). «Nõukogude Kool», 1974, nr. 2.

³ R. Majak kirjutas «Sirbis ja Vasaras», et Esimese maailmasõja ajal oli Eestis umbes 3000 kooliõpetajat. Ilmselt nii see oligi, kuigi täpsemat statistikat pole senini tehtud (vt. «Sirp ja Vasar», 1977, 19. aug.).

olla sotsiaalne päritolu, vaid elukogemused, saadud maailmavaatelised mõjutused jm.

Alates möödunud sajandi lõpust hakkas eesti rahvusliku intelligentsi hulka üha rohkem tulema arste, juriste, loodusteadlasi, insenere, ajakirjanikke, muusikamehi, kunstnikke, näitlejaid jt. Samaaegselt intelligentsi mitmekülgsema professionaalse väljaarenemisega toimus ka tema lõhenemine üha teravamalt kaheks teineteisele vastandlikuks leeriks. Üks osa eesti intelligentsist teenis täiesti lojaalselt tsaarimonarhiat ja valitsevaid klasse, teine osa oli aga tihedalt seotud rahvahulkadega ning kannatas ise sotsiaalse ja rahvusliku rõhumise all. Nendest rahvusliku intelligentsi kihtidest kasvas üha rohkem rahvusliku kultuuri demokraatliku suuna esindajaid ja revolutsioonilisi võitlejaid.

Kodanlik-demokraatliku Veebruarirevolutsiooniga saavutatud mõningaid vabadusi püüdsid kõik ühiskondlikud klassid ja kihid kasutada organiseerumiseks ja oma nõudmiste väljatöötamiseks. Eesti kodanlus hakkas kiiresti asutama uusi organisatsioone ja parteisid, mis pakkusid tegutsemisvõimalusi kodanlikule ja väikekodanlikule intelligentsile.

Tartus peeti 5. märtsil 1917. a. esimene eesti üliõpilaste ühine koosolek. Märgitakse, et Tartu ülikoolis on eesti üliõpilasi umbes 500, kuid ainult pisut üle poole neist on organisatsioonide liikmed. Arutati küsimust, kuidas oleks võimalik kõrgkoolide eestlastest õppejõude kodumaale, eriti Tartu ülikooli koondada, et seda teha rahvuskultuuri keskuseks. Otsustati kokku kutsuda esimene eesti akadeemiliste ringkondade (üliõpilaste ja vilistlaste) kongress, mis toimuski 25.—27. märtsini. Peeti vajalikuks soome-ugri osakonna asutamist Tartu ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas.⁴

Vaimse töö tegijad asutasid oma professionaalseid seltse ja ühinguid. Nii organiseerusid õpetajad suuremates keskustes ühinguteks. Eesti kodanlusel oli õnnestunud juba tsaariajal luua oma

⁴ «Postimees», 1917, nr. 75.

haridusalane organisatsioon haridusseltside ja noorsoo kasvatuse seltside näol. Aprillis 1917 korraldas Eesti Noorsoo Kasvatuse Selts Tartus rahvahariduse kongressi, millest kutsuti osa võtma kõiki eesti õpetajaid. Haridusküsimustes võeti kongressil vastu mitu resolutsiooni, mis nõudsid omakeelset õpetust, ühtluskooli jm. Tunnistati vajalikuks õpetajate keskliidu organiseerimine.⁵

14. mail 1917. a. leidiski Rakveres aset Eesti Kooliõpetajate Keskliidu (a-st 1919 Eesti Õpetajate Liit) asutamiskoosolek. Koos olid 20 inimest, kes esindasid 900 seni juba liitunud õpetajat. Keskliidu eesmärgiks seati: 1) luua demokraatlikul alusel seisev omapärane Eesti kool, 2) kaasa aidata Eesti noorsoo kasvatamisele ja rahvahariduse levitamisele väljaspool kooli, 3) kaitsta õpetajate õiguslikke ja majanduslikke huve. Juhatusse valiti P. Pöld, M. Reinik, V. Tamman ja M. Kampmann Tartust, J. Annusson ja E. Martinson Tallinnast ning Fr. V. Mikelsaar Valgast.⁶

Seega läks õpetajate liidu juhtimine kodanlik-demokraatlike haridustegelaste kätte.

Teisel rahvahariduse kongressil juunis 1917 oli tähtsamaks arutlusküsimuseks konfessionaalse või ilmaliku kooli küsimus. Usuõpetus otsustati jätta tulevase eesti kooli õppeainete hulka, kuid vabatahtliku õppeainena.⁷

Kahe revolutsiooni vahelisel ajajärgul, tööraha revolutsioonilise liikumise tõusu tingimustes olid eesti kodanluse hariduspoliitilised seisukohad põhiliselt kodanlik-demokraatliku iseloomuga. Koosolekuil ja ajakirjanduses deklareeriti üldise, kohustusliku, emakeelse ja kõigile kättesaadava (maksuta) hariduse vajalikkust. See oli kodanlusele tarvilik kõigepealt selleks, et rohkearvulist väikekodanlust proletariaadist isoleerida. Liberaalse kodanluse seisukohad põimusid sel ajal tihedasti väikekodanlik-demokraatlike nõudmistega. Suhteliselt alles nõrk eesti rahvuslik kodanlus püüdis sel viisil tugevdada oma baasi

võitluses saksa ja vene rahvusest suurkodanlusega. Kõlavate rahvuskultuurliste loosungitega püüti võidelda bolševike partei mõju vastu, suunata eesti tööraha tähelepanu kõrvale võitluselt sotsiaalse vabanemise eest.

Kogu õpetajaskond siiski rahvusliku kodanluse selja taga ei seisnud. Juba aprillis-mais 1917 hakkasid paljud demokraatlikult ja bolševistlikult meelestatud õpetajad omal algatusel algkoolides õpetama emakeeles, ootamata, kuni kodanlikud omavalitsusorganid jõuavad vastava seaduse Ajutiselt Valitsuselt välja kaubelda. Osas koolides jäeti ka usuõpetuse tunnid andmata ja hommikupalved pidamata.

Sellele osale õpetajaskonnast, kes seisid töörahvale lähemal, avaldas mõju bolševike partei võitlus demokraatliku ja ilmaliku kooli eest. Bolševikud esitasid oma haridusprogrammi 1917. a. juulis-augustis Eestis toimunud linnaomavalitsuste organite valimistel ning Eesti maatameeste konverentsil. Nõuti üldist, kohustuslikku, maksuta, emakeelset ja ilmalikku kooliõpetust, mis seisaks teaduslikul alusel ja oleks ühendatud mitmekülgse tootva töö harjutamisega.⁸ Silmapaistvaist bolševikest olid J. Sihver ja H. Pöogelmann endised õpetajad. Sõnavõttudega haridusküsimustes paisis koosolekutel ja ajakirjanduses silma eriti Jaan Sihver, kes paljastas Ajutise Valitsuse ja eesti kodanluse koolipoliitikat.

Tallinna linnavolikogus, kus bolševikud said enamuse, tegelesid nad süstemaatilisel haridusküsimustega, püüdes ellu viia valimiseelseid nõudmisi. Linnavolikogu hariduskomisjoni otsusega kaotati Tallinna koolides usuõpetus ja palvused juba enne Oktoobrirevolutsiooni ja mindi üle emakeelsele õpetusele, ootamata selleks Ajutise Valitsuse luba. Linnavolikogu juhataja J. Anvelt võttis septembris päevakorda ettepaneku anda krediiti 20 uue klassikomplekti avamiseks algkoolides.

Kodanliku Maavalitsuse haridusosakond, mida juhtis klerikaalselt meeles-

⁵ «Postimees», 1917, nr. 80.

⁶ «Postimees», 1917, nr. 139.

⁷ «Postimees», 1917, nr. 139.

⁸ «Tööline», 1917, nr. 8, nr. 32.

tud koolitegelane P. Pöld, ei võtnud hariduselu ümberkorraldamiseks midagi nimetamisväärset ette.

Ka kirjanike ja ajakirjanike hulgas ilmnes lahkumine proletaarse ja väikekoodanliku suuna vahel. Proletaarsed kirjanikud, publitsistid ja ajakirjanikud (J. Anvelt, V. Kingissepp, H. Pöggelmann, V. Buk, J. Lilienbach, O. Münther) koondusid bolševistlike ajalehtede «Kiir» («Tööline») ja «Maatamees» ümber.

Väikekoodanliku demokraatia vaateid kajastas ajaleht «Sotsiaaldemokraat», mis koondas enda ümber kirjanikud E. Vilde, F. Tuglase ja K. Ast-Rumori. F. Tuglase algatusel asutati 1917. a. kevadel kirjandusühing «Siuru», kuhu koondusid F. Tuglas, A. Adson, A. Gailit, J. Semper, M. Under ja H. Visnapuu. «Siuru» ei kujunenud ühtse suunaga rühmitiseks, sest tema liikmete vaated elule ja kunstile olid liiga erinevad.

Kaasaegset revolutsioonilist tegelikkust kajastas kõige aktiivsemalt proletaarne luule ja publitsistika. Kuid proletaarse kirjanduse esindajad (J. Anvelt, H. Pöggelmann) olid täielikult pühendunud otsesele revolutsioonilisele tööle või kirjastustegevusele (J. Lilienbach) ja neil jäi vähe aega kirjanduslikuks loominguks.

Näitlejad ja teatritegelased korraldasid 1917. a. mais oma esimese kongressi. Peeti tarvilikuks rahvusliku teatri arengut kiirendada, teatrite omavahelist koostööd tihendada ja koordineerida, osutada suuremat tähelepanu algupärase repertuaari muretsemisele jm. Asutati Eesti Näitlejate Liit, mille juhatusse valiti K. Jungholz, E. Türk, A. Teetsov, H. Vellner ja A. Simm. Esialgu kuulus liitu 65 näitlejat Tallinnast ja Tartust.⁹ Põhikirja järgi oli Liidu eesmärgiks näitekunsti edendamine, näitlejate kutsehuvide kaitsmine jm.

Bolševikud taotlesid tööliklassi oma professionaalse teatri asutamist. Ametiühingute ja tööliiseltside esindajate hulgast valiti teatri organiseerimiseks nõukogu. Septembri algul 1917. a. jõutigi

Tallinna Tööliste Teatri asutamiseni. Asutatava kutselise Tööliste Teatri põhi-koosseisu moodustas karskusseltsi «Valvaja» juures tegutseva proletaarse näite-trupi tuumik eesotsas lavastajate J. Rossfeldti ja A. Umbergiga. Täienduseks võeti näitlejaid väljastpoolt juurde (R. Bauman, K. Triipus, A. Tihkan jt.).

Elukutselisi muusikuid ühendas 1917. a. septembris Tallinnas tegutsema hakanud Ülevenemaalise Orkestrantide Liidu osakond. Suuremate ja elujõulisemate ametiühingute juurde asutati revolutsioonipäevil laulukoore ja isetegevuslikke orkestreid.

Tööliklassi võitlust toetavad kunstnikud avaldasid oma töid J. Lilienbachi ajakirjas «Tapper». Eriti terava poliitilise suunitlusega olid A. Laikmaa õpilase O. Kallise satiirilised joonistused. Eesti kujutatav kunst tervikuna arenes tol ajal aga eelneval aastakümnel tekkinud suundades.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni teokssaamine ja nõukogude võimu kehtestamine tarvdas ideelist polariseerumist haritlaskonna hulgas. Veebruarist oktoobrini tunnistasid kõik end «demokraatia» pooldajaks, nüüd aga oli vaja otsustada, kas minna koos revolutsioonilise töölikklassiga või mitte.

Eriti oluline noorele nõukogude võimule oli õpetajate kui ühe arvukama ja rahvaga tihedat kontakti omava haritlaskonna rühmituse toetuse võitmine. Hariduselu põhjalikuks ümberkorraldamiseks vastavalt leninlikele dekreetidele oli igal sammul vaja õpetajaskonna aktiivset kaastööd, nõu ja abi. 2. nov. 1917. a. kirjutas V. I. Lenin alla «Venemaa rahvaste õiguste deklaratsioonile», mis tühistas kõik rahvuslikud ja religioossed kitsendused ning andis õpilaste emakeelele koolis täielikud õigused. Dekreediga 10. nov. 1917 seisuste kaotamise ja seisuslike privileegide likvideerimise kohta anti elanikkonna kõikidele kihtidele võrdsed õigused, sealhulgas ka võrdne õigus haridusele. 11. det. 1917 kirjutas V. I. Lenin alla Nõukogude valitsuse otsusele koolide ja haridusasutuste vaimulikkonna valdusest äravõtmise ning Hariduse Rahvakomissariaadile al-

⁹ Teatri- ja Muusikamuuseum, T. 44, s.-ü. 3, l. 7—12.

lutamise kohta. Seda Nõukogude valit-
suse otsust arendas edasi 20. jaan. 1918
avaldatud Rahvakomissaride Nõukogu
dekreet kiriku lahutamise kohta riigist
ja kooli lahutamise kohta kirikust.

Eestis läks hariduselu juhtimine Eesti
Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täi-
tevkomitee juurde asutatud Eesti Töö-
rahva Koolivalitsuse kätte, mille eesotsas
seisis tuntud koolitegelane Artur Vall-
ner. Olles pettunud kodanlike parteide
tegevuses, liitus ta pärast Oktoobri-revo-
lutsiooni bolševikega ja kujunes üheks
silmapaistvamaks nõukogude kooli eest-
võitlejaks.

Kontakti tihendamiseks õpetajatega ja
nende äratõmbamiseks väikekodanlike
parteide mõju alt kutsus Eesti Tööraha-
va Koolivalitsus 28.—30. detsembrini 1917
Tallinna kokku eesti õpetajate kongressi.

Kongressil üksmeelselt vastuvõetud
resolutsioonis deklareeriti, et rahva-
kooliõpetajate kui tööraha noorsoo kas-
vatajate kohuseks on inimkonna pare-
ma tuleviku eest võitleva töölisklassiga
käsikäes käia ja ülesehitustöös igati
abiks olla.

Õpetajate kongress etendas suurt osa
õpetajate mobiliseerimisel võtlusse rah-
vahariduse ümberkorraldamise eest.
A. Vallner märkis hiljem Eesti esimese
marksistliku pedagoogilise ajakirja «Ees-
ti Kooli» veergudel, et nõukogude võimu
väheste kuude kestel Eestis suurenes
tunduvalt õpetajate hulk, kes detsembri-
kuu kongressi põhimõtted omaks tunnis-
tasid ja igast maanurgast bolševikele
toetust pakkusid. Uute õpetajate kaadri-
te ettevalmistamiseks natsionaliseeriti
Rakvere õpetajate seminar. Astuti sam-
me õpetajate palgaküsimuse korraldami-
seks.

Ülemaalse õpetajate kongressi otsuse
kohaselt kõrvaldas Eesti Tööraha Koo-
livalitsus oma määrusega 9. jaanuarist
1918 kõigi Eesti koolide õppekavast usu-
õpetuse. Teise määrusega keelati koolis
palvuste korraldamine. Osutus vajali-
kuks korraldada õpetajatele eesti keele
kursusi. Anti välja määrus keskkooli
demokratiseerimise kohta. Kõiki koolile
olulisi küsimusi pidi otsustama kolle-
giaalselt õppenõukogu, kuhu kuulusid ka

lastevanemate, õpilaste ja kohaliku töö-
rahva saadikute nõukogu esindajad.
18-aastaseks saanud õpilastele anti ko-
danikuõigused.

Õpetajaid oli vaja ka koolivälise hari-
dustöö korraldamisel. Täiskasvanuile
avati üldhariduslikud õhtukursused Tal-
linnas, Rakveres, Narvas jm. Kursused
olid emakeelsed, õppeained võeti läbi
kõrgema algkooli õppekava ulatuses.
Tallinnas ja Tartus töötasid rahvaüli-
koolid, kus loenguid pidasid mitmesu-
guste teadusalade kõrgema haridusega
spetsialistid.

Tartu ülikooli üliõpilaste vanemateko-
gu võttis 1918. aasta jaanuaris vastu ot-
suse hariduse rahvakomissariga ühen-
dusse astumiseks, et ülikooli tegevust
töötajate laiade hulkade huvidele vasta-
valt ümber korraldada. Tagandati üli-
kooli reaktiooniline juhtkond ja loodi
ülikoolile töötamiseks normaalsed tingi-
mused. Ent mõistagi ei olnud tolaegne
üliõpilaskond ühtne.

Kirjanike hulgas kutsus Oktoobri-revo-
lutsiooni võit esile terava ideelise polari-
seerumise. Proletaarsed kirjanikud ja
publitsistid hakkasid looma uut, nõuko-
gulikku kirjandust. Kõige tuntumad kir-
janikud-realistid (E. Vilde, A. H. Tamm-
saare, E. Peterson-Särgava, O. Luts jt.)
lasksid ennast segadusse viia väikeko-
danlike parteide propagandal «demo-
kraatiast üldse», võimust «ühegi klassi
diktatuurita» ning püüdsid asuda neut-
raalsele positsioonile. Nad ei toetanud
kodanlikku kontrrevolutsiooni, kuid ei
mõistnud ka Oktoobri-revolutsiooni ole-
must. Rahvuslike huvide valesti mõist-
mine tõukas nii mõnegi tuntud kirjaniku
kodanluse natsionalistlike taotluste toe-
tamisele. See ilmneb mõnedes G. Suitsu,
A. Haava ja K. E. Söödi teostes. Enamik
kirjanikke kõhkles, kaotas perspektiivi
ega osanud valida teed. J. Semper astus
detsembris 1917 Eesti Sotsialistide-Revo-
lutsionääride Parteisse. Vaimuinimes-
test kuulusid sinna G. Suits, J. Käerner,
H. Raudsepp ning H. Kruus. J. Sem-
per ühines partei pahempoolse tiivaga,
kes pooldas revolutsioonilise tööraha
laiaulatuslikku liikumist. Pärast ligi

kuuajalist kõhklust otsustas partei keskkomitee bolševikega koaleeruda. Koalitsiooni ajal töötas J. Semper Eesti Tööraha ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee haridusosakonna juhatajana kuni koostöö katkemiseni jaanuaris. Ta avaldas üleskute eesti õpetajale kongressi kokkukutsumiseks, rõhutades, et kooliõpetajad ei tohi eemale jääda ühiskondlikest ülesannetest. Detsembri lõpul otsustasid Eesti sotsialistid-revolutsionärid teha võitluse Eesti «iseseisvuse» eest oma peamiseks ülesandeks, kusjuures liituti G. Suitsu poolt arendatud «töövabariigi» ideega. Eespool nimetatud pahempoolsed kirjanikud läksid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga ainult osaliselt kaasa, kõhklusid, püüdsid leida kodanluse ja proletariaadi taotluste vahel nagu mingit kolmandat võimalust.

Pärast Oktoobrirevolutsiooni jätkas Tallinnas tegevust Töölise Teater. Lavakunstnikel tuli nüüd asuda uute ideeliste seisukohtade omaksvõtmisele. Töölise Teatri kunstilise taseme tõstmiseks võeti truppi täienduseks A. Teetsov, A. Sunne, O. Teetsov, A. Markus, L. Reiman jt. Need olid endised vanemuislased, kes mängisid 1916/17. aasta hooajal «Pandorinis» ja rajasid Tallinna Draamateatri. Kaks uut alustel töötavat teatrit rajati Narvas; Tartus ja Viljandis asutati tööliste rahvamajad, kus esinesid töölinnäiteringid.¹⁰

«Estonia» ja «Vanemuine» püüdsid jätkata tegevust endistviisi. Nende repertuaaris revolutsioonisündmused ei kajastunud. Eesti Näitlejate Liit oli siiski valmis koostööks nõukogude võimuga. Tervitati Töölise Teatri näitlejaid ja kutsuti nende esindajaid osa võtma Liidu tööst. 24. veebruaril 1918. a. kavatseti pidada Liidu juhatuse ja nõukogu ühine koosolek, mille päevakorras oli teatrite natsionaliseerimise küsimus, näitlejate palkade normeerimine jm.¹¹ Nende küsi-

muste lahendamist takistas algav Saksa okupatsioon.

Oktoobrirevolutsiooni-aegses muusikalus olid tähtsal kohal kontsertmiitingud, mida 1917. a. lõpust alates hakati regulaarselt korraldama rahvamajaks muudetud Oleviste kirikus. Seal esitati muusikalisi ettekandeid tööliiskooridelt ja -orkestritelt. Populaarsemate solistide hulka kuulus töölisliikumise silmapais- tev aktivist kommunist R. Vennikas. Lauldi ka revolutsioonilisi ühislaule. Kontsertide programmis oli «Internatsionaal», mille meeskoorile seadis helilooja J. Simm.

Kunstnikud rajasid Oktoobrirevolutsiooni päevil mitmed uued kunstühingud. Novembris 1917 asutasid A. Laikmaa õpilased O. Kallis, A. Mülber, A. Tuul, A. Krims ja B. Tomasberg Tallinnas Noorte Kunstnike Ühingu «Vikerla», mille eesmärk oli kunstiprobleemide viimine rahva hulka ja kunstinäituste korraldamine.

Tartus asutati 1918. a. algul kunstühing «Pallas». Uue ühingu programmis oli peale loominguvabaduse tähtsaks punktiks aktiivne kunstipropaganda rahva hulgas.

Nõukogude võim võttis tarvitusele energilisi abinõusid kultuurivarade kaitsmiseks ja säilitamiseks. Kunstivarade hooldamisest ja arvelevõtmisest võttis 1917. aasta lõpul aktiivselt osa kunstnik A. Jansen. Eestimaa Nõukogude Täidesaatva Komitee Kultuuri- ja Haridusosakonna Kunsti- ja Kultuuriasjade korraldajana võttis ta üle Tallinna suurima muuseumi — Provintsiiaalmuuseumi, mille hooldajaks ta jäi kuni saksa okupantide sissetungini.

Eesti Tööraha Kommuuni päevil teutses Kommuuni Kultuuri- ja Haridusvalitsus A. Vallneri juhtimisel. Kuulutati jälle maksvaks kõik enne Saksa okupatsiooni kehtestatud Nõukogude valitsuse dekreedid haridusküsimustes. Eesti õpetajail soovitati osa võtta Petrogradis organiseeritud töökooli korralduse ja põhimõtete tutvustamise kursustest. A. Vallner pühendas töökooli probleemidele ka oma 31. detsembril 1918 peetud kõne Tartu Peetri rahvamajas.

¹⁰ K. Kask, Oktoobrirevolutsioonis sündinud teatrid. ENSV TA toimetised. Ühiskonnateaduste seeria. 1964, nr. 4, lk. 328—342.

¹¹ Teatri- ja Muusikamuuseum, T. 44, s.-ü. 1/1 a, l. 15; 43.

Tartu ülikooli ajutiseks juhatajaks määras Kommuuni Nõukogu matemaatika- ja füüsikaõpetaja Jaan Sarve, kes 1917. a. suvel oli paistnud silma kooli usuõpetusest vabastamise taotlejana. J. Sarve poolt hariduse rahvakomissari korraldusel koostatud kava nägi ette ka ülikooli ilma usuteaduskonnata. Töö- ja asjaajamiskeeleks kõigis teaduskondades ja instituutides pidi olema kõigepealt eesti keel. Keeleteaduse osakonnas olid ette nähtud professorid eesti keele, eesti kirjanduse, soome-ugri keelte, slaavi keelte, germaani keelte ja võrdleva keeleteaduse alal. Ka ülikooli toimetised otustati avaldada eesti keeles. Hariduse rahvakomissari korraldusel hakati otsekohe pidama läbirääkimisi vastavate spetsialistidega, kes oleksid võinud tulla arvesse eesti keele, eesti kirjanduse ja soome-ugri keelte õppejõududena, kõigepealt J. V. Veskiga. Seega astus nõukogude võim esimesena reaalseid samme vastavate õpetoolide loomiseks Tartu ülikoolis ning nende täitmiseks.

Kuna Eesti Tööraha Kommuuni tegevuspiirkonnaks oli põhiliselt ainult idapoolne Eesti, kujunes Tartu tema tähtsamaks kultuurikeskuseks. Kunstnik J. Koort tegi ettepaneku võtta kõik Tartu linnas ja ümbruskonna eramajades ja mõisates leiduvad endiste peremeeste poolt mahajäetud väärtuslikud kunsti-, raamatu- ja kirjakogud kui suure haridusliku tähtsusega rahva varandus kohaliku tööraha nõukogu kaitse alla. Ta soovitas need kogud koondada Tartusse ja asutada nende baasil töörahvale kättesaadav avalik raamatukogu, kunsti- ja ajaloomuuseum ning ajalooarhiiv.¹² J. Koort määrati Eesti Tööraha Kommuuni kunsti- ja kultuurilooliste kogude kaitse komissariks. Oma laiaulatusliku kava teostamiseks värbas ta nõukogude võimu teenistusse mitmeid teisi Tartus asuvaid kunstnikke (K. Mägi, R. Paris) ja kunstiteadlasi. Nõukogude võim assigneeris kunstikaitse eesmärkide elluviimiseks suure summa. Oma lühikese tegevusaja jooksul suutis toimikond ära teha küllaltki palju. Kultuurivarade arvele-

¹² «Edasi», Tartu, 1919, nr. 41.

võtmist ja koondamist alustati ka Narva maakonnas, kus selleks rakendati koolivaheajal õpetajaid. Eesti Rahva Muuseumi ajutiseks juhatajaks nimetati Tartu kooliõpetaja E. Eisenschmidt.

Kultuuri- ja Haridusvalitsuse koosseisu võeti silmapaistev revolutsionäär-viulistik Eduard Sõrmus, kes hakkas esinema revolutsioonilistel miitingutel, kommunistlike klubide saalides ja rindel.

Eesti proletaarse kultuuri peamiseks keskuseks pärast Eesti okupeerimist Saksa vägede poolt ja samuti pärast Eesti Tööraha Kommuuni kaotust Kodusõjas sai revolutsiooniline Petrograd. Eesti proletaarsed kirjanikud ja publitsistid organiseerisid Petrogradis eesti ajalehtede ja ajakirjade väljaandmist ning löid ka ilukirjanduslikke teoseid. Eesti Proletkultuuri juurde rajati näitering. Alaliselt tegutseva eesti teatri asutamine õnnestus Petrogradis 1921. aastal. Selleks oli Eesti Kollektiivteater, mis kasvas välja Petrogradi Eesti Haridusmajas V. Rätsepa juhtimisel töötavast teatristudiost. Ka Eestimaa Tööraha Kommuuni haridustöö jätkus Nõukogude Venemaa territooriumil, kus organiseeriti eesti koole.

Haritlaskonna suhtumise Oktoobrirevolutsiooni määras kokkuvõttes tema kui ühiskondliku vahekihi heterogeensus.¹³ Haritlased erinesid üksteisest nii oma sotsiaalse päritolu, töötingimuste ja palga kui ka kodanlusega seotuse astme poolest. V. I. Lenin märkis, et haritlastel «on iselaadi positsioon teiste klasside hulgas, liitudes osalt kodanlusega oma sidemetega, vaadete jm. poolest, osalt palgatöölisega sel määral, kuidas kapitalism üha enam võtab haritlaselt iseseisva positsiooni, muudab ta sõltuvaks palgatööliseks ja ähvardab alandada ta elutaset.»¹⁴

Eestis leidsid Oktoobrirevolutsiooni ideed soodsat vastukaja teatava osa õpe-

¹³ 1917. a. kuulus VSĐT(b)P Tallinna organisatsiooni 3182 liiget, nendest moodustasid intelligents ja teenistujad ainult 1,5 protsenti (47 inimest). Vt. ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloo I osa. Tln., 1961, lk. 236.

¹⁴ V. I. Lenin, Teosed, 4. kd., lk. 172.

tajaskonna ja kunstiintelligentsi hulgas. Need haritlaskonna rühmitused seisid oma päritolu, sidemete ja töötingimuste poolest lähemal töörahvale kui kodanlusele. Seevastu vaimulike, advokaatide, arstide, inseneride, teadlaste jt. sidemed kodanluse klassiga olid ilmselt tugevamad. Muidugi toimus ka õpetajaskonna ja kirjanike-kunstnike hulgas seesmine kihinemine, diferentseerumine.

Kui arvestada, et eestlastel puudus rahvuslik aadliseisus ja suurokodanlus selle sõna tõelises mõttes, siis võib väita, et eesti haritlaskond oli oma päritolult rahvalikum kui vene intelligentsi tervikuna. Ent olukorda Eestis komplitseeris rahvusküsimus. Eesti haritlaskond oma enamuses oli väikekodanlik. Rääkides Balti riikide ja Soome valitsevatest ringkondadest, tarvitas V. I. Lenin väljendeid nagu «väikekodanlikud elemendid», «väikekodanlik demokraatia» jne.¹⁵ Lenin juhtis tähelepanu ka asjaolule, et just «väikekodanlus»... on oma majandusliku seisundi tõttu nii kodanluse kui ka proletariaadiga võrreldes palju patriootilisem»¹⁶ ning seega eriti vastuvõtlik natsionalistlikule ideoloogiale. Kuna kodanlik propaganda kujutas Nõukogude valitsust rahvaste enesemääramise õiguse vastasena, soovitas Lenin kommunistidel suhtuda äärmiselt tähelepanelikult elanikkonna rahvuslikesse tunnetesse. 1917. a. detsembrikuu lõpul soovitas Lenin Nõukogude valitsuse juhina Eesti- maa Nõukogude Täitevkomitee esimehele J. Anveldile kuulutada Eesti iseseisvaks sotsialistlikuks vabariigiks. Selle nõuande kohesel mittejälgimisel oli rida negatiivseid tagajärgi.¹⁷

«Iseseisvuse» loosungist sai eesti kodanluse ja väikekodanluse loosung, millest eriti haaratuks osutus väikekodanlik haritlaskond. Sellega seostus «rahvusliku

kultuuri» loosung. Tsarismi poliitika eesti rahvusliku kultuuri küsimustes kanti mehhaaniliselt üle nõukogude võimule. Nii mõnelgi haritlasel kulus eksi- arvamustest vabanemiseks mitu järgnevat aastakümnet.

Kuigi suur osa eesti haritlaskonnast ei suutnud 1917. aastal veel täielikult mõista sotsialistlikku revolutsiooni ega oma enamuses sellega kaasa minna, avaldasid Oktoobrirevolutsiooni ideed tema edasisele arengule suurt mõju. Paljutki nõukogude võimu ajal kogetut püüti järgneva perioodi algusaastail ellu viia, näiteks suudeti kuni 1923. aastani hoida kooli põhimõtteliselt ilmalikuna. Hiljem, eriti 1930. aastail, hakkas eesti progressiivsele intelligentsile üha tugevamat mõju avaldama sotsialistlik ülesehitustöö ja rahvuskultuuride areng Nõukogude Liidus.

¹⁵ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., lk. 152.

¹⁶ V. I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. 168.

¹⁷ P. Vihalem, Suveräänse riigi moodustamise probleeme. «Rahva Häääl», 1968, nr. 275.

MAAILMA- VAATE KUJUNEMISEST

VIIVE KÜLAOTS

Kommunistliku ühiskonna ehitamise käigus on esile kerkinud ühe olulisema momendina kommunistliku teadlikkuse kasvatamine. NLKP XXV kongressil rõhutati, et inimeste ideelise kasvatamise küsimused, uue inimese, väärilise kommunistmehhitaja kujundamise probleemid olid ja on tähtsal kohal kogu meie töös (3, lk. 83). Selles uue inimese kasvatamise mitmekülgses protsessis on tähtsaks lüliks maailmavaate kui isiksuse põhilise olemuse kujundamine.

Ühiskonnas ei ole inimest, kellel ei oleks nii- või teistsugust maailmavaadet. Mingil määral ja tasemel annab iga inimene endale vastuse selle kohta, milline on maailm, kas maailmas on määravad materiaalsed või vaimsed jõud, kas maailmas eksisteerib üleloomulikke nähtusi, milline on inimese koht maailmas, milles on inimese elu mõte, mis on headus ja mis on kurjus jne. Kõiki neid ja palju teisigi küsimusi haarab maailmavaade.

Maailmavaade on inimese üldistatud vaadete süsteem objektiivsest maailmast

ja inimese kohast selles, inimese suhetest teda ümbritseva tegelikkuse ja iseendaga, samuti ka nendel vaadetel tuginevad veendumused, ideaalid, tegevusjuhised, väärtushinnangud ja -orientatsioonid (vt. 5). See üldistatud vaadete tervik haarab endasse filosoofilisi, teaduslikke, poliitilisi, õiguslikke, kõlbelsi, religioosseid, esteetilisi, majanduslikke veendumusi ja ideaale, seisukohti, mis vastavad küsimustele maailma olemusest, inimese mõttest ja eesmärgist, tõest, eksimusest jne.

Maailmavaate poolt hõlmatud probleemide ulatus tingib maailmavaate muutmise inimese vaimuelu olulisemaks ja määravamaks komponendiks. Ta on indiviidi või sotsiaalse grupi seesmine käitumisjuhend, tegelikkuse nähtustesse suhtumise alus, tegelikkuse hinnangute ja enesehinnangute lähe.

Maailmavaate oluliseks spetsiifiliseks jooneks on see, et ta mitte ainult ei peegelda tegelikkust kogu selle mitmekülguses, vaid ka hindab seda. Maailmavaateline veendumus väljendab nii teatavat teadmist kui ka isiksuse suhtumist sellesse, hinnangut. Hinnangute aluseks on sageli mitmesugused ideaalid, mis esinevad kui soovitava tuleviku näidised sotsiaal-poliitilises, kõlbelses, esteetilises jne. valdkonnas. Maailmavaatelist hinnangud omakorda saavad aluseks konkreetsele tegutsemisele, käitumisele, mõjutavad inimese tundeid ja mõtteid.

Kõige üldisemal kujul esineb kaks maailmavaate põhitüüpi — *igapäevane* ja *teoreetiline*. *Igapäevane* maailmavaade kujuneb stiihiliselt ja objektiivsete elutingimuste mõjul, isiklike elukogemuste alusel ning antakse edasi põlvkonnalt põlvkonnale kogemuse kaudu. Talle on omane teatav süsteemitus, stiihilisus, traditsioonilisus maailma kohta käivates teadmistes. Kujunedes konkreetse elupraktika mõjul, esineb maailmavaade sellel tasemel tavaliselt nn. terve mõistuse vormis, vältides üleloomulikkust ja moonutusi. *Teoreetiline* maailmavaade avaldub kahes vormis — teadusliku ja ebateadusliku (näit. religioosne) maailmavaatena. Teaduslik maailmavaade

Kujuneb loodus- ja ühiskonnateaduste andmete üldistusena, ta väljendub mõistete, kategooriate vormis, on süstematiseeritud ja teataval määral loogiliselt tõestatav. Ebateaduslik, religioosne maailmavaade annab maailmast fantastilise, moonutatud peegelduse, tunnistab maailma üleloomulikku algust ja väljendub irratsionaalses ning kujundlik-emotsionaalses vormis.

Järelikult on maailmavaate kujunemisel kaks põhilist teed: esiteks, stiihiline protsess, kus maailmavaade kujuneb objektiivsete elutingimuste mõjul, ja teiseks, teaduslik kujundamine, teatavate vaadete, veendumuste, ideaalide ja hinnangute teadlik eesmärgipärane levitamine, propageerimine, õpetamine.

Maailmavaate teadlik kujundamine eeldab, et me teaksime, millistest komponentidest ta koosneb, millised on tema põhilised elemendid, kuidas on need omavahel seotud ja millised on peamised dialektilised seosed maailmavaate raamides. Samuti on vaja selgelt välja tuua, millised maailmavaadet kujundavad objektiivsed ja subjektiivsed tegurid on kõige olulisemad, millistel isiksuse ja tegeleikkuse seostel on siin määrav osa.

Maailmavaate komponentidena võib üksikisiku maailmavaates eristada osi, mis käsitlevad 1) ühiskondliku elu, 2) isikliku elu ja sisemaailma korraldamist ning 3) suhtumist loodusesse (4). Gnoseoloogilisest seisukohast moodustavad maailmavaate loodusteaduslikud, sotsiaal-ajaloolised ja filosoofilised ideed.

Üldine teaduslik maailmapilt kujuneb kõigi teaduste saavutuste sünteesina. Tema aluse rajavad füüsikaalased teadmised kui teadmised materiaaia põhilisest omadustest ja funktsioonidest, struktuurist ja muutumise seadustest. Kuid lisaks füüsika ja teiste loodusteaduste üldistele seisukohtadele kuuluvad teaduslikku maailmapilti ka üldistatud teadmised ühiskonnast. Seejuures need loodus- ja ühiskonnateaduslikud teadmised moodustavad tervikliku maailmapildi vaid lahutamatus seoses filosoofiaga, mis korrastab ja süstematiseerib ahtset maailmapilti moodustavaid tead-

misi ning teeb neist filosoofilisi üldistusi.

Maailmavaade hõlmab need teadusliku maailmapildi ideed ja vaated, mis määravad inimese tegutsemise ja suhtumise ümbritsevasse objektiivsesse tegelikkusesse. Nii kuuluvad maailmavaatesse antud epohhi loodusteaduslikud üldistused filosoofilise lähenemisviisi alusel ning ühiskonna elu peegeldavad teaduslikud üldistused, poliitilised, õiguslikud, kõlbelised, esteetilised jne. vaated.

Nagu iga vaimuelu nähtus, nii ka maailmavaade muutub, areneb, kuigi tema üksikud ideed ja veendumused võivad püsida kogu inimese elu. Järelikult on vaja tunda neid protsesse, mis võivad kujundada ja arendada maailmavaadet.

Maailmavaate kujunemise aluseks on ühiskonna materiaalse elu tingimused, ühiskondlik olemine. Sellest objektiivsete tegurite kompleksist kerkivad esile eelkõige tootmissuhete ühtsus kui ühiskonna baas, mis määrab ära kogu pealisehituse, sealhulgas ka maailmavaate. Antagonistlike tootmissuhete puhul kujuneb igal klassil oma maailmavaade, sest nende asend tootmissuhete süsteemis on erinev. Lisaks ühiskondlikule olemisele kujundavad maailmavaadet sellised sotsiaalsed fenomenid nagu ühiskonna poliitiline organisatsioon, vaimse kultuuri mitmesugused komponendid, olmetingimused, perekond jne.

Subjektiivsete momentidena võib nimetada isiksuse teadmiste taset, teadmiste süstematiseerimise ja elukogemuste üldistamise oskust, järjekindlust püsitatud eesmärkide realiseerimisel, sotsiaalse küpsuse astet jne.

Maailmavaate teljeks on ideoloogia kui ühiskondlike nähtuste sotsiaal-klassiline käsitlemisviis. Teoreetiliste seisukohtade kompleksina, mis põhjendab ühiskondlike suhete muutmist või kaitseb olemasolevate ühiskondlike suhete püsimist, väljendab ideoloogia klasseid või teiste sotsiaalsete gruppide ühiskondlikku huvitatust ja sisaldab seega tegevuse põhilisi orientiire. Individuaalses maailmavaates määravad ideoloogi-

lised seisukohad klassipositsioonilise hoiaku, teatavad väärtushinnangud, suhtumise konkreetseesse sotsiaalsesse tegelikkusesse, suhtumise elulaadisse jne.

Ideoloogia peegeldab sotsiaalset tegelikkust kas õigesti, teaduslikult või moonutatult, ebateaduslikult. Teaduslik ideoloogia ühendab endas klassihuvide nähtuste objektiivse hinnanguga.

Ideoloogiat iseloomustab tegelikkuse peegeldamise ja hindamise ühtsus. Ideoloogilises hinnangus avalduvad teatud sotsiaalse grupi huvid ja taotlused, peegeldava nähtuse avamine antud grupi seisukohalt, väljendatakse oma suhtumist kehtivatesse sotsiaalsetesse suhetesse, neid kas heaks kiites või eitades. Teadusliku ideoloogia hinnangute erijooneks on see, et need väljendavad ühiskonna progressiivsete klasside, töötavate hulkade huve, aga ka see, et need hinnangud tuginevad objektiivsete teadmistele.

Maailmavaates põimub ideoloogia lahutamatu sotsiaal-ajaloolistesse seisukohtadesse. Kuid ka loodusteaduslikud (füüsika-, keemia-, bioloogia-, astronoomia- jne. alased) teadmised omandavad ideoloogilise ilme, klassilise suunitluse, kui on tegemist nende rakendamisega.

Sageli kasutatakse mõisteid *maailmavaade* ja *ideoloogia* kui sünonüüme. Neil sotsiaalsetel fenomenidel on palju ühist, kuid nad ei ole identsed. Oma sisu poolest on maailmavaade laiem ideoloogiast. Ideoloogia haarab ainult maailmavaate seda aspekti, kus sotsiaalsetele nähtustele lähenetakse klassipositsioonilt.

On selge, et ideoloogiline seisukoht ning hinnang maailmavaates kujuneb määravaks teiste veendumuste ja ideede suhtes kui otseselt isiksuse sotsiaalsest asendist tulenev. Nii on ideoloogial oluline roll isiksuse kõlbeliste või õiguslike ideaalide kujunemisel. Ka elu eesmärgi formuleerib inimene ideoloogia kaasabil. Eriti silmapaistev on aga ideoloogia osa indiviidi otsese tegevusjuhendina, käitumisviiside ja meetodite määrajana.

* * *

Kommunistlikul maailmavaatel, mille kujundamine on meie päevade äärmiselt

tähtis ülesanne, on mitmeid olulisi omadusi. Eelkõige on ta järjekindlalt teaduslik maailmavaade, mis tugineb marksistlik-leninliku filosoofia ja konkreetsete teaduste andmetele. Ta on vastavuses tegelikkusega, peegeldades õigesti selle põhilisi külgi ja seoseid. Talle on iseloomulik seesmine terviklikkus, järjepidevus, seisukohtade loogiline seostatus, samuti ka seesmine rikkus ja paindlikkus, loominguiline lähenemisviis ja humanistlik suunitlus. Kommunistliku maailmavaate kujundamine toob endaga kaasa inimeste kodaniku- ja vastutustunde arengu, sotsiaalse aktiivsuse tõusu, soovi anda oma jõud ühiskonna teenistusse. Ta nõuab leppimatut võitlust kodanliku maailmavaatega, revisionistlike ja reformistlike seisukohtadega, natsionalismi avaldustega.

Kommunistliku maailmavaate tuumaks on marksistlik-leninlik ideoloogia. Marksism-leninism kui tänapäeva ainus tõeliselt teaduslik ideoloogia, mis õigesti peegeldab objektiivset tegelikkust ja selle seadusi, võimaldab inimestel välja töötada teaduslikud vaated maailmale, mõista oma osa ja kohta toimuvais sündmustes, anda neile õige hinnang ning teha õigeid praktilisi järeldusi, seega teadlikult osa võtta kommunismi ehitamisest.

Marksismi-leninismi kui ideoloogia levik võimaldas miljonitel inimestel näha oma elu mõtet võitluses kommunistlike ideaalide kehtestamise eest. «Inimene vajab ideaali, kuid inimlikku, loodusele vastavat, aga mitte üleloomulikku,» kirjutas V. I. Lenin (2, lk. 60). Selleks inimlikuks ideaaliks on kommunism, mida ehitatakse inimkonna hüvanguks. Osavõtt võitlusest kommunistlike ideaalide kehtestamise eest annab mõtte iga inimese elule.

Marksismi kui teadusliku ideoloogia osa kommunistliku maailmavaate kujunemisprotsessis on nii suur, et me võime sel juhul kõnelda marksistlik-leninlikust maailmavaatest.

Marksistlik-leninlik ideoloogia on lahendanud küsimuse inimese kutsumusest, tema tegevuse määratusest. Lahenduse aluseks on inimese käitumine sot-

siaalse olendina, ühiskondlike suhete subjektina. Kui K. Marx ja F. Engels väitsid, et iga inimese kutsumuseks, ülesandeks on igakülgseks arendada kõiki oma võimeid, nende seas ka näiteks võimet mõelda, näitasid nad, et inimene on kutsutud võitlema selliste elutingimuste loomise eest, mis võimaldaksid tal arendada oma võimeid, loominguiliselt töötada ja aktiivselt osa võtta kommunismi ehitamisest.

Marksistlik ideoloogia kujundab maailmavaates ka hoiakud elulaadi suhtes. On ilmne, et maailmavaatel ja elulaadil on tihe vastastikune toime. Kõige üldisemal kujul avaldub see seos järgmises. Sotsialistlik elulaad loob teatavad eeldused kommunistliku maailmavaate arenguks. Kõik need hinnangud ja käitumisnormid, mis kujunevad inimeses sotsialistliku tegelikkuse mõjul, aitavad kaasa maailmavaatelistele printsiipide kujunemisele. Kommunistlik maailmavaade omakorda nõuab teadlikult sotsialistlikule elulaadile omaste normide ja käitumisviiside täitmist.

Kommunistlik maailmavaade kujuneb mitmekülgse protsessi tulemusena: isiksuse enesekasvatamine ja inimese kasvatamine kodus, koolis ning töökollektiivis. Samuti on ta isiksuse ja sotsiaalse keskkonna aktiivse suhtumise resultaat. Küllalt oluline on siin kooli osa. On ju kool kujunevatele noortele pikka aega, 10—11 aastat teadmiste saamise koht, oluline sotsiaalse suhtlemise vorm ja peamine autoriteet.

Loodus- ja ühiskonnateaduste õppimise protsessis formeeruvad järk-järgult üldised teadmised objektiivsest maailmast ja tema struktuurist — luuakse teaduslik maailmapilt. Mida sügavamad ja põhjalikumad on teadusalased teadmised, seda adekvaatsem ja ulatuslikum on ka maailmapilt, mida enam on konkreetseid teadmisi, seda täielikum on ka nende üldistus maailmapildis. Maailmapildi olulisemad üldistused, seostudes inimtegevusega, omandavad maailmavaatelist iseloomu. Selleks et omandatud teadmised muutuksid maailmavaatelisteks veendumuseks, tuleb nende õpetamise protsess lahuta-

matult ühendada kasvatusliku mõjutusega.

Kommunistliku maailmavaate filosoofiliseks aluseks on dialektiline ja ajalooline materialism. Materialistlik filosoofia tuleneb inimpraktika üldistustest, teaduse ja kultuuri arenemisest. Materialism on siin orgaaniliselt ühendatud teadusliku tunnetusmeetodiga — dialektikaga. See võimaldab maailma mõista kogu tema mitmekesisuses ja vastastikustes seostes, liikumises ja arenemises, näha arenemise allikat asjade enestes, mitte välistes mõjudes. Dialektiline ja ajalooline materialism käsitlevad ka ühiskonna elu materialistlikust seisukohast, tuues välja materiaalsete hüvede tootmise kui ühiskonna elu aluse.

Nii on kommunistliku maailmavaate kujundamise esmasteks teedeks teadusalaste teadmiste — loodus-, ühiskonnateadused ja filosoofia — andmine ja nendest tulenevate üldistuste muutmine veendumusteks ning ka hinnanguteks. Sellele lisanduvad sotsialistliku ühiskonna suhete, sotsialistliku elulaadi, kogu ühiskondliku praktika mõjutuste analüüs, vaated ja seisukohad, mis tulenevad ühiskondlikest ja isiklikest kogemustest. Kõiki neid teadmisi, vaateid, veendumusi ja ideaale ühendab terviklikuks süsteemiks marksistlik-leninlik ideoloogia. Seega on marksistliku ideoloogia süstemaatiline levitamine uue inimese kujundamise protsessis otsustava tähtsusega.

Kirjandus

1. К. Маркс и Ф. Энгельс. Социализм, т. 3.
2. V. I. Lenin, Teosed, 38. kd.
3. NLKP XXV kongressi materjale. Tln., 1976.
4. M. Titma, Isiksuse maailmavaatest. Kogumikus: Isiksus, maailmavaade, töö. Tln., 1974.
5. БСЭ, 3-е изд., т. 16, М., 1974.

KÄESOLEVA KOOLIAASTA RAJAJOONI

Ajakirja «Narodnoje Obrazovanije» k. a. septembrinumbris esineb NSV Liidu haridusminister M. Prokofjev uuele, s. o. käesolevale õppeaastale pühendatud pikema kirjutisega.

Ta teeb kokkuvõtte eelmisest õppeaastast ja näitab ära baasi, mis võimaldab meil edasi liikuda. Minister märgib, et 1977. aastal sai meie maal mittetäieliku keskhariduse ligemale 4,9 miljonit inimest ehk peaaegu 96% lastest, kes olid 1. klassi astunud 8 aastat tagasi, 8-klassilise hariduse edusammud on rõõmustavad, võimaldades edu tagada kõigi edasiste õppeasutuste komplekteerimisel. Kõiki tüüpi keskõppeasutused võtsid vastu 97% 8. klasside lõpetanutest. 1977. aastal lõpetas keskkooli ligemale 5 miljonit inimest. Niiviisi sai 94% 10—11 aastat tagasi 1. klassi astunud noortest keskhariduse. Üldise keskhariduse selliseid näitajaid pole maailmas kuskil.

Edasi mainib minister uute programmide ja õpikute kasutuselevõtmist, kompleksset lähenemist õpilaste kasvatamisele, partei tähtsate üldpoliitiliste dokumentide süstemaatilist tutvustamist

õpilastele, töökasvatuse baasi kindlustumist, seda, et praegu evib 80—90% 4.—10. (11.) klassi õpetajatest kõrgharidust, materiaalse õppebaasi tugevnemist jm.

Seejuures asub M. Prokofjev käesoleva õppeaasta kõige olulisemate ülesannete juurde, pidades seejuures silmas iga üksikkooli.

Ta rõhutab, et igas koolis tuleb teha suur töö meie riigi põhiseaduse sügaval tundmaõppimisel. Eriti pingeline töö ootab ees õpetajaid, kes õpetavad 8. klassis Nõukogude riigi ja õiguse aluseid, sest see kursus peab nüüd rajanema uuel konstitutsioonil. Uus konstitutsioon on tähtsaim poliitiline dokument, mis loob kõige soodsamad tingimused Nõukogude kodanike, eriti õpilaste harmooniliseks ja igakülgseks kasvatamiseks.

Iga kooli tegevuse oluliseks objektiivseks kriteeriumiks peetakse kirjutises tema kasvandike edasist käekäiku. Aidata neil valida õige koht riigi huvide seisukohalt ja nende isiklike huvivid arvestavalt — see on kooli suurim hool. Kooli õigeaegse lõpetamise kõrge näitaja on hea ainult siis, kui see on kooskõlas selle põhiülesande lahendamisega.

Leiab rõhutamist vajadus kaasa aidata, et suur osa 8-klassilise kooli lõpetanutest asuks edasi õppima keskeri- ja kutsetehnika õppeasutustesse, sest nendes valmistatakse plaanilises korras ette keskastme töölis- ja spetsialistide kaadrit. Nende õppeasutuste komplekteerimine hea koosseisuga on riiklik ülesanne. Samas viidatakse, et praktikas esineb fakte, kus ühel või teisel ettekäändel takistatakse õpilase lahkumist üldhariduskoolist neisse õppeasutustesse. Selline seisukoht on lubamatu ja peab leidma hukkamõistu.

Samuti ei tohi üldhariduskeskkoolide kohustused oma lõpetanute suhtes lõppeda lõputunnistuse kätteandmisega. Need lõpevad siis, kui kool on veendunud, et tema kasvandikud on vastavalt ettevalmistusele ja rahvamajanduse vajadustele õigesti ja otstarbekalt oma kohta leidnud.

Kirjutises viidatakse lõpetanute organiseeritud paigutamise kogemustele.

Mitmetes linnades ja rajoonides õpitakse tähelepanelikult tundma noorte organiseeritud töösuunamist ja reguleeritakse seda plaaniga. Selline plaan on üht-aegu kutseorientatsiooni ratsionaalse korraldamise aluseks. Elu näitab, et enamikjuhtudel õnnestub lõpetanute ühiskondlikke ja isiklikke huve nende elutee määramisel ühitada.

Seejärel peatub M. Prokofjev õpetaja isiksuseomadustel ja sellel, et peamine on tõsta kasvataja enda kasvatuslikku potentsiaali. Pikemalt on ta seda käsitlenud ajalehele «Utšitelskaja Gazeta» antud intervjuus (vt. «Nõukogude Õpetaja» 10. sept. k. a.), mistõttu me siinkohal sellel ei peatu. Küll aga pedagoogide kollektiivi osatähtsusel, mille kohta minister ütleb, et kogu õppe- ja kasvatusstöö edu tuleb siis, kui selline kollektiiv töötab sõbralikult. Praktikast on teada paljud juhtumid, kus suhted kollektiivis on ebasoodsad: puudub heatahtlik sõbralik abi, ei ole arenenud kriitiline suhtumine oma töösse, puudub suunav alge. Niisugustel juhtudel pole põhjust õpilaste kasvatamises edu loota. Seepärast on kohustuslik tingimus võidelda tugeva ja loomingulise kollektiivi eest.

Järgmise põhimomendina on kirjutises esile toodud see, et kooli kasvatusfunktsiooni suurenemine on mõeldamatu, kui me ei tunne hästi lapsi, nende kujunevaid ideale, harrastusi, tekkivaid ohtlikke sümptomeid, perekonnamiljööd. Selles suhtes on eriline koht klassijuhatajail, kes peavad koordineerima ja korrigeerima kõik kasvatusmõjud iga oma kasvandiku individuaalsust arvestades. Minister vihjab sellele, et koolitöös asja seda külge sageli alahinnatakse, aktsenteerides tähelepanu peamiselt klassijuhataja tegevuse organisatsioonilisele küljele. Ta ütleb: «Õpilase igapäevaelu protsess ise, tema kujuneva isiksuse teraviklik iseloomustus — see peab seisma klassijuhataja tähelepanu keskpunktis, millele ta peab allutama kogu oma tegevuse.»

Ja edasi: «Meie mõõdalaskmised kasvatuses ei kanna massilist iseloomu. Me oleme piisavalt omandanud kollektiivi

kaudu kasvatamise oskuse. Kuid me teeme mõõdalaskmisi üksikute laste kasvatamisel. Analüüsides õpilaste ühiskonnastastes tegudes osalemise mitmeid kurbi juhtumeid, tuleb tihti peale kokku puutuda nende koolile ootamatuse paradoksaalse nähtusega. See ootamatus tuleneb lapse, nooruki mittetundmisest. Jämedat analoogiat kasutades võib öelda, et hea meister teab olulise detaili valmistamisel vajaliku materjali omadusi. Meie töö objekt on inimisiksus. Kuidas saab teda kasvatada, teadmata inimese iseloomu, tema tugevaid ja nõrku külgi? Ent oluline erinevus esimesest juhust seisneb selles, et meister võib kõlbmatu materjali ära visata ja uut nõuda, õpetaja aga on kohustatud, teades lapse nõrku ja tugevaid külgi, koos vanemate, kaaslaste ja õpilase endaga kasvatusprotsessi üles ehitama nii, et jagu saada isiksuse nõrkadest külgedest ja kujundada tugevaid.»

Seejärel leiab toonitamist klassikollektiivi osa selles kujundamisprotsessis.

Kirjutises mainitakse, et klassijuhatajatööst on ilmunud ja ilmub rohkesti raamatuid. Kuid kummatigi ei suuda raamatud anda valmisretsepte — kuidas talitada antud konkreetsel puhul. «Autojuht teab hästi, et igal autol on omad iseärasused, oma «nõks», kuigi see on valmistatud ühtse range standardi järgi. Mis siis veel rääkida inimesest!»

Kollektiivsete klassi- ja kooliürituste hulga taga unustame endalt sageli küsida, milleks meile neid üritusi vaja on, mis eesmärki need järgivad, kuidas teha nii, et iga üritus annaks kasvatusstösse võimalikult suurema panuse. Lapsi ei tohi õpetada tühjalt aega raiskama. Klassijuhataja roll peab edaspidi veelgi kasvama. Minister ütleb: «Halb, kui koolil jääb midagi puudu õppeedukuse näitajais, kuid sada korda halvem on, kui tal jääb tööpoolest puudu õpilaste kasvatamisel, kui ta saadab ellu kõlbeliselt vigaseid inimesi.»

Omaette alajaotus käsitleb kirjutises töökasvatust, millel käesoleval ajal on eriline tähtsus. Üldine keskharidus on saanud tõsiasjaks. On loodud tingimused, kus töötajate armee täiendus tuleb kesk-

haridusega noorte poolt. Ajalooliselt kujunes nii, et kõrge haridustase määras inimeste ettevalmistamise vaimse töö valdkonnas. Nüüd vajaneb see ettekuju tus murda. Üldise kohustusliku keskhariduse tingimustes peab kool võrdsel määral valmistama oma kasvandikke ette nii õppimiseks ülikoolis, tehnikumis ja kutsetehnikakoolis kui ka vahetuks tööks tehases ja kolhoosis. Kooli tegevuse ulatus on suurenenud, mis ei saa jääda kajastumata ka õppe- ja kasvatus töö protsessi korralduses. Enne vaadeldi keskharidust kui teed vaimse töö valdkonda, nüüd on see astmeks tootva töö valdkonda, kus vaimne ja füüsiline töö orgaaniliselt ühinevad.

M. Prokofjev juhib tähelepanu sellele, et töökasvatuse probleem on mitte ainult kommunismi ehitamise tähtsaim praktiline ülesanne, vaid ka terava ideoloogilise võitluse valdkond. Tarbimisühiskonna teooria, mida propageerivad meie ideoloogilised vaenlased, eesmärk on anda löök kasvatuse kõige olulisemale suunale: vastandada inimeste (eelkõige noorsoo) aktiivne osalemine teadlikus tööprotsessis ühiskonna hüvanguks isiklikule rikastumisele, propageerida materiaalsete hüvede kasutamist isiklikuks tarbimiseks kui elueesmärki.

Seetõttu on eriti vaja, et just tööpraktikas veenduks noorsugu kommunistlike ideede suuruses, meie poliitika õigsuses, õpiks hindama saavutatut ja paremini mõistma raskuste iseloomu, omandaks karastatuse ja vajalikud harjumused.

Praegu on väga tähtis rajada kõikjal töökasvatuse ratsionaalne süsteem. See ei kujune ühetüübiliseks: näiteks ainult koolidevahelised kombinaadid. Õigus eksisteerida ja edasi areneda on ka kõigil teistel vormidel. Tähtis on siin ainult üks: igale keskkoolile tuleb kindlaks määrata tööalase ettevalmistuse kõige ratsionaalsem vorm sõltuvalt reaalsest tingimustest ja kooli tegevuspiirkonna vajadustest.

Selle alajaotuse lõpetab minister A. Makarenko mõtteavaldusega: «Te võite sundida inimest töötama kui palju tahes, kuid kui te ühtaegu ei kasvata teda poliitiliselt ja kõlbeliselt ning kui

ta ei osale ühiskondlikus ja poliitilises elus, siis see töö on lihtsalt neutraalne protsess, mis ei anna positiivseid tulemusi.»

Kirjutise viimases osas leiab käsitlemist õppe- ja kasvatus töö protsessi täiustamine. Küsitakse, miks ühel õpetajal omandavad õpilased nendesamade programmide ja õpikute korral sügavad teadmised, ilmutavad suurt huvi, on tundides aktiivsed, teistel aga tekivad ülesaamatud raskused. Ühele seda põhjustavale asjaolule juhib minister erilist tähelepanu: see on oskus või oskamatus õppematerjali rikkalikkusest välja valida peamine, põhjanev. Iga kooliõppeaine kätkeb suurt hulka informatsiooni, millega peab õpilane tutvunud (just nimelt tutvunud) olema. Ühtaegu tuleb salvestada õpilase süvateadvusesse põhjanevad teadmised, mitte aga nõuda paljude kõrvaliste andmete lihtsat ümberjutustamist.

Mõistagi ei piisa üksnes põhjanevate, nn. tugiteadmiste teadmisest. Need on tüveks ilma kroonita puule. Kuid nad on ikkagi aluseks. Kui see tüvi puudub, on võimatu rääkida ka krooni ilust.

M. Prokofjev ütleb välja ka oma arvamuse Donetski õpetaja V. Šatalovi töö meetodi kohta: «Niipalju, kui ma endale ette kujutan, seisneb tema töö põhiväärtus oskuses välja selgitada põhiline kursuse õpitavas peatükis, kunstis need põhjanevad teadmised sügavalt salvestada ja sel alusel esile kutsuda õpilaste aktiivsus rakenduslike ülesannete lahendamisel. See pole pedagoogikateaduses uudis. Mineviku ja praegusaaja parimad professorid ülikoolides, kooli eesrindlikud õpetajad on teinud ja teevad seda oskuslikult. Kuid sm. Šatalov juhtis meie tähelepanu veel ja veel kord sellele probleemile, näidates õpetamisele jutustav-formaalse lähenemise ebapädevust.»

Ja edasi: «Mõned õpetajad järgivad programmi ja õpikut formaalselt ning tagajärjeks on, et uute andmete tonnides lähevad kaduma fundamentaalsete teadmiste kilogrammid. Võidakse vastu väita: aga milleks õpikuis need tonnid, kas ei saaks jätta vajalikud kilogrammid?

Ma ei kaldu paljusid meie õpikuid ideaalseks pidama; veel enam, minu arvates on NSV Liidu Pedagoogika Akadeemia ja NSV Liidu Haridusministeeriumi üks ülesandeid nende edasine täiustamine. Kuid alati jäävad neisse kasulik tutvumismaterjal ja põhialuslikud printsiibid. Vaatame ennast: kui palju kasulikke informatsiooni me vastu võtame, kuid kas me pea on võimeline oma pikaajalisse mällu kõike salvestama ja seda operatiivselt välja andma? Seda suudavad ainult unikumid. Ent just selle arvuka vajaliku informatsiooni alusel kujunevad veendumused, üldistatud teadmised. Need kujutavadki õppimise põhieesmärki... Mõni aeg inspektor võib nõuda õpiku läbivõetud peatükki-de kogu materjali sõnasõnalist teadmist, koormamata end eriti laste arengu tõsise analüüsiga. Kuid ei saa jätta arvestamata arenenud sotsialismiühiskonna ajastu spetsiifilisi nõudeid, et igast noorukist kujuneks aktiivselt tegutsev isiksus.»

Just sellepärast peavad ulatuslikumalt levima sellised õpetamise meetodid, mis aktiveerivad mõttetegevust, nõuavad situatsiooni endapoolset analüüsimist, üldistuste ja järelduste tegemist. Diskussioonid, laboratoorsed tööd, niinimetatud probleemõppe võtted — kõik need kuuluvad kooli arsenalile. Õppeasutuse töö analüüsimisel ei saa nüüd enam rahulduda sellega, kui sügavad on tema kasvandike teadmised õpitavates ainetes, vaid tuleb vastata küsimusele: kas kool on õpetanud iseseisvalt õppima?

Minister rõhutab, et tund, olles õppeprotsessi põhivorm, ei välista hoopiski loenguid paralleelklassidele, õpilaste ettekandeid iseseisvalt õpitud materjali põhjal ja teisi vorme, kusjuures see ei ole meetodika, vaid sügavalt kasvatuslik küsimus.

Meie hulgas töötab palju tuhandeid oma ala meistreid. Nende summeeritud kogemused, mis on kätetud pedagoogika- ja psühholoogia-alastesse uuringutesse, aitavad uutel tuhandetel ja tuhandetel pedagoogidel saada inimisiksuse tõelisteks verimijateks. Kuid samas hoiatus: kopeerimismeetodiga ei tee siin midagi. Saadud teadmised ja kogemused

peavad saama omadeks, mitte väljastpoolt külgepoogituiks.

Üldhariduskooli õppe- ja kasvatusprotsessi täiustamise vajadus kohustab meid püsivalt edendama pedagoogilise kaadri kvalifikatsiooni tõstmise sisu ja vorme. Möödunud viisaastakul oli põhirõhk uute programmide sisu ja nende realiseerimise meetodika omandamisel. See etapp on põhiliselt lõpetatud. Praegu tuleb orienteeruda meetodilise meisterlikkuse tõstmisele, oskusele materjali suurest hulgast välja valida peamine, oskusele äratada õpilase mõttetegevust, et viia ta selle peamise mõistmisele.

Selle ülesande täitmisel peab minister kasulikuks hõlmata õpilasi ulatuslikumalt tööle iga liiki teatmekirjandusega, entsüklopeediatega, anda neile küsimusi iseseisvaks äraõppimiseks jne.

Sotsioloogilised läbilõikeuurimused näitavad, et õpetajate tööaeg ületab kehtestatud normid. Sellepärast peab M. Prokofjev vajalikuks veel ja veel kord läbi vaadata tunniplaan ning arvestada selle koostamisel paljusid tegureid: klassiruumide ja kabinettide olemasolu, raskemate ainetes andmist esimestes tundides, õpetajaid, aineid ja klasse, kus nad õpetavad. Ent küllap ikkagi saab leida optimaalseid variante, mis aitavad õpetaja hõivatud aega mõneti kärpida. Õpetaja töö teine külg on osalemine kõikvõimalikes kooli- ja koolivälistes üritustes. See töö vajab head planeerimist. Tuleb korraldada nõupidamisi ja koosolekuid, mis asja huvides on tõepoolest vajalikud. Hea ürituste plaan ei paista silma nende rohkuse, vaid kõrge kvaliteedi ja kasuteguri poolest. «Me oleme kohustatud säästma õpetaja aega vähekasuliku ja tihtipeale sihitu kulutamise eest» — need on ministri sõnad.

Keskharidus on meil saanud üldiseks ja kohustuslikuks. Seoses sellega öeldakse kirjutise lõpul, et uude konstitutsiooni polnuks võimalik seda sätet viia, kui ei oleks olnud meie maa suuri edusamme hariduse edendamisel. Selles formuleeringus sisaldub ent ka kõrge hinnang saavutatule ning kohustus haridustöötajatele oma tööd täiustada.

NLKP XXV KONGRESSI MÖTTEID KLASSIJUHATAJATÖÖS SUURE OKTOOBRI 60. JUUBELIAASTAL

HELVE ROOSAAR,
Eesti NSV teeneline õpetaja,
Vasalemma 8-kl. kool

«Meie maa on kuue aastakümne jooksul läbi käinud sajanditele võrdse tee. Nõukogude Liit on jõudnud majandusliku ja teaduslik-tehnilise arengu kõrgemale tasemele. Meie rahva ennatsalgava töö tähtsaimaks tulemuseks on meie maal ülesehitatud arenenud sotsialismi ühiskond.»

AJAKIRJANDUSEST

Need mõtted määravad aluse ja põhisisu käesoleva etapi klassijuhatajatöös. Me tähistame 60. juubelit ajal, mil kogu meie maa on suure entusiasmiga asunud täitma NLKP XXV kongressi seatud tähtsaid ja vastutusrikkaid ülesandeid, mis viivad edasi Lenini üllaid ideid.

1976. a. 24. veebruarist 5. märtsini toimunud NLKP XXV kongressi tööst on möödunud üle poolteise aasta. Sel tähelepanuväärsel kongressil seatud põhisuunad on meie kasvatustöö alusmüüriks, on aktuaalsed täna, homme... kuni järgmise kongressini. Meenutame siinjuures NLKP Keskkomitee peasekretäri,

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe L. I. Brežnevi sõnu kongressil: «Meie leninliku partei ajalugu tähistab suurepärase kongresside plejaad. Igaüks neist oli oluline tähis partei ja riigi elus. Ei ole kahtlust, et XXV kongress asub nende hulgas erilisele, kordumatule kohale kui suurte saavutuste kongress, millele on iseloomulikud realism ja asjalikkus, rahulik veendumus oma jõus, usk meie suure kommunismiürituse uutesse võitusesse meie võitluses püsiva ja õiglase ülemaailmse rahu eest.»

Kongressil kinnitas meie partei ja rahvas laiahaardelise, kuid elulise perspektiivplaani.

Möödaläinud poolteist aastat on näidanud selle plaani realsust. Unistustest on saamas tegelikkus.

Käesoleval õppeaastal tingivad aeg ja edasimineku NLKP XXV kongressi materjalide kasutamisel nende enamat lahchimõtestamist, seostamist saavutatud edusammudega, juba kordasaadetud tegudega, kõige sellega, mida õpilane 1977/78. õ.-a. oma silmaga näeb ja südamega tunnetab.

Suure Oktoobri juubelit silmas pidades ei tohi me unustada põhimõtet, et «...nõukogude rahva tänased kordaminekud kujutavad endast Oktoobrirevolutsiooni ürituste otsest jätku. See on suure Lenini ideede praktiline elluviimine. Sellele üritusele, nendele ideedele on meie partei olnud ja jääb alati ustavaks!»

Kogu käesolev aasta kuni suure juubeli on olnud meie kooli õpilastel tegevusriikas ja elamuslik. Pioneeri- ja komsomolitöös, ainetundides, klassivälises tegevuses — kõikjal on püütud anda parim, rõhutada kõiki kasvatustöö külgi: internatsionaalset, sõjalis-patriootilist jm. Kõiges on taotletud kvaliteeti Suure Oktoobri vääriliselt. Kõrvus helisevad veel laulupeo hõbehäälsed viisid, kantuna suure juubeli ideest.

1977/78. õppeaasta kestab ja nõuab meilt uusi tegusid, õpilastelt häid töötulemusi kingitusena kodumaa sünnipäevaks. Olen taotlenud, et nii juubeli eelkui ka järelpäevadel jääksid õpilastes kõlama järgmised juhtmõtted:

I Olgu jääv meile päike — käesoleva etapi rahvusvaheline olukord.

II Kodumaa kutse — valmisolek seista oma kodumaa eest, revolutsiooni- ja sõjapäevade mälestused ei tohi tuhutada.

III Aus töö ühiskonna heaks — au tööle ja tööinimesele, meie kodumaa suurejooneliste plaanide elluvijale.

IV Õppimine on õpilase töö — haridusega varustatud inimene on võitmatu.

V Aktiivne hoiak elus — ühiskondlik kohustus on osake sinult ühiskonnale. Kodumaa ja rahvas ootavad sinult ühiskondlikku aktiivsust.

Nende mõtete alusel olen planeerinud kogu kasvatustöö.

OLGU JÄÄV MEILE PÄIKE

on lapsed võinud laulda juba rohkem kui kolm aastakümnet. NSV Liidu rahvusvahelist tegevust sobib iseloomustada XXV kongressil kõlanud L. I. Brežnevi sõnadega: «Me elame neljandat aastakümnet rahu tingimustes. Sotsialismi positsioonid on tugevnenud. Pingelõdvendus on kujunenud juhtivaks tendentsiks.»

Õpilastele tuleb veenvalt, käesoleva etapi rahvusvahelisi probleeme seostades kõnelda taktikast ja pingutustest, tänu millele on õnnestunud säilitada rahu. Väga head materjali selleks annab juba koolides olev J. Koževnikovi, V. Maksakovski, V. Romi brošüür «Õpilastele NLKP XXV kongressist» (Tln., 1977). Toredat vaheldust poliitinformatsioonidele, vestlustele ja ajakirjandusmaterjalile pakub välislektori külaskäik, tema sügavam pilk poliitilisse maailma. Lisaks Eesti Raadio ja TV õpilaspärased poliitilist pilku avardavad saated.

KODUMAA KUTSET

on kuulnud kõik põlvkonnad. Kodumaa ei unusta oma poegi, ei unusta revolutsioonisangareid, lahingukangelasi ega vapraid töömehi, kes kodumaa kutsel läksid täitma oma aukohust ja kes võibolla pidid andma ka oma kõige kallima, elu, et järelepõlvkonnad võiksid elada ja

töötada rahu, töötada võrdõiguslikena, kavandada, planeerida, luua... ehitada üles sotsialism.

Nõrgad ei võitle.

Tugevamad võitlevad ehk tund aega.

Veel tugevamad võitlevad palju aastaid.

Aga kõige tugevamad võitlevad kogu elu.

Nad on asendamatud.

B. Brecht

Üks meie kooli traditsioone on 7. kl. õpilaste igasügisene ekskursioonipäev Tallinna, kus tulevased kommunistlikud noored Oktoobrirevolutsiooni aastapäeva eel külastavad Tallinna revolutsioonilisi paiku. Erilise elamuse on alati jätnud käik «Tööliste Keldrisse».

See paik kui Eesti töölisliikumise üks keskusi on väheseid kohti Tallinnas, kus õpilased saavad vahetu kontakti revolutsioonilise minevikuga, neile kauge ajaga. Konspiratiivkorter eksponeerituna täies suuruses, koosolekute saal, pörandaaluse trükikoja makett, legaalse töölispartei ruumid, lipud, loosungid — kõik minevikuhõngulised. Seintel stendid väljapanekute, fotode, partei illegaalset tegevust selgitavate materjalidega. Kui sinna lisandub revolutsiooniveterani Alma Vaarmani või muuseumitöötaja Alma Sõmera sisukas mälestusterohke vestlus, on käik oma eesmärgi täitnud.

Tagasiside sellest kohtumisest annavad õpilaste kirjandiread: «Kohtumine revolutsionääriga sellises minevikuhõngulises paigas oli üks minu suuremaid elamusi...»

«...ma polnud kunagi varem sügavamalt järele mõelnud mõistete üle «illegaalne», «konspiratiivne», «ametiühingute osa töölisliikumises». Nüüd mõtlen. Sain palju rikkamaks.»

«Ei, ajalugu, töölisliikumise ajalugu ei ole kauge ega igav aine...»

Selliseid paiku, mis aitavad sidet hoida Eesti revolutsioonilise minevikuga, on meie vabariigis palju. Olgu see Viktor Kingissepa majamuuseum Kingissepas, Võisilma või Uku talu, metsavahimajake Munalaskmes ja paljud paljud teised. Õige juhendamise korral saavad komsomoliikka jõudvad õpilased sügava minevikuelamuse.

Seepärast viimegi õpilasi rohkem klassiseinte vahelt välja, külastame revolutsioonilisi ja võitluspaiku, otsime kohtumisi nendega, kes on elanud meie kodumaa vääriiselt. Et noortes süveneks optimistlik hoiak, kohusetunne kodumaa ees, püüame süvendada valmisolekut:

*Kõik, mis jäi isadel pooleli,
lõpuni loome.
Kõik, mis jäi isadel laulmata,
laulame meie.*

R. Roždestvenski

AUS TÖÖ ÜHISKONNA HEAKS

on see, mis on viinud meie kodumaa tugevale majanduslikule järjele. IX viisaastaku edukast täitmisest tegime eelmisel õppeaastal palju juttu. Kellele võlg-neme tänu, et saavutati selline tööviljakuse kasv ja jõuti niisuguste majandusnäitajateni?

Õpilased ise tulevad järeldusele, et kõige selle teokstegijaks oli nõukogude inimene, tema suhtumine töösse, tööarmastus, toetumine nõukogude teaduse edusammudele. Kuid tööinimesed on suutelised veelgi rohkemaks.

Sellest järeldus: «Uus, X viisaastak on uus etapp partei pikaajalise kursi elluviimisel Nõukogude Liidu sotsiaalse ja majandusliku arengu alal. See on efektiivsuse ja kvaliteedi viisaastak. See on maa majandusliku võimsuse edasine suurendamine, tootmisfondide laiendamine ja põhjalik uuendamine.»

Kõigis koolides on õpilastel praegu võimalik tutvuda X viisaastaku näitmaterjalidega — stendide, albumite, diagrammide jm. vahendusel. Mida lähedsem ja omasem on materjal, seda mõistetavamaks saab ta õpilastele. Seepärast tuleb õpilasi materjalide kogumisele suunata ja õhutada. Olgu need siis pioneer- või komsomoliülesanded, ekskursioonid kodumajanditesse või -ettevõtetesse, intervjuud, kohtumised tööinimestega — kõigest sellest kogunenud materjale saab väljapanekutes kasutada. Nii valmivad meil stendid «Meie kodutehas või -sovhoos X viisaastakul», «Minu kodupaiga eesrindlikud tööinimesed», «Meie isade töö», «Meie kodurajooni uusehitisi».

Innustust annab klassidevaheline võistlus selles, kelle stend, väljapanek või album on sisukam ja loetavam. Ka sellised mõisted, nagu kvaliteet, aja ratsionaalne kasutamine, efektiivsus ei jää õpilastele võõraks, kui neid aidata lahti mõtestada.

Meie eesmärk on kasvatada töökat, iga minutit hinnata oskavat noorukit, kes tunneks eesrindlikke töövõtteid ja kasutaks aega säästlikult. Töökasvatust toimub sõna, eeskuju ja töö enese kaudu.

Olen kavandanud saritunnid motoga:

Vaatan

*ja rõõmustan:
minu töö
meie vabariigi
töösse
on voolamas.*

V. Majakovski

Töö määrab inimese osa ühiskonnas, tema väärtuse. Iga üksiku töö on osake meie kodumaa suurest tööst. Kuidas töötada? Mida tähendab «kohusetundlik töö»? Kuidas valida elukutset?

Kohtumised kodukoha tööeesrindlastega, kooli vilistlastega aitavad õpilasi veenda, et kodukohas vajatakse neid. Milleks minna otsima kauget imedemaad, kui lähedane ja vajalik töö ootab sind kodukohas. Kodumaa ootab sinu tööd. Vali siis töö, millest tunned rõõmu nii sina ise kui ka teised.

Peale lähedaste inimestega kohtumiste on õpilastele väga meeldinud ning eeskujuna andnud külalised kaugemalt, oma ala spetsialistid, kirjanikud või kunstnikud.

Meie kooli õpilastel oli meelde jääv kokkusaamine TV kommentaatori Rein Sikuga, kes ise huvitava inimesena tutvutas õpilastele EÕM-i elu, tööd ja rõõme noorte töökoondistes. Ajalehe «Säde» huvitavate kohtumiste klubi vahendusel kuulati aja- ja töömõtteid kirjanik Holger Pukilt, kunstnik Asta Venderilt, lauljalt Helgi Sallolt jpt. Kaua aega meenutati sotsialistliku töö kangelase NLKP XXV kongressi delegaadi Raul Nikkolo sõnu tööarmastuse kohta.

Meie ühine eesmärk on saavutada, et iga noor tunnetaks esimestest tööpäevadest alates kodumaa õitsenguks tehtava töö rõõme, peaks lugu oma rahvast, rakendaks oma teadmised ja oskused kommunismi ülesehitamise teenistusse.

Kohusetundlik töösse suhtumine, oma oskuste-teadmiste ning jaksu täielik rakendamine, ühiskondlike kohustuste korralik täitmine on mõõdupuu, mille põhjal hinnatakse igaühe andamit ühisesse töösse ja ettevõtmistesse.

Rõhutame kutsemeisterlikkuse, noorte ratsionaliseerijate, lõõktöölise osatähtsust tootmises. Samas aga mainime, et viisaastak ei piirdu Baikali—Amuuri raudtee, Kaama autotehase jt. lõõkehitudustega. Vajalik on iga töö.

Ka õpilaste praegused tööd, nii väikesed kui nad ka ei tundu, oma kooli spordiväljakul, katseaias, kodukolhoosis, metskonnas aitavad tillukese osana kaasa riigi majanduspoliitika elluviimisele.

Siinjuures tahaks viia õpilasteni L. I. Brežnevi sõnad, millega ta pöördus koolinoorte töökoondiste üleliidulisest kokkutulekust osavõtjate poole: «Uue konstitutsiooni projektis rõhutatakse, et NSV Liidu kodanikel on õigus valida elukutset vastavalt kutsumusele ja haridusele, arvestades ühiskondlikke vajadusi. Teie töö töökoondistes ja keskkoolilõpetajate patriootlikud algatused tõendavad veenvalt, et sirguv põlvkond elab ühiskonna huvidele ja täidab vankumatult Lenini juhendit: töös koos tööliste ja talupoegade kasvada teadlikeks ja aktiivseteks kommunismiehitajateks.»

ÕPPIMINE ON ÕPILASE TÖÖ

*Õpi kõige lihtsamaid asju!
Õpi aabitsatarkust!
Sellest ju ei piisa,
kuid õpi!
Ära hooli vaevast!
Ära häbene küsida, seltsimees!*

B. Brecht

Igal aastal 2. oktoobri pioneeride raadiorivistusel meenutatakse V. I. Lenini sõnu: «Õppida, õppida, õppida!» Oktoobrirevolutsiooni võit andis eluõiguse haridusele. Õppimine on õpilase töö.

Kohuse- ja vastutustunne õpitöös jätab jälje edasiseks eluks.

Meie konstitutsiooni 45. paragrahvis räägitakse kodanike õigusest haridusele.

See õigus tagatakse tasuta haridusega kõigis haridusliikides, üldise kohustusliku keskhariduse andmisega noortele, kaugõppe teel ja õhtustes õppeasutustes saadava hariduse andmisega. Neid õigusi tegelikkuses teostatakse juba praegu.

Riigi hoolitsusele rahvahariduse edasiarendamise eest peavad õpilased vastama hea õpiedukusega. Arutleda tuleks siinjuures seda, miks võtab riik enda kanda nii suured kulutused. Miks on haridus tasuta? Mida kodumaa meilt ootab? Väga kergesti teevad õpilased järelduse, et edukas õppimine ongi parim kink kodumaa sünnipäevaks. Kodumaa annab meile ja ootab meilt vastutasu, et me väljaõppinud spetsialistidena asuksime endiste töömeeste kohtadele.

Üleliigsed ei ole siin arvud. Käesoleva aasta alguses oli 126,1 miljonil Nõukogude Liidu kodanikul kõrgem, täielik või lõpetamata keskharidus. 46,5 miljonit noormeest ja neidu õppis üldhariduskoolides, 4,6 miljonit keskeriõppeasutustes ja 5 miljonit kõrgekoolides. Kõikide õpjevormidega oli meie maal ühtekokku haaratud 93 miljonit inimest.

AKTIIVNE HOIAK ELUS

*Kui mina ei põle,
kui sina ei põle,
kui meie ei põle,
siis pimedust valguseks
muuta*

keegi ei saa.

N. Hikmet

Igal pool on esirinnas, löö esimesena käed külge, kodumaa ootab sinult ühiskondlikku aktiivsust. Ole oma organisatsiooni aktiivne liige, tõmba kaasa kõrvalseisjaid. See ei ole soovitus, vaid pioneeride ja kommunistlike noorte kohustus.

NLKP XXV kongressil kiideti üksmeelselt heaks L. I. Brežnevi sõnad: «Mitte midagi ei ülenda isiksust nii nagu aktiivne hoiak elus, teadlik suhtumine ühiskondlikusse kohusesse, nagu see, et

sõnade ja tegude ühtsus kujuneb igapäevaseks käitumisnormiks.»

Passiivsus ja ükskõiksus noores eas on lubamatu nähtus. Jõukohast tegevust, kohustusi peab leiduma kõigile, tuleb anda tegutsemisvõimalusi, ennast näidata, tunda end õpilaskollektiivi vajaliku liikmena.

Üleliiduline pioneerirühmade marss «Sammume Lenini teel, Oktoobri teel» on saanud iga pioneerikollektiivi kompleksse tegevuse programmiks. Selles töös süvenevad ja avarduvad õpilaste teadmised, igapäevne peaks jõudma suure Lenini nõuanded ja meie maa tänapäev.

Õpilastele annavad palju kasu osavõtuvõimalused viktoriinidest, konkurssidest, võistlussarjadest. Neid algatatakse koolisiseste seinalehtede veergudel, Eesti Raadios, televisioonisaadetes. Esimese õhinaga on õpilased valmis vastama, kuid kui saabub ebaõnn või oma teadmised jäävad napiks, lüüakse käega.

Vaja on selliseid algatusi toetada, poolelijätmine on ju allaandmine. Julge pealehakkamine on aga kindlasti rohkem kui pool võitu.

Meie kodumaa suure juubeli eel toimunud ER saatesari «Tea ja tunne» andis keskastme õpilastele paljudeks kuuks otsimis- ja loomisrõõmu.

Kaheksa eri saadet kodumaa eri paikade inimeste, majanduse, looduse, kultuuri ja spordi kohta sundis otsima ja leidma. ENE, teatmeteosed, brošüürid, ajakirjandus — uurimine õpetas, andis kogemusi, liitis kollektiivi. Samal ajal valmisid rahuteemaline plakat, enese koostatud mäng, suveniirid, montaaž «Oktoobrilapsed Oktoobrimaal». Lõpuks esinemine Raadiomajas ja suveniiride vahetamine. Esimeste hulka meie kooli õpilased ei tulnud, kuid üritusest osavõtu kasutegur räägib ise enese eest. 8. klassi eestvedamisel leidis meil aset Suure Oktoobri juubeli eel ja ajal samasugune klassidevaheline võistlus.

Noor põlvkond võtab tulevikus vana-delt kohustused üle. See on elu seadus. Siis peab neil olema, millele toetuda.

*Vaata ise järele!
Mida sa ei tea,
seda sa ei tea.*

*Hakka pihta!
Sa pead kõike teadma!
Sa pead juhtimise üle võtma!*

B. Brecht

Kasvatus ei toimu ainult sõna abil. Kasvatus eeldab pidevat, järjekindlat õpetamist ja suunamist.

Õpetamise ja kasvatamise protsess koosneb paljudest lülidest: tunnid, ülesanded, kasvatuslik mõjutamine. Igapäevne on oma eesmärk ja iseseisev sisu, oma vahendid, oma kordumatu vorm ning oma konkreetne tulemus.

Kasvatuse tulemused ei paista silma otsekohe, aeg annab oma osa, ümbruskond samuti.

Viies õpilasteni NLKP XXV kongressi materjalide mõtteid ja seostades neid nõukogude inimeste igapäevaste tööülesannete täitmisega, püüame tuua esile inimeste töö kangelaslikkuse, õpetame suhtuma töösse kommunistlikult, hindama oma töö tulemusi ühiskondlikust aspektist.

Peame meeles, et meie pingerikas töö jätkub ja nõuab meilt kogu jõudu, asjatundlikkust ning südamesoojust, sest ilma selleta ei ole mõeldav viia ellu neid ülesandeid, mida seadis meie ette NLKP XXV kongress.

Kirjandus

1. L. Brežnev, NLKP Keskkomitee aruanne ning partei järjekordsed ülesanded sise- ja välispoliitika valdkonnas. Tln., 1976.
2. Kasvatustöö näidisprogramm üldhariduskoolidele. Tln., 1974.
3. J. Koževnikov, V. Maksakovski, V. Rom, Õpilastele NLKP XXV kongressist. Tln., 1977.
4. Metoodiline kiri «NLKP XXV kongress ja noor lugeja». Tln., 1976.

HOIAKUD ÜHISKONNA JA PEREKONNA OSATÄHTSUSEST LASTE KASVATAMISEL

AILI KELAM,
ajalookandidaat

Perekonnal kui ühiskonna olulisel institutsioonil on täita mitmeid üksnes talle omaseid funktsioone. Ent perekonnafunktsioonid ei ole jäigad, tardunud, vaid nii perekonna kui ka ühiskonna suhtes on nad dünaamilises, muutuvases seoses. Näiteks võib ühiskonna arengu teatud perioodil ilmnedu ühtede funktsioonide tugevnemise ning teiste nõrgenemise tendentse. Käesoleval ajal, ja ilmselt ka lähemas tulevikus, säilib põhiliselt stabiilsena perekonna reproduktiivne funktsioon (bioloogiline taastootmine). Samal ajal on muutunud perekonna majanduslik-tarbijaliku ja kõlblik-kasvatustliku funktsiooni vahetõrge.

Möödanikus oli majanduslik-tarbijalik funktsioon perekonnas kui mitte põhiline, siis vähemalt üks peamisi, millele olid allutatud kõik teised funktsioonid. Tänapäeval on olukord selles osas muutunud — üha rohkem perekonnapro-

leemidega tegelevaid uurijaid kaldub arvama, et teiste funktsioonide seast eraldub tähtsaimana lastekasvatuse ja sellega tihedalt seonduv sotsialiseerimise funktsioon.

Seoses ühiskondliku tootmise arenguga teaduse ning tehnika progressi tingimustes on ühiskond tänapäeval üha rohkem võtnud enda kanda varem perekonna õlul lasunud majanduslikku laadi ülesandeid. Teenindussfääri hoogsa arengu tulemusena vabaneb perekond ikka enam toiduvalmistamise, lastehoidmise ja teiste selletaoliste ülesannete täitmisest.

Vaatamata ühiskonna osatähtsuse suurenemisele perekonnafunktsioonide täitmisel, ei saa me kõlblik-kasvatustliku ja sotsialiseerimise funktsiooni puhul kõnelda küsimuse alternatiivsest asetusest — perekond või ühiskond. See ei ole mõeldav kas või sel põhjusel, et põhilise osa kasvatusega seotud ülesannete üleminekul perekonnalt ühiskonnale viiks perekonna kui institutsiooni teatud lagunemisele ja kahtlemata vaesestaks nii vanemate kui ka laste emotsionaalset ning vaimset sise-maailma.

Järelikult lastekasvatuse ja sotsialiseerimise funktsiooni puhul on meil tegemist ühiskonna ja perekonna kui kahe olulise mõjuri koostoimega kasvatustprotsessis. Sellest tulenevalt seame ülesandeks võimaluste piires vaagida nende mõlema sfääri vahetõrge sirguva noorsoo vaimsete, füüsiliste ja emotsionaalsete omaduste kujundamisel. Allikmaterjalina kasutame 1973. a. Eesti NSV töötava elanikkonna seas korraldatud küsitluse tulemusi.

Meie töötajate töö, perekonna, olme ja vaba aja probleeme käsitleva uurimise programmi oli lülitatud ka lastekasvatusega seotud küsimusi. Selgitamaks välja ühiskonna ja perekonna osatähtsuse vahetõrge laste kasvatamisel, esitasime intervjuueeritavale järgmise küsimuse: kas 1) lastekasvatusega peaks põhiliselt tegelema perekond, 2) sellega peaks põhiliselt tegelema ühiskond või 3) sellega peaks tegelema nii kodu kui ka ühiskond. Saadi järgmised vastused:

HOIAKUTE JAGUNEMINE PEREKONDLIKU JA ÜHISKONDLIKU
KASVATUSE OSATÄHTSUSE SUHTES (%)

	Põhiliselt perekond	Nii perekond kui ka ühiskond	Põhiliselt ühiskond	Kokku
Tööoskused	24,8	71,6	3,6	100,0
Tööarmastus	44,3	55,0	0,7	100,0
Üldised teadmised	6,3	78,9	14,8	100,0
Kehaline areng	11,9	78,3	9,8	100,0
Kõlbel. käitum., viisakus	32,5	66,6	0,9	100,0
Tundeelu	56,2	33,6	10,2	100,0
Eluideaalide kujunemine	24,0	70,8	5,2	100,0

Meie poolt küsitletute arvates peaks põhiliselt kodus toimuma lapse emotsionaalsete iseloomuomaduste (tundeelu ja tööarmastus) kujundamine. 24,8% küsitletuist väitis, et tööoskuste omandamine peaks põhiliselt aset leidma kodus, 44,3% küsitletute arvates peaksid lapsele armastust töö vastu sisendama eeskätt ikkagi ema, isa jt. perekonnaliikmed. Lapse tundeelu kujundamine peaks toimuma peamiselt kodus, perekondlikus atmosfääris (56,2%).

Kolmandik küsitletuist leidis, et ka kõlbelise käitumise normide sisendamine lapsele peaks esmajoones olema perekondliku kasvatus ülesanne, kahe kolmandiku arvates peaks see kuuluma aga nii kodu kui ka ühiskonna kompetentsi. Pisut vähem oli küsitletute seas neid, kes väitsid, et eluideaalide peamine kujundamiskeskond on perekond.

Ühiskonna kui teise kasvatussfääri suurt osatähtsust rõhutati aga üldiste teadmiste edasiandmisel ja lapse füüsilisel arendamisel. 80% küsitletute arvates peaks laps omandama eluks vajalikud teadmised ja informatsiooni nii kodus kui ka ühiskonnas ning 15% uuritavatest leidis, et see peaks toimuma põhiliselt ühiskonnas. Lapse füüsilist arengut puudutavates küsimustes oli arvamuste jagunevus analoogiline.

Ühtlasi selgus, et ühiskonna ja perekonna vahekorra suhtes lastekasvatases on mehed ja naised mõnevõrra erineval

seisukohal. Võrreldes naistega on rohkem mehi arvamusel, et lastekasvatusega seonduvad ülesanded peavad jagunema nii perekonna kui ka ühiskonna vahel. Seevastu naiste puhul avaldub pisut rõhutatumalt hoiak, et lapse esmasseks mõjutamise ja kasvatamise keskkonnaks peaks olema kodu, perekond.

Mitte ainult sooline kuuluvus, vaid ka vanus kui üks olulisemaid sotsio-demograafilisi tunnuseid teeb samuti korrektiive suhtumisse ühiskonna ja perekonna vahekorras laste kasvatamisel. Siinjuures hakkab silma tendents: nooremad perekonnainimesed pooldavad märksa enam kui keskikka ja üle selle jõudnud väikelaste kasvatamist perekondlikus keskkonnas.

Meeste ja naiste erinev suhtumine lastekasvatuse probleemisse vaadeldavast aspektist tuli veelgi selgepiiriliselt esile erinevates vanusegruppides. Kui naistel oli vähem märgatavam tendents, et seoses eluea pikenedamisega tugevnes orienteeritus ühiskonnale, oli sama suunitlus meeste puhul hoopis tugevam.

Arenenud sotsialismi tingimustes, kus veel eksisteerivad klassidevahelised sotsiaalsed erinevused, võivad need mõju avaldada noore põlvkonna kasvatamisel. Perekondlik kasvatus, peggeldades vanemate sotsiaal-klassilist kuuluvust, formeerib vastavalt ka kasvava noorsoo väärtuste ja vaadete süsteemi.

Milline osatähtsus, sõltuvalt vanemate sotsiaalsest kuuluvusest, peaks nende arvates olema ühiskonnal ja milline perekonnal lapse sotsialiseerimisel? Meie andmeil moodustasid omavahel homogeense rühma töölised, teenistujad ja intelligents, kellest erinesid kolhoosnikud. On täiesti loogiline, et sama tendents, mida võisime täheldada maaelanike seas üldse (võrreldes linnaelanikega tugevam orienteeritus kodusele lastekasvatusele) ilmneb ka kolhoosnike kui maaelanike põhilise kontingendi puhul. Kui kolhoosnikest kolm neljandikku leidis, et lastes kujundatavad omadused peaksid formeeruma paralleelselt nii kodus kui ka ühiskonnas, jagas teiste rühmade esindajaist antud arvamust kaks kolmandikku.

Sama probleemi detailsemal vaatlusel, eraldades sotsiaalsete gruppide lõikes saadud vastustest meeste ja naiste arvamused, pilt teisendub. Meeste puhul moodustavad omavahel sarnase rühma kolhoosnikud, intelligents, teenistujad, kellest kolm neljandikku on arvamusel, et kasvatustöö peaks toimuma nii kodus kui ka ühiskonnas. Oma arvamuse poolest langesid naistest samasse rühma vaid kolhoosnikud. Teistesse sotsiaalsetesse rühmadesse kuulunud naistest pooldas kasvatuse n.-ö. dualismi varianti keskmiselt 60%.

Võiksime oletada, et kolhoosnikud kui suhteliselt suuremaarvuliste perekondade esindajad kalduvad enam eelistama kasvatuse dualismiprintsiipi, kuid perekondade analüüsil sõltuvalt laste arvust me erinevusi ei märganud.

Sotsialismi tingimustes, kus on saavutatud naiste kõrge tööhõive, kerkib ootuspäraselt üles küsimus, kuivõrd mõjutab naiste aktiivne kutsealane tegevus lastekasvatuse hoiakuid. Kas aktiivsusega töökohal kaasneb suhtumises lastekasvatusele ka nihe ühiskondliku kasvatuse osatähtsuse rõhutamise suunas? Küsimuse selgitamiseks vaatlesime kolme meie arvates küllaltki olulist indikaatorit: tööaja pikkust, tööalast aktiivsust (teeb ühiskondlikku tööd) ning orientatsiooni kutsetöö — perekond vaherkorda.

Uuritavas üldkogumis tööpäeva pikkus suhtumises lastekasvatusele eriti mõju ei avaldanud; eraldanud aga naised, olukord muutus. Järelikult meeste tööpäeva pikkus ei tingi muutusi vaadeldavas lastekasvatuse küsimuses, küll aga ilmneb naiste puhul üldsuunitlus: mida pikem on nende tööpäev, seda enam oodatakse laste kasvatamisel abi ühiskonnalt. Naistest, kelle tööpäeva pikkus oli alla 7 tunni, rõhutas lastekasvatusele kodu kui esmase kasvatussfääri osatähtsust küsitletuist ligi pool, nende seas, kelle tööpäev oli 8—9 t., oli samal arvamusel vaid kolmandik (mõlemal juhul ülejäänud respondendid toonitasid kasvatuse dualismi põhimõtet).

Tööalase aktiivsuse jälgimisel on tulemused mõneti huvitavamad ja komplikatsioonitumad. Oma kutsealal nii aktiivsed kui ka passiivsed töötajad (seejuures sõltumata soolisest kuuluvusest) toovad tugevamini esile ühiskonna ja perekonna kui kahe olulise kasvatuskeskonna tähtsuse sirguva põlvkonna kasvatamisel. Nende kahe eri hoiakuga inimeste rühma selliste tõekspidamiste taga peituvad ilmselt erinevad põhjused. Tööl ja ühiskondlikus elus suhteliselt inertsemad inimesed on seda ka laste kasvatamisel, leides, et ühiskond peaks neilt kasvatamisega seotud kohustusi rohkem enda kanda võtma. Teiselt poolt aga energilised, aktiivsed ühiskonnaliikmed, tunnetades oma panust ühiskonna heaks, ootavad õigustatud kompensatsioonina (ka ajanappusest tingituna) ühiskonna suuremat hoolt ja osatähtsust lastekasvatusele.

Sama seisukoht ilmnes ka perekonna ja kutsetöö vaherkorda väljendava orientatsiooni jälgimisel. Perekonnades, kus ollakse rohkem orienteeritud väljapoole kodu, s. t. kutsetööle, asetatakse ühtlasi lastekasvatusele ühiskonnale ka suhteliselt suurem osakaal kui vastupidises suunas — eeskätt perekonnanaelule häälestatud perekonnades.

* * *

Uurimistulemusi resümeeerides koorusid järgmised küllaltki selgelt avaldu-

nud tendentsid. Hoiakud ühiskonna ja perekonna osatähtsusest laste kasvata-
misel ja sotsialiseerimisel seostusid õige
tugevalt küsitletava soolise kuuluvu-
suga. Seejuures võisime täheldada, et
võrreldes meestega pooldasid naised
enam koduse kasvatus vajalikkust,
selle suuremat tähtsust lapse kasvata-
misel, tema kui isiksuse kujundamisel.
Suhtumine vaadeldavasse lastekasva-
tuse küsimusse ei seostunud aga oluli-
selt uuritava sotsiaalse kuuluvusega.

Küll aga märkasime nihkeid töölase
aktiivsusega seonduvate komponentide
(seda eeskätt naiste puhul), nagu töö-
päeva pikkus, kutsealane aktiivsus ka
kutsetöö — perekond orientatsioonide
puhul. Mida aktiivsemalt osaletakse
ühiskondlikus elus, tööprotsessis, seda
enam oodatakse ühiskonna toetust
laste kasvatamisel, nende sotsialiseeri-
misel.

ÕPILASE INFORMEERITUSE SEOS TEMA KODUSTE OLUDEGA

REET URING

Kodu kui arengutegur kuulub eksogeen-
sete arengutegurite hulka (6, lk. 1—43)
ja mõjustab lapse arengut (kas miljöö-
või kasvatustegurina) eriti tugevalt lapse
esimestel eluaastatel, aga ka hilisemas
eas — nii otseselt kui ka esimestel elu-
aastatel saadud mõjutuste kaudu. Käes-
oleva artikli seisukohalt huvitab meid
keskkooliõpilase informeerituse seos tema
mõningate koduste tingimustega.

Kodu mõjufaktoritest seostuvad lapse
informeeritusega kõige tõenäolisemalt
vanemate haridus, perekonna struktuur
(perekonna terviklikkus, laste arv, uuri-
tava õpilase paiknemine perekonna laste
reas), õpilase õppimistingimused, massi-
kommunikatsioonivahendid. Nende fak-
torite ja informeerituse seost käesole-
vas artiklis jälgitaksegi.

Algandmed õpilaste informeerituse
kohta on kogutud informeeritustestiga.
Testi koostamise lähtekohtadest, struk-
tuurist ja läbiviimisest on varasemates
kirjutistes piisava põhjalikkusega üle-
vaade antud (4; 5).

Andmed katseisikute perekonna ja
õppimistingimuste kohta koguti õpilas-
telt AS testi korraldamisel (4, lk. 7—
8). Testi vastustevihikule tuli õpilastel
märkida isa ja ema üld- ning keskhari-
dus, korteriolud, töölaua olemasolu ko-
dus, laste arv peres, iseenda paikne-
mine pere laste reas. Andmed katseisi-
kute perekondade terviklikkuse kohta
on hangitud klassipäevikust. Ülevaate
peres olemasolevate massikommunikat-

sioonivahendite kohta saime ankeedist, mille abil püüdsime selgitada meie katseisikute poolt kasutatavaid ja hinnata- vaid informatsiooni allikaid.

Uurimiskontingendi moodustavad 590 keskkooli vanemate klasside (9.—11. kl.) õpilast. Põhjalikumad andmed katseisikute ja tehtud katsete kohta on jällegi olemas juba varasemates kirjutistes (10; 4, lk. 126—132). Neist vahest kõige olulisemana tuleks meenutada, et uuritud õpilastest osutus hästi informeerituks 111 (18,8%), rahuldavalt in-

formeerituks 334 (56,7%) ja halvasti informeerituks 145 (24,6%).

ÕPILASE INFORMEERITUS JA VANEMATE HARIDUS

Korrelatsioon õpilase informeerituse ja ema üldhariduse vahel on 0,34*, ema kutsehariduse vahel 0,34, isa üldhariduse vahel 0,28, isa kutsehariduse vahel 0,29.

* 95%-lise tõenäosusega on antud kontingendi puhul statistiliselt olulised kõik korrelatsioonikoefitsiendid alates 0,10-st.

Tabel 1

ISA HARIDUS JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
üldharidus	Vastamata	54	37,3	95	28,4	24	21,7	173	29,3
	Alla 7 klassi	40	27,6	58	17,4	16	14,4	114	19,3
	7 või 8 klassi	29	20,0	52	15,6	18	16,2	99	16,8
	Lõpetamata keskharidus	5	3,4	19	5,7	5	4,5	29	4,9
	Keskharidus	17	11,7	110	32,9	48	43,2	175	29,7
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0
kutseharidus	Vastamata	114	78,6	204	61,1	56	50,5	374	63,5
	Kutsekool	12	8,3	14	4,2	6	5,4	32	5,4
	Kesk-eriharidus	11	7,6	33	9,9	10	9,0	54	9,1
	Lõpetamata kõrgem haridus	1	0,7	13	3,2	5	4,5	19	3,2
	Kõrgem haridus	7	4,8	70	20,9	34	30,6	111	18,8
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Tabel 2

EMA HARIDUS JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
üldharidus	Vastamata	37	25,6	103	30,7	31	27,3	171	29,0
	Alla 7 klassi	32	22,0	56	16,8	11	6,6	99	16,8
	7 või 8 klassi	48	33,1	46	13,8	16	14,4	110	18,6
	Lõpetamata keskharidus	11	7,6	19	5,8	4	3,6	34	5,8
	Keskharidus	17	11,7	110	32,9	49	44,1	176	29,8
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0
kutseharidus	Vastamata	124	85,6	211	63,2	50	45,1	385	65,5
	Kutsekool	8	5,5	12	3,6	1	0,9	21	3,6
	Kesk-eriharidus	8	5,5	49	14,7	18	16,2	75	12,7
	Lõpetamata kõrgem haridus	3	2,0	19	5,7	11	9,9	33	5,6
	Kõrgem haridus	2	1,4	43	12,9	31	27,9	76	12,9
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Protsentarvud ja korrelatsioonikoefitsiendid näitavad seose olemasolu õpilase informeerituse ja vanemate haridustaseme vahel. Informeeritusega seostub nii isa kui ka ema üldharidus, samuti kutseharidus, kusjuures ema haridustaseme seos lapse informeeritusega on meie katsekontingendi puhul pisut suurem isa omast. Eriti teravalt ilmneb tabelites 1 ja 2 halvasti ja hästi informeeritud õpilaste vanemate haridustaseme erinevus (vrd. halvasti ja hästi informeeritud õpilaste vanemate haridustaset omavahel ja kogu katsekontingendi vanemate haridustasemega). Selle seose olemasolu on täiesti ootuspärane: mida kõrgema haridustasemega on vanemad, seda paremini suudavad nad vormida oma kodu vaimse palge, mõjutada lapse arengut. Haritud vanemad orienteerivad kas teadlikult või ebateadlikult oma lapsi teadmiste ja hariduse kui väärtuse hindamisele. Nad oskavad ka paremini suunata ja aidata oma lapsi õpitöös. Küllap on neil rohkem pedagoogilisi teadmisi, mis tulevad kasuks lapse arendamisel ning kasvatamisel. Kui aga haritumad vanemad tunnetavad oma vähiklikkust kasvatusküsimustes, siis on nad ilmselt vähem haritud vanematest agaramad otsima abi vastavast kirjandusest või erialaspetsialistilt. Kõik see loob nende lastele soodsama arengukeskkonna, kui seda on vähese haridusega vanemate lastel.

Eestis on tehtud mitmeid uurimisi, kust on selgunud vanemate haridustaseme seos laste vaimse jõudlusega. Nii on E. Vapper uurinud kodumiljöö mõju 4. ja 6. kl. õpilaste õpiedukusele ja leidnud, et õpiedukuse ja vanemate hariduse vahel on tugev korrelatsioon: õpiedukuse korrelatsioon isa haridusega on 0,65, ema haridusega aga 0,69 (6, lk. 125). Koolieelses eas laste sõnavara on uurinud H. Lupp, kes samuti on sedastanud, et ema haridustasemega seostuvad lapse vaimne arengutase, sõnavara arengutase ja lugemisoskus (3, lk. 135—136, 144—145, 148—156).

Käesoleva uurimuse kontingent on märksa vanemad õpilased kui H. Lupi

ja E. Vapperi uurimuste kontingent. Nad on oma arengus murdeea lõpul ja noorusea algul, mil esineb ealise iseärasusena laste kodust ja vanematest võõrdumine, oma elumõtte otsimine, oma maailmapildi kujundamine (2, lk. 94—121). Küllap sellest tingituna ongi informeerituse ja vanemate haridustaseme vahelist seost näitavad korrelatsioonikoefitsiendid suhteliselt madalad. Et nad aga selleski arenguperioodis statistiliselt olulistena esile tulevad, kinnitab veel kord kodu haridustaseme äärmiselt suurt mõju lapse arengule.

ÕPILASE INFORMEERITUS JA PEREKONNA STRUKTUUR

Võib oletada, et inimese suhtlemise määr teiste inimestega on seoses tema informeeritusega. Suhtlemisel toimub informatsiooni vahetamine (9, lk. 212; 8, lk. 42—44; 7, lk. 62, 66) ja inimesed, kes on tihedamalt suhtlemisse tõmmatud, on eeldatavasti informeeritumadki. Võib oletada ka teiselaadset seost: informeeritumate inimestega püütakse rohkem suhelda, et neilt informatsiooni hankida. Õpilase informeerituse ja suhtlemise alusel kujuneva sotsiomeetrilise staatuse vahel esinebki meie andmeil seos (10, lk. 25—28). Oletasime seose olemasolu ka õpilase informeerituse ja tema perekonna struktuuri vahel: tervikperekonnas on ilmselt paremad suhtlemisvõimalused kui perekonnas, kus puudub üks vanematest; mitmelapselises peres on lapsel suuremad suhtlemisvõimalused kui ühelapselises, pere esimese lapse suhtlemislaad teistega on erinev kui teisel, kolmandal jne. lapsel teiste pere liikmetega.

Õpilase informeerituse ja tema perekonna struktuuri vahelisi seoseid meie katsekontingendi puhul aga sedastada ei saa. See ei tähenda hoopiski, et neid seoseid ei pruugiks esineda — meie katsekontingent lihtsalt ei võimalda neid probleeme uurida, sest katseisikud ei diferentseeru perekonna struktuurinäitajate alusel. Tabelist 3 näeme, et 86,6% uuritud õpilastest on tervikperedest. Ta-

beli 5 alusel võib öelda, et neid, kes pärinevad rohkem kui kahelapselistest peredest, on meie kontingendis kõigest 14,2% ja tabelist 4 selgub, et kolmandaid, neljandaid jne. lapsi peres on meie kat-

seisikute hulgas ainult 6,8%. Probleemi uurimiseks tuleks moodustada perekonna struktuurinäitajate alusel enam-vähem ühesuurused õpilasgrupid ja võrrelda siis nende informeeritust.

Tabel 3
PEREKONNA TERVIKLIKKUS JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vastamata	1	0,7	1	0,3	0	0	2	0,4
Kasulaps	0	0	0	0	0	0	0	0
Isa puudub	18	12,4	37	11,1	13	11,7	68	11,5
Emma puudub	3	2,1	3	0,9	3	2,7	9	1,5
Terviklik pere	123	84,8	293	87,7	95	85,6	511	86,6
Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Tabel 4
ASEND LASTE REAS JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vastamata	76	52,3	141	42,2	46	41,5	263	44,6
Esimene laps	37	25,5	108	32,3	37	33,3	182	30,8
Teine laps	24	16,6	61	18,3	20	18,0	105	17,8
Kolmas laps	4	2,8	18	5,4	5	4,5	27	4,6
Neljas jne. laps	4	2,8	6	1,8	3	2,7	13	2,2
Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Tabel 5
LASTE ARV PERES JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vastamata	76	52,4	140	41,9	45	40,6	261	44,1
1 laps	13	9,0	43	12,9	17	15,3	73	12,4
2 last	34	23,4	104	31,1	34	30,6	172	29,2
3 last	17	11,7	33	9,9	9	8,1	59	10,0
4 last	2	1,4	9	2,7	3	2,7	14	2,4
5 last	3	2,1	3	0,9	2	1,8	8	1,4
6 last	0	0	1	0,3	1	0,9	2	0,3
7—9 last	0	0	0	0	0	0	0	0
10 last	0	0	1	0,3	0	0	1	0,2
Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

ÕPILASE INFORMEERITUS JA TEMA ÕPPIMISTINGIMUSED KODUS

Lootsime seost leida ka õpilase õppimistingimuste ja tema informeerituse vahel. Oletasime, et head töötingimused (omaette tuba või lastetuba peres, omaette töölaud õpilasele) mõjuvad soodsalt lapse vaimsele jõudlusele, seega ka informeeritusele.

Selgelt ilmnevat seost meie katsekontingendi puhul aga pole. Küllap on lood nii, et kui lapses on olemas teadmisanu, hangitakse teadmised ka siis, kui puudub omaette töölaud, rääkimata omaette toast.

Kui veel üldiselt vaadata meie katsekontingendi töötingimusi, ilmneb, et täiesti suurel hulgal õpilastest (neid, kes

Tabel 6

ÕPILASE TÖÖLAUD JA TEMA INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vastamata	67	46,3	121	36,2	36	32,5	224	37,9
Töölaud kogu perele	6	4,1	16	4,8	11	9,9	33	5,6
Laud lastele	22	15,1	43	12,9	15	13,5	80	13,6
Omaette laud	50	34,5	154	46,1	49	44,1	253	42,9
Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Tabel 7

PERE KORTERIOIOLUD JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Vastamata	66	45,5	120	35,9	36	32,5	222	37,6
Tuba perele	25	17,2	60	18,0	27	24,3	112	19,0
Lastetuba	33	22,8	57	17,1	19	17,1	109	18,5
Oma tuba	21	14,5	97	29,0	29	26,1	147	24,9
Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

ei ütle endal töölauda olevat või kes ei anna andmeid, on 257 — 43,5%) puudub oma töölaud, s. o. kõige minimaalsemad õppimistingimused, mida lapsele tuleks võimaldada.

Informeerituse seisukohalt tuleb märkida, et mittevastanuid on rohkem halvasti informeeritud õpilaste hulgas ja vähem hästi informeeritute hulgas.

ÕPILASE INFORMEERITUS JA MASSIKOMMUNIKATSIOONIVAHENDID

Korrelatsioonikoefitsiendid õpilase informeerituse ja kodus olemasoleva

raadio vahel on 0,00, kodus olemasoleva transistorraadio vahel 0,11, kodus olemasoleva teleri vahel —0,02, kodus loetavate ajalehtede arvu vahel 0,16, kodus loetavate ajakirjade arvu vahel 0,28.

Halvasti informeeritud õpilase kodus loetakse keskmiselt 2,1 ajakirja ja 3,4 ajalehte, hästi informeeritud õpilase kodus aga keskmiselt 3,3 ajakirja ja 4,2 ajalehte (keskmiste erinevus on 95% tõenäosusega statistiliselt oluline).

Saadud andmed näitavad esmajoones seda, et uuritud õpilaste kodud on tänapäeva tähtsamate massikommunikatsioonivahenditega hästi varustatud ja uuri-

tavatel on võimalus neid kasutada. Aga sugugi mitte kõikide massikommunikatsioonivahendite kasutamisevõimalus ei seostu õpilase informeeritusega. Tähtsad on just trükitud allikad. Seda rõhutavad järgmised andmed: õpilase informeeritu-

se korrelatsioon tema enda poolt loetud ajalehtede hulgaga on 0,30, loetud ajakirjade hulgaga on 0,29, ajalehtede-ajakirjade lugemisele kulutatud ajaga 0,14, raadiotelevisiooni kasutamisele kulutatud ajaga 0,00, telerile kulutatud ajaga —0,08.

Tabel 8
RAADIO (R), TRANSISTORRAADIO (TR) JA TELERI (TV) OLEMASOLU
KODUS JA ÕPILASE INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
R	Vastamata	21	14,5	49	14,7	14	12,6	84	14,2
	Ei	0	0	0	0	0	0	0	0
	Ja	124	85,5	285	85,3	97	87,4	506	85,8
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0
TR	Vastamata	56	38,6	126	37,7	32	28,8	214	36,3
	Ei	21	14,5	30	9,0	8	7,2	59	10,0
	Ja	68	48,9	178	53,3	71	64,0	317	53,7
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0
TV	Vastamata	25	17,2	54	16,2	18	16,2	97	16,5
	Ei	4	2,8	9	2,7	2	1,8	15	2,5
	Ja	116	80,0	271	81,1	91	82,0	478	81,0
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Tabel 9
KODUS LOETAVATE AJALEHTEDE-AJAKIRJADE HULK JA ÕPILASE
INFORMEERITUS

	Halvasti informeeritud		Rahuldavalt informeeritud		Hästi informeeritud		Kokku		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Ajalehed	Vastamata	19	13,1	42	12,5	10	9,1	71	12,1
	Ei loeta	0	0	1	0,3	0	0	1	0,2
	1 nimetus	1	0,7	0	0	0	0	1	0,2
	2 nimetust	17	11,7	17	5,1	3	2,7	37	6,3
	3 "	29	20,0	55	16,5	16	14,4	100	16,9
	4 "	41	28,3	71	21,3	30	27,0	142	24,1
	5 "	15	10,3	78	23,3	20	18,0	113	19,2
	6 ja rohkem	23	15,9	70	21,0	32	28,8	125	21,2
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0
Ajakirjad	Vastamata	27	18,1	59	17,6	10	9,1	96	16,3
	Ei loeta	0	0	0	0	0	0	0	0
	1 nimetus	28	19,3	40	12,0	12	10,8	80	13,6
	2 nimetust	38	26,2	54	16,2	12	10,8	104	17,6
	3 "	28	19,3	75	22,4	31	27,9	134	22,7
	4 "	15	10,3	38	11,4	13	11,7	66	11,2
	5 "	4	2,8	35	10,5	13	11,7	52	8,8
	6 ja rohkem	5	3,4	33	9,9	20	18,0	58	9,8
	Kokku	145	100,0	334	100,0	111	100,0	590	100,0

Seega tuleks vanematel lapse huvides teadlikult luua kodus võimalus ajalehede-ajakirjade lugemiseks. Lisaks vajavad lapsed veel vanemate eeskuju ning suunamist massikommunikatsioonivahendite kasutamisel (1). Eesmärgiks olgu raadio ning teleri arukas ja valiv kasutamine, ajalehede-ajakirjade lugemise oskuse ja harjumuse kujundamine. Tööd tuleb alustada juba koolieelses eas ja — nagu kasvatustöös ikka — ei tohi ka siin piirduda ainult «verbaalse kasvatamisega». Kui vanemad ise ei anna eeskuju, on pingutused sageli viljatud (ja vastupidid).

KOKKUVÕTE

Eeltoodud tulemuste põhjal võime järeldada:

1. Õpilase informeeritus seostub vanemate haridusega. See näitab veel kord, kui võrd tähtis on vanemate haridustase laste arengu seisukohalt.
2. Seost perekonna struktuuri ja õpilase informeerituse vahel ei võimalda meie katsekontingent sedastada.
3. Õpilase koduste töötingimuste ja informeerituse vahel seost ei ilmnenud.
4. Õpilase informeeritus on seotud massikommunikatsioonivahenditest just ajalehede-ajakirjade olemasoluga.

Seosed, mis ilmnevad õpilaste informeerituse ja nende mõningate koduste olude vahel, on eriti märkimisväärsed seetõttu, et katseisikud on jõudnud arenguperioodi, mida iseloomustab ealise iseärasusena kodust ja vanematest võõrdumine ning iseseisvuse taotlemine. Kui sellest hoolimata ilmneb seos õpilase informeerituse ja kodus valitseva «vaimse õhkkonna» (järelused 1 ja 4) vahel, siis viitab see millelegi väga olulisele, mis on last mõjustanud ilmselt juba väga varajases noorusest alates.

Kirjandus

1. I. Kraav, R. Uring, Laps, raadio, televisioon. Tallinn, 1975. 80 lk.
2. I. S. Kon, Isiksuse sotsioloogia. Tallinn, 1971.

3. H. Lupp, Kuue- ja seitsmeaastaste koolieelikute sõnavara ja selle sõltuvus lapse arendamise tingimustest. Väitekiri, Tartu, 1975.
4. R. Uring, Hinnang informeerituse testile kui mõõtmisvahendile. Käsi-kiri, Tartu, 1975.
5. R. Uring, Keskkooliõpilase informeeritus ja selle seos tema asendiga klassikollektiivis. — Rmt-s: Pedagoogikateaduselt koolipraktikale. Didaktika ja psühholoogia. Tallinn, 1976.
6. E. Vapper, Kodumiljöö mõju õpilase õppejõudlusele. Väitekiri, Tallinn, 1972.
7. X. И. Лийметс. Понятие общения и воспитание. В сб.: Проблемы общения и воспитание. I. Тарту, 1974.
8. А. В. Мудрик. Общение как объект педагогического исследования. В сб.: Проблемы общения и воспитание. I. Тарту, 1974.
9. Б. Д. Парыгин. Основы социально-психологической теории. М., изд-во «Мысль», 1971.
10. Р. Уринг. Факторы различной информированности учащихся средней школы. В кн.: Советская педагогика и школа. VIII, Тарту, 1973.

MIDA PEAKS PEDAGOOG TEADMA ÕPILASE NÄGEMISE TERVISHOIUST

INGEBORG TROFIMOVA, Eesti NSV Tervishoiu- ministeeriumi peaoftalmoloog

Nägemishäiretega, eriti aga lühinägelike õpilaste arv on tänapäeva koolides suhteliselt kõrge, ulatudes varieeruvalt 10—40% -ni.

Pedagoogide silmatervishoiualane pädevus, samuti ühised aspektid lapsi ravivate silmaarstidega on nägemishäiretega õpilaste suunamisel, õpetamisel ning nendega suhtlemisel väga suure tähtsusega. Käesolev artikkel püüab võimaluse piires siin abiks olla.

Meil toimub laste silmade kontroll silmaarsti poolt esmakordselt 6. elukuul, siis 3. eluaastal, enne kooliminekut ning 4. ja 7. klassis. Koolis kontrollivad laste nägemist kooli õed või kooli arst vähemalt üks kord aastas. Kooli õdedel koostöös klassijuhatajaga soovitame klassipäevikus iga nägemishäiretega õpilase

nime tahta märkida tema nägemisteravus ning vajadus prille kanda, mis hõlbus-taks pidevat kontrolli pedagoogide poolt.

Nägemisteravust tähistatakse kummalegi silmale eraldi järgmiselt. Näiteks: $V_{od}=1,0$, $V_{os}=0,9$. S. t. parema silma nägemine on 1,0 ehk 100% ehk normaalne, vasema silma nägemine 0,9 ehk 90%. Kui õpilane peab prille kandma, märgitakse nägemisteravus korrektsiooniga. Sel puhul tuleb hinnata märke viimast arvu.*

Kõik nägemisdefektide ja silmahai-gustega õpilased võetakse rajooni silma- arsti juures dispanseersele arvele ning neid kontrollitakse kas vastavalt vaja- dusele või vähemalt üks kord aastas.

Omaette meditsiinilis-pedagoogiliseks probleemiks on õpilased, kelle nägemis- teravus on väga madal, 0,1—0,3 ja alla selle ning kellel õppimine tavalises koo- lis osutub raskeks. Enamasti suunab sil- maarst need õpilased Tartu nägemishäi- retega laste eriinternaatkooli. Alati aga pole kontakt ja kontroll ainult arsti- kabinetis õige otsuse tegemiseks küllal- dane. Kogenud pedagoog võib siin asja- likku nõu anda.

Nähes, et lapse õpiedukus just näge- mise tõttu kannatab, tuleb sellest tea- tada vanematele. Eriinternaatkooli õp- peprogramm on koostatud võimalikult silmi säästvalt, kuid võimaldab õpilasel saada täieliku keskhariduse. Teiselt poolt aga hoidutagu õpilase üldist halba edasijõudmist motiveerimast halva nä- gemisega.

Kõige enam esinevad õpilastel näge- mishäiretest müopia ehk lühinägevus, hüpermetroopia ehk kaugelenägevus ning kõörsilmsus. Spetsiaalsetel silmahaigus- tel, mis sageli alandavad ka nägemis- teravust, pole siin otseselt vajadust pea- tuda.

Müopia e. lühinägevus on nooruki- eas kõige sagedasemaks nägemise halve-

*

Näiteks: V_{od} 0,2
nägemine
prillideta

—1,0 D. spr.
prilliklaasi
tugevus

=1,0
nägemine
korrektsiooniga

nemise põhjuseks. Haigusjuhtude üldarvust 7% esineb kaasasündinult, 93% tekib koolieas 4.—5. klassist alates. Lapsed hakkavad kaebama halva nägemise üle, tahvlilt kirjutamisel tekivad vead, lapsed ei näe trammi- ega bussinumbreid, ei tunne tänaval õpetajat ära jne.

Lühinägevuse tekkepõhjus on tänapäeva meditsiinile veel lõpuni ebaselge, kuid tema arengut soodustavad eksimused silmahügieeni reeglite vastu. Halbades nägemistingimustes on silma optilist aparati reguleerivad lihased pidevas pingeseisundis. Kui pinge kestab pikemat aega, tekibki lihaste kramplik kokkutõmme (akkommodatsiooni spasm) ja lihas kaotab lõdvestusvõime. Silmalihaste selline pinge hakkab avaldama survet silmamunale. Silmade pingutamise ja väsimustundega seostub tavaliselt ka parema nägemise otstarbel pea ette ja allapoole, teksti kohale kummardumine. Selline pea asend omakorda takistab normaalset vere äravoolu silmadest ja võib tõsta silmasisest rõhku. Nende faktorite kaasmõjul hakkavadki silmalihased lõpuks lõtvuma, silmalääts kumerduma, silmamuna telg pikenema ning tekkima lühinägevus. Mida nooremas eas lühinägevus hakkab arenema, seda tugevamaks ta enamasti kujuneb. Keskkooli lõpuklassides üldiselt lühinägevuse areng pärssub, kuid nägemine ei parane. Nõrgaastmelise lühinägevuse puhul (prillid kuni $-3,0$) on tavaliselt viga ainult liiga kumeras silmaläätses, mis koondab valguskiired enne närvkestale jõudmist. Keskmiseastmelise lühinägevuse puhul (prillid $-3,0$ kuni $-6,0$) on tegemist ka silmamuna enese kuju pikenemisega, kuid otseseid haiguslikke muutusi silma kudedes veel tavaliselt pole ja õige prilliga näeb laps väga hästi. Kaks esimest lühinägevuse astet pole haiguslikud, need on silma ehituse variatsioonid. Kui lühinägevus on aga juba tugevaastmeline (prillid üle $-6,0$), kaasuvad silmamuna suurema venimise tõttu tavaliselt ka veel haiguslik-degeneratiivsed muutused närvikestas, klaaskehas, veresoontes. Prillid ei aita enam alati näha 100% ning sellist seisundit tuleb lugeda haiguseks.

Lühinägevuse profülaktika seisneb silmatervishoiu reeglitest kinnipidamises. Ravi aga on peamiselt prillide kandmine. Lühinägevuse puhul kantavad nõgusprillid hajutavad liiga tugevalt koonduvaid valguskiiri, suunavad kujutuse silma pingutamata õigele kohale närvikestal ja seega lõdvendavad pinget silmades. Kord tekkinud lühinägevus tavaliselt ei vähene. Prillid nägemist ei taasta, nad võimaldavad paremini näha ning pärsvad osaliselt lühinägevuse edasiarengut. Tugevaastmelise lühinägevuse või nõrgaastmelise lühinägevuse kiire progresseerumise puhul kaasneb prillide kandmisega tavaliselt ka organismi üldravi vitamiin- ja kuderavipreparaatidega.

Kas laps lühinägevuse puhul peab prille kandma pidevalt või mitte, seletab arst igale lapsele või lapsevanemale individuaalselt. See oleneb lühinägevuse astmest.

Hüpermetroopia ehk kaugelenägevus on silma refraktsioonianomaalia, mille puhul silma valgusmurdmisvõime on liiga nõrk. Sellistel lastel tekivad häired nii lähedale kui ka kaugemale vaatamisel. Raviks on samuti prillid (sfääriliste kumerläätsadega), nägemise korrigeerimine ning prillide kandmine.

Astigmatism on selline refraktsioonianomaalia, mille puhul silma valguskiirte murdmisvõime optilise süsteemi eri meridiaanides on erinev. Nähakse halvasti nii lähedale kui kaugemale. Astigmatismi korrigeeritakse silindriliste prilliklaasidega. Prille tuleks sellisel juhul kanda pidevalt, sest astigmatikute silmad on sageli limanahkade ja lauservade põletikkude kalduvustega.

Kõõrsilmsus, mida varem loeti ainult iluveaks, mis on parandatav lapse täisikka jõudmisel, on tegelikult tõsine normaalse nägemise häire. Laps ei näe mõlema silmaga korraga, ei näe ruumiliselt. Sageli on ka kõõrdi vaatava silma nägemisvõime väga väike.

Enamikul juhtudel on kõõrsilmsus tingitud silma ebaõigest ehitusest, kuid ilmneb ka peale lapse organismi nõrgenemist läbipõetud leetrite, sarlakite, gripi jt. haiguste tagajärjel. See aga ei

tähenda, et nimetatud haigus oleks kõõrsilmsuse põhjuseks. Tavaliselt on kõõritamisel algul ajutine iseloom. See tugevneb siis, kui laps väsib, ärritub, nutab. Kui ei võeta tarvitusele vasta- vaid abinõusid, muutub kõõrsilmsus pidevaks. Enamikul juhtudel areneb kõõrsilmsus lapsel välja kolmandal eluaas- tal.

Kui tekib kõõrsilmsuse kahtlus, tuleb kohe pöörduda arsti poole. Ravi õige- aegse alustamisega saab haiguse arengut takistada ja enamasti ka viga kõrval- dada. Peaaegu alati määratakse lapsele raviks prillid, mida tuleb tingimata pi- devalt kanda. Vanemate eelarvamus, et elav laps ei hakka prille kandma, on tavaliselt vale. Just väikesed, paariaas- tased lapsed hakkavad määratud prille õigesti kandma. Ka vanemate kartus, et lapsed võivad kukkudes prillid purus- tada ning silmi vigastada, ei pea paika. Hakkab kõõrsilmne laps paariaastaselt prille kandma, on tal kooliikka jõudes kõõrsilmsus sageli juba paranenud. Osal juhtudel aga, kui haige silma nägemis- teravus on väga madal, tuleb selle pa- randamiseks teha ka spetsiaalharjutusi aparatuuridel ning terve silm aeg-ajalt sulgeda. Kõike seda on parem teha lapse koolieelses eas.

Kui konservatiivse raviga ei õnnestu kõõrsilmsust parandada, tuleb silma kos- meetiline defekt parandada operatsioo- niga samuti koolieelses eas. Klassikol- lektiivi peab laps minema võimalikult hea nägemisega ning ilma teiste laste pilkealuseks tegeva defektita.

Tahaksin veel kord lastevanemaile, pedagoogidele ning kõigile täiskasva- nuile südamele panna vajaduse prille kandvasse lapsesse delikaatselt ning tak- tiliselt suhtuda. Lapsele jääb iga prillide kohta pahasti öeldud või nõökiv sõna kauaks meelde ja on teinekord põhju- seks otsusele mitte enam prille ette panna. Eriti halvasti talutakse kaasõpi- laste naeru. Vastupidi — vanemate ja õpetajate heatahtlik suhtumine aitab lapsel ebamugavusest, mis prillide kand- misega algul kaasneb, kergesti üle saada.

Et vältida nägemishäireid, peaks iga- üks teatud määral olema tuttav ka nä-

gemise tervishoiu reeglitega ning püüd- ma neid võimaluse korral arvestada.

Oluline mõju silmadele on elamis-, õppimis- ning tööttingimustel, valgustu- sel, värvidel meie ümber, puhkuse kor- raldamisel jne. Nendel momentidel püüamegi peatuda pisut põhjalikumalt.

Valgustus

Õige, ratsionaalne valgustus töö- või õppimiskohal tagab silmade normaalse töö. Uurimised on näidanud, et koolides õigesti paigaldatud valgustuse korral säilivad õpilastel nägemisfunktsioonid kogu koolipäeva jooksul muutumatutena. Nägemisaistingu kiirus on suurim val- gustustugevusel 500—1000 luksi, s. t. selles valguses töötamine väsitab silmi kõige vähem. Mitteküllaldane või liiga tugev valgustus põhjustab silmade väsi- mist ning see alandab ka üldist tööjõud- lust.

Parim valgus silmadele on päevaval- gus. Sellepärast olgu väikelaste mängu- kohad alati päikese- ja valgusküllased. Suuremate laste päev aga tuleks pla- neerida nii, et kodused õpiülesanded lahendab laps päevavalguses. Töö- või õppimiskoht paiknegu kas otse akna all või nii, et valgus suunduks õppijale vasemalt. Siis ei lange parema käe vari tööle. Suured lilled ning paksud kardina- nad akendel takistavad valguse pääsu ruumi nagu pesemata aknaklaasidki.

Kuna meie vabariigis on loomuliku valgustuse tugevus hommiku- ja õhtu- tundidel, eriti aga novembri-, detsemb- ri-, jaanuari- ja veebruarikuus puudu- lik, tuleb sellele lisaks kasutada ka kunstlikku valgustust. Arvamus sega- valgustuse (loomulik + kunstlik) kah- julikkusest silmadele ei pea paika. Segavalgustusel väsivad silmad isegi vä- hem kui ainult kunstlikul valgustusel. Sellepärast on soovitatav ka päeva ajal mitteküllaldase valgustuse puhul kasu- tada nii koolis kui ka kodus täiendavalt kunstlikku valgustust.

Õppimiskoha valgustamiseks kodus on soovitatav kasutada laualampi vähemalt 60-vatise elektripirniga ning see asetada õppijast vasemale. Lamp olgu tingimata

kaetud kupliga nii, et lapse silmad oleksid otsese valguse eest varjatud, töökoht aga ühtlaselt ja heledalt valgustatud. Tuleks eelistada matti elektripirni, mille valgusel pole varjud nii tugevad. Peale kohaliku valgustuse peaks ruumis olema veel intensiivsusest nõrgem üldvalgustus.

Värvid meie ümber

Pole kaugeltki ükskõik, millist värvi esemed meid ümbritsevad. Ruumide valgustus muutub paremaks, kui seinad, laed, põrandad ja koolimööbel värvitakse heledatooniliseks. Arvukad eksperimentaalsed uuringud on näidanud, et nägemisfunktsioonid säilivad kõige kauem muutumatutena valge ja kollase, seejärel rohelise valguse juures ja kõige kiiremini tekib nägemisvõimetus sinise valguse juures. Kõige rahulikumaks värviks silmadele on roheline. Sellel värvil, nagu armastatakse öelda, silm puhkab. Hästi mõjub puude ja põõsaste roheluse vaatlemine. Sellepärast on soovitatav klassides seinad värvida roheliseks, kodus töölaua kate või paber valida roheline, töölaud asetada nii, et aknast oleksid näha rohelised puud ja põõsad. Laual vaasis võivad olla rohelised oksad, millele lapse pilk aeg-ajalt peatuma jääks. Käredate punased ja sinised toonid pole sobivad suurematele pindadele ega ka valgustite katteks.

Laste mängu- ning õppimissuures peab olema võimalikult puhas õhk. Suitsune ja tolmune õhk kahjustab silmi, võib soodustada limanahkade ja lauservade põletiku teket, pisaratevoolu jne.

Töökoht ja kiri

Kui laps hakkab lugemist õppima, antagu talle selleks tähtedega klotsid või suurte ning selgete kirjatähtedega raamatud. 5.—6 eluaastaks pole lapsel silma närviest veel täiskasvanuga võrdselt arenenud ja peene kirja lugemine väsitab ning kahjustab silmi. Laste jaoks olgu ikkagi ainult lasteraamatud oma suurte lihtsate piltide ja tähtede-

ga. Suuremad lapsed peaksid kõik üles tähendused tegema tindiga, et hiljem oleks kirja kergem lugeda. Vihikud ja joonestuspaber peavad olema samuti võimalikult hea kvaliteediga.

Oluline tähtsus õpilasele on ka kasvule vastava mööbli valikul. Koolipink on siis paraja kõrgusega, kui õpilase jalad istudes ulatuvad kogu tallaga maha või pingi jalalauale, küünarvarred toetuvad vabalt lauale, põlved aga mahuvad takistamatult pingi alla.

Ka kodus peab õpilasel olema nõudeile vastav töökoht. Kui puudub kasvule vastav laud, tuleks teha tooli istmeosa kõrgemaks ning jalgadele tugi. Õppima ja lugema peab laps laua juures nii, et ülakeha oleks ainult õige pisut ettepoole kallutatud, rindkere lauast labakäe, s. o. 5—8 cm kaugusel, käsi toetuks labakäe välisservale ning vihik või raamat asetseks silmadest 35—40 cm kaugusel. Igal juhul mitte lähemal kui 30 cm. Lastele on vaja selgitada, et see kaugus võrdub ligikaudu käe pikkusega sõrmeotstest küünarnukini. Toetades küünarnuki lauale, peavad väljasirutatud sõrmeotsad asuma silmade kohal. Fikseeritava objekti hoidmist silmadele liiga lähedal peetaksegi tänapäeva oftalmoloogias lühinägevuse kujunemise üheks peapõhjuseks.

On ka tähtis, et raamat ja vihik oleksid täpselt keskel õpilase ees, sest viimase asetamisel keskjoonest paremale või vasemale ei saa õiget kehahoidu säilitada. Uurimised on näidanud, et kirja nihutamisel paremale, mis sageli esineb, pingutub tunduvalt enam parem silm. Ka lühinägevust esineb umbes kaks korda enam ning suuremal määral just õpilaste paremas silmas. Vihikut otse hoides on soovitatav kirjutada püstkirja. Ka siin on uurimused näidanud, et püstkirja kirjutamisel õpilased hoiaavad end sirgemalt ja vihikust kaugemal. Silmade töövoime jääb peale püstkirjatundi samaks, peale kaldkirjatundi aga väheneb. Samuti näitas õpilaste kere- lihaste bioelektrilise aktiivsuse analüüs, et püstkirja puhul langeb suurim koormus nimmelihas- ja kalgkirja puhul aga lisaks veel kõhu- ja õlavöötme- lihas-

tele. Samuti oli pöidla lühilihase bioelektriline aktiivsus suurem neil õpilastel, kes kirjutasid kaldu. Seega võib veendunult öelda, et püstkiri on nii nägemise kui ka rühi ja kerelihaste töövõime seisukohalt soovitatavam kui kaldkiri.

Töö ja puhkus

Nägemise tervishoiu aspektist on väga oluline õige töö- ja puhkuse režiim päeva jooksul. Kõige tervemadki silmad väsisivad, kui tundide kaupa järjest lugeda või kirjutada.

Kuna õpilane koolis suurema aja vaatab lähedale, on ta silmalihased pideva pinge all ning koolipäeva lõpuks tekib nägemisväsimus, mis avaldub nn. astenoopilistes kaebustes: valud silmades, kulmu ja oimu piirkonnas, tähtede ja ridade udusus või kokkusulamine, valguskartus, kipitustunne silmades jne. Nägemisväsimus tekib küll kõige sagedamini silma refleksioonianaaliatega (kaugelenägevus, lühinägevus, astigmatism) õpilastel, kuid võib pingutava nägemistöö korral esineda ka täiesti normaalsete silmadega õpilastel.

Koolides kestab õppetund tavaliselt 45 min. ja vaheaeg 10 min. Parim puhkus vahetunnil on aktiivne liikumine, võimaluse korral väljas, suures saalis, pikas koridoris pilgu suunamisega kaugemale. Mingil juhul ei tohi lubada õpilastel vahetunnil lugeda! Ka tunni jooksul peaks õpetaja planeerima 20–25 minutise silmipingutava töö järele 2–5 min. jutustavat osa, eriti nooremates klassides ning õhtustes vahetustes. Sel ajal võiks paluda lastel vaadata aknast välja kaugusse, silmitseda maale (mitte portreid) seintel, sest pilk maalile lõdvestab samuti akommodatsiooni.

Kodus ei tohiks õppimis- ning lugemisaeg järjest ületada 35–45 min. 5–10-minutilise vaheajal võiks laps teha mõned kergemad võimlemisharjutused ning ka võimlemisharjutusi silmalihastele. Tartu Riikliku Ülikooli oftalmoloogiakateedri poolt kasutuselevõetud harjutuste kompleks silmalihastele koosneb kahest osast: 1) silmamuna liigutamine

otseasendist paremale ja vasakule, üles, alla ja ringjalt, mõlemas suunas 5–10 korda; 2) akommodatsiooni ja konvergenssilihaste harjutused — vaheldumisi vaatamine aknast välja kaugemale ja umbes 10 cm kaugusel silmade ees hoidud pliiatsile, samuti 5–10 korda. Harjutuste kestus on tavaliselt 2–3 minutit. Eksperimentaalsed uurimised Tartu kooliõpilaste hulgas näitasid, et silmalihaste harjutused vähendasid nägemisväsimust ja parandasid nägemistööd.

Üldtuntud on ka kehakultuuri ja spordi soodus toime lühinägevuse profülaktikas ning tema edasise progresseerumise pärssimisel. Koolides, kus võimlemistunnid on iga päev, on lühinägelikke õpilasi TRÜ arstide andmeil suhteliselt vähem.

Peatuda tuleks nägemishäiretega õpilaste võimlemistundide korraldamisel. Kahjuks pole veel paljudes koolides võimlemise ettevalmistus- ning erigruppe, kuid nende puudumisel tuleks lähendada järgnevaist andmeist.

Põhigrupis, kus töötatakse täisprogrammi järgi, täidetakse VTK norme ning võetakse osa võistlustest, võivad õpilased olla prillideta, kui paremini nägeva silma nägemisteravus pole prillita alla 0,5, prillide tugevus aga mitte üle $\pm 3,0$ D. sph.

Ettevalmistusgrupi programmile vastavalt töötavas grupis ilma võistlustest osa võtmata võivad õpilased olla ka prillides, kui prillidega mitte üle $\pm 6,0$ D. sph. on nägemisteravus vähemalt 0,5. Silmahaigeid lapsi nendesse gruppidesse ei lubata.

Erigruppides tegeldakse silmahaigete õpilastega ning nägemishäiretega õpilastega, vaatamata nende nägemisteravusele. Kuna halvasti nägevad õpilased tavaliselt üldse vähe liiguvad, oleks väga vajalik koolides luua võimlemise erigrupid.

Et õpilased veedavad koolikollektiivis suurema osa oma päevast, on pedagoogidel nende nägemise kaitseks võimalik teha väga palju kasulikku.

ÕPILASTE ISESEISVA SPORDIHARRASTUSE ARENDAISEST*

**REIN VIRKUS,
pedagoogikakandidaat**

Õpilaste iseseisev spordiharrastus ei vasta tänapäeval ühiskonna nõudmistele mitmetel põhjustel. Meil jääb puudu rahvaspordi suunitlusega spordirajatistest, lihtsamatest koolide ja eriti elukoha juures asuvatest spordiväljakutest, kus pärast harjutamist oleks võimalusi ümberriietumiseks, pesemiseks, mis vastaksid hügieeninõuetele ning sobiksid harjutamiseks üksinda, rühmas või perekonniti.

Idealne oleks, kui selline harjutamispaik oleks vahetult seotud looduse või linnapargiga ning sobiks tervisejooksuks. Sotsialismimaade kogemused kinnitavad, et iseseisvaks spordiharrastuseks sobivad spordirajatistest eriti hästi selleks ehitatud rahvaujulad. Kahjuks puudub meie vabariigis sellealane kogemus (välja arvatud Aseri «tervisetsehh», Tootsi ujula).

* Algus «Nõukogude Koolis» nr. 10.

Treeninguvõimaluste kõrval on iseseisva harjutamise avardamisel oluline koht spordivahendeil. Kujult kaunid ja hinnalt vastuvõetavad harjutamisvahendid peaksid olema mitmekülgsest kasutatavad ning alati kättesaadavad. Lisaks traditsioonilistele lihtsamatele rahvaspordi vahenditele peaksid nende vahendite hulka kuuluma veel mitmesuguses suuruses pallid, lauatennise ja sulgpalli reketid, pallid ja võrgud, mõned kergejõustikuvahendid, võimlemise väikevahendid, uisud, suusad, rollerid jm.

Saksa DV-s propageeritakse sel eesmärgil koduste spordivahendite komplekti — võimlemiskohvrit, mis sisaldab sulgpallikomplekti, hüppenööri, käsikud, ekspandrid, võimlemismati, võimlemispalle, kummirõngaid, ronimiskõisi jms.

Oluline ülesanne iseseisva harjutamise propageerimisel on kirjalike juhendmaterjalide avaldamine ja levitamine. Saksa DV-s on 5.—10. klassi õpilastele spordialade kaupa koostatud käsiraamatud. Need vastavad oma sisult, metoodikalt ja kujunduselt nüüdisaja nõuetele. Raamatutes esitatud ülesanded stimuleerivad õpilasi vabal ajal sporditegevusele. Õpilased saavad neist raamatuist ülevaate sporditehnika omandamise metoodikast, nõuandeid vigade korrektuuriks ning normatiivid enesekontrolliks. Veenvate näidetega selgitatakse tipp-sportlaste arenguteed, kõneldes sellest, kuidas nimekamad sportlased ühendavad oma sportlikke püüdlusi eduka õppimisega koolis või kõrgkoolis, tööga teha- stes või asutustes.

Spordiraamatute vahendusel suunatakse õpilasi analüüsima oma treeningut, hindama nii oma sportlikku arengut kui ka treeninguprotsessi soodustavaid ja takistavaid tegureid. Samaaegselt arendatakse noortes teadlikku ja vastutus- tundlikku suhtumist treeningusse.

Mitmed autorid ei näe spordiraamatu isiksnes õppevahendit, vaid vahendit kehalise kasvatuses õpetajate ja spordiinstruktorite loova tegevuse inspireerimiseks.

Sotsioloogilised uurimised näitavad, et kõige enam vajatakse iseseisval sporti-

misel juhendamist üksikutele spordialadel. See nõue kehtib nii laste kui ka täiskasvanute rahvaspordi harrastuse kohta, sest huvi ja kaldumus tegelda ühe spordialaga kujuneb aja jooksul vajaduseks regulaarse spordiharrastuse järele.

Täiendavalt spordiraamatutele tuleks koostada eakohaseid tsentraalselt valmistatud koduse harjutamise programme, mida võiks levitada näiteks harjutamiskaartidena.

Iseseisev harjutamine nõuab õpilastele rohkete teadmiste andmist kehalise kasvatuses tunnis. Kogu pedagoogilise protsessi jooksul on lastele ja noortele vaja selgitada spordiharrastuse kasulikkust ning efektiivsemaid viise ja vorme sportimiseks.

Kehalise kasvatuses tunnis ja klassivälises tegevuses iseseisvaks harjutamiseks antavates juhtnöörides soovitatakse lähtuda järgmistest põhimõtetest.

1. Harjutusi tuleb valida nõnda, et nad oleksid õpilaste poolt iseseisvalt väga lihtsates tingimustes ja lühikese aja jooksul omandatavad. Harjutused peavad olema veenvalt motiveeritud ning mõjuma emotsionaalselt. Iseseisval harjutamisel peaks iga õpilane seadma oma individuaalsed eesmärgid, võimaluse korral luua kogu harrastajate rühmale kollektiivsed perspektiivid, mis tagaksid võistluste puhul elamusi saavutatust ning tunnustuse edusammudest, stimuleeriks edasist iseseisvat spordiharrastust.

Soodsalt mõjub õpilaste iseseisvale spordiharrastusele vanemate kaasategevmine. See tähendaks ühist hommikuvõi õhtuvõimlemist, pallimängimist või muid harjutusi oma elupaigas, aias, puhkuse ajal suvilas või puhkekodus.

Harjutuste liikidest sobib kasutada harjutusi mootorsete omaduste iseseisvaks täiustamiseks (näiteks tugilamang, ronimine, põlvkõverdus, kerepaine, spagaat) kui ka harjutusi oskuste omandamiseks ja kinnistamiseks (näiteks võimlemisharjutused vahenditega, võrkpalliga, kätelseis, kurikate viskamine jne.).

Harjutuste valikul tuleb jälgida, et valesid liikumisomadusi ei automatiseeritaks. Õpilased peavad teadma, et ise-

seisvale treeningule peavad eelnema soojendusharjutused ning eriti jõu- ja kiirusharjutustele järgnema lõdvestus.

2. Iseseisval harjutamisel soovitatakse lähtuda individuaalsest treeninguplaanist ja spordi käsiraamatust. Uurimisandmed kinnitavad, et harjutuskaartide või spordiraamatu järgi harjutavad õpilased saavutavad paremaid tulemusi kui ilma. Katsealused õpilased kasutasid oma vaba aega spordi suhtes sihipäraselt, olid kehaliselt paremini arenenud ning haigustele vähem vastuvõtlikud kui teised õpilased.

3. Kehalise kasvatuses tunnis tuleks vältida koduste ülesannete andmist. Õigem on selles valdkonnas rõhutada vajadust kujundada õpilastes algatusvõimet iseseisvaks spordiharrastuseks. Mitmed pedagoogikateadlased ütlevad: kui õpilased tegelevad kooliaastate jooksul spordiga vaid kooliülesannete täitmise sunnil või hinnete mõjul, järgneb tavaliselt pärast kooli lõpetamist järsk sportliku tegevuse lõpetamine. Edasist iseseisvat spordiharrastust võivad soodsalt mõjutada küllaldaselt motiveeritud soovitud iseseisvaks harjutamiseks ning õpilaste isiklike treeninguplaanide edaspidine järjekindel realiseerimine.

Enesekontroll ja -hinnang iseseisval harjutamisel

Iga spordiharrastaja, oma kehalise jõudlusvõime säilitaja või tõstja, peab vajalikuks kontrollharjutuste või -normide vahendusel aeg-ajalt oma edusammude kontrollimist. Eriti on see tähtis iseseisvalt sporti harrastavatele õpilastele, sest enamikul neist puudub võimalus oma saavutusi kaaslastega mõõta. Teatavasti on sellised võimalused organiseeritud sportliku tegevuse puhul tunduvalt suuremad.

Milliseid variante pakkuda õpilastele enesekontrolliks?

Rahvaspordi harrastuse tasemel piisab esialgu sellest, kui õpetaja juhendamisel koostada ise endale normid, mis lähtuvad õpilaste üldist ja spordialast treenimist määravatest normidest. Näiteks

Saksa DV-s on aluseks võetud järgmised nõuded:

1) Saksa DV spordimärgi programm (analoogiline VTK kompleksile);

2) naisteajakirja «Für Dich» perekonna korrespondentsvõistluste programm (harjutused ja normid on esitatud järgnevas tabelites);

Tabel 1

PEREKONNA KORRESPONDENTSVÕISTLUS
MEESTE TULEMUSTE HINDAMISTABEL (AUTOR KÖBLER)

Vanus	Kerepainutus	cm	Kere tõstmine	Kordade arv	Paigalt kolmikhüpe	m	Kestvusjooks	min.
6—9 a.	1 punkt	—1	1 punkt	9	1 punkt	2.25	1 punkt	3.45
	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	+18	iga järgmine katse —1 punkt 20 punkti	28	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	5.10	iga järgmine 15 s —1 punkt 20 punkti	8.30
10—13	1 punkt	±0	1 punkt	15	1 punkt	2.80	1 punkt	7.00
	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	+19	iga järgmine katse —1 punkt 20 punkti	34	iga järgmine 20 cm —1 punkt 20 punkti	6.60	iga järgmine 30 s —1 punkt 20 punkti	16.30
14—17	1 punkt	±0	1 punkt	18	1 punkt	3.80	1 punkt	10.30
	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	+19	iga järgmine katse —1 punkt 20 punkti	37	iga järgmine 20 cm —1 punkt 20 punkti	7.60	iga järgmine 30 s 1 punkt 20 punkti	20.00

Tabel 2

NAISTE TULEMUSTE HINDAMISTABEL

Vanus	Kerepainutus	cm	Kere tõstmine	Kordade arv	Paigalt kolmikhüpe	m	Kestvusjooks	min.
6—9 a.	1 punkt	+1	1 punkt	6	1 punkt	1.85	1 punkt	3.45
	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	+20	iga järgmine katse (kord) —1 punkt 20 punkti	25	iga järgmine 15 cm —1 p. 20 punkti	4.70	iga järgmine 15 s —1 p. 20 punkti	8.30
10—13	1 punkt	+2	1 punkt	9	1 punkt	2.20	1 punkt	7.00
	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	+21	iga järgmine katse (kord) —1 p. 20 punkti	28	iga järgmine 20 cm —1 p. 20 punkti	6.00	iga järgmine 20 s —1 p. 20 punkti	13.20
14—17	1 punkt	±0	1 punkt	14	1 punkt	2.70	1 punkt	8.30
	iga järgmine cm —1 punkt 20 punkti	+19	iga järgmine katse (kord) —1 p. 20 punkti	33	iga järgmine 20 cm —1 p. 20 punkti	6.50	iga järgmine 30 s —1 p. 20 punkti	18.00

3) kehalise jõudlusvõime kontrollimise kompleksnormid.

Kahe esimese nõuetegrupi puhul on normid vanusest lähtuvalt detailsemalt diferentseeritud, kolmanda grupi nõuded kehtivad aga laiemale vanuserühmale (alla 20 a., 20—40 a., 40—60 a.).

Vaatamata mõningatele puudustele võib kolme grupi nõuete (programmide) põhjal arvestada punktides iseseisva harjutaja saavutusi ning nõnda kindlaks määrata perekonnas või perekonna laste hulgas parim spordiharrastaja.

Üksikasjalikumat tähelepanu väärib teine nõuete programm, milles esitatakse perekonna korrespondentsvõistluste hindamistabelid, mis peavad silmas spordiharrastaja vanust ja sugu.

Õpilaste poolt mõõdetavad ja kontrollkaardile või vihikusse kantavad muudatused avalduvad kõigepealt kehaliste kontrollharjutuste kaudu.

Õpilased peaksid pikemaajalise intensiivse harjutamise järel jälgima oma und (une sügavus, uinumise kiirus), enesetunnet, vastupidavust haiguste suhtes, kehakaalu, rühti, pulsisagedust.

Õpilaste iseseisva harjutamise innustamiseks võib kasutada ka arvestusvariante, näiteks TRÜ rahvaspordi nõukogu tervisekilomeetrite arvestust. Selle põhjal on kilomeeter arvestuse pidamise tinglik ühik, mis vastab ühe kilomeetri läbijooksmisele. Kuid tervisekilomeetreid võib koguda ka koduse harjutamisega, võimlemisrühmades, pallimängudes, ujudes, suusa- ja jalgsimatkaudel, orienteerumisiradadel, s. t. igasuguste kehaliste harjutustega.

Üks tervisekilomeeter on võrdsustatud olenevalt kehalistest harjutustest järgmiste ühikutega:

- 1 km jooksu =
- 2 km suusatamist =
- 3 km jalgsimatka või orienteerumist =
- 5 km jalgrattasõitu =
- 200 m ujumist =
- 500 m aerutamist või sõudmist =
- 15 min. koduvõimlemist, sellest pool jõu-, hüplemis- ja jooksuharjutusi =

- 20 min. tegevust võimlemisrühmas =
- 15 min. uisutamist =
- 15 min. korvpalli =
- 20 min. sulgpalli või tennis =
- 20 min. jalgpalli =
- 30 min. võrkpalli või lauatenist =.

Selle arvestuse põhjal on otstarbekas korraldada koolis arvestust õpilaste rahvaspordiüritusest osavõtu ning ühtlasi ka iseseisva harjutamise kohta. Õpilastele tuleb anda sellise harrastusviisi puhul mõned põhijuhised: harjutada tuleks korrapäraselt, vähemalt 3 korda nädalas; alustada rahulikult soojendusega; liikuda tuleks nõnda, et süda lööks 110—150 korda minutis; harjutamine tuleks lõpetada lõdvestamisega.

Käesolev kirjutus taotleb, et meie õpilaskonna hulgas hakkaks enam arenema iseseisev spordiharrastus ning saavutaks lähemal aastakümnel uue kvaliteedi. See soov eeldab õpilaste arvukamat osavõttu rahvaspordiüritustest, kehalist tegevust värskes õhus, liikumist maastikul ning vastavate võimaluste loomist koolide juurde.

TÖÖ- JUHEND KEEMIA- TUNDIDES

ODETTE LILLEMÄGI, Eesti NSV teeneline õpetaja, Tallinna 21. keskkooli keemia vanemõpetaja

Üks iseseisva töö vorme on töötamine õpetaja koostatud tööjuhendi järgi. Tööjuhendeid on võimalik kasutada uue materjali kas täielikul või osalisel iseseisval läbitöötamisel, tunni teema kindistamisel, samuti varemõpitu kordamisel ja süvendamisel.

Tööjuhendiga töötamise üks edukuse tingimusi on õpilaste ettevalmistatus vastavaks tööks. Õpilasi on vaja õpetada juba 7. klassi esimestest keemiatundidest alates töötama iseseisvalt töövihiku ja õpikuga. 7. ja 8. klassi töövihiku õige kasutamine annab õpilastele hea ettevalmistuse keskkooli vanemas astmes osa teemade käsitlemiseks tööjuhendi abil.

Tööjuhendiga töötamine arendab õpilastes iseseisva töö oskust, õpetab neid ratsionaalselt kasutama õppetundi (aga

ka üldse aega), selleks et teatud kindla ajavahemiku vältel vastavalt oma võimetele omandataks õppeainet maksimaalselt ning ei tegeldaks kõrvaliste asjadega. Tööjuhendi kasutamine arendab õpilastes mõtlemis- ja üldistamisoskust nii teoreetiliste küsimuste lahtimõtestamisel kui ka laboratoorsete katsete tegemisel. Tööjuhendi üks ülesandeid on juhtida õpilaste tähelepanu reaktiivide ökonoomsele kasutamisele katsete tegemisel. Sageli on tööjuhendi ülesandeks kindistada kordamise kaudu juba olemasolevaid keemiateadmisi samaaegselt neid laiendades ja süvendades. Näiteks: tööjuhend 11. klassis teema «Glükoosi füüsikalised omadused ja struktuur» käsitlemiseks.

1. Vaadeldge alusel olevat ainet valemiga $C_6H_{12}O_6$.

2. Tutvuge glükoosi füüsikaliste omadustega ja märkige kaustikusse 1) olek, 2) värvus, 3) amorfsus või kristallilisus, 4) maitse, 5) vees lahustuvus.

3. Valmistage 10 g 10%-list glükoosi lahust. Selleks

1) tasakaalustage kaalud; 2) kaaluge kaaluklaas; 3) arvutage lahuse valmistamiseks vajalik glükoosi kogus ja veeruumala; 4) kaaluge glükoos (tõstke spaatliga); 5) mõõtke mõõtklaasiga vajalik kogus destilleeritud vett; 6) lahustage glükoos; 7) kallake saadud lahust penitsilliinipudelisse ja korkige.

4. Kontrollige, kas glükoosi lahust kujukub endast mitmealuselise alkoholi. Selleks võtke katseklaasi 1 ml valmistatud 10%-list $C_6H_{12}O_6$ lahust, lisage 5 ml 10%-list NaOH lahust ja pipetiga 2–3 tilka 5%-list $CuSO_4$ lahust. Segage!

Tehke katse kohta joonis ja märkige tähelepanek! Tehke järeldus! Vajaduse korral vaadake propantrioli määramise kohta tehtud katse järeldust.

5. Kontrollige, kas glükoosi lahuses leidub aldehüüdrühma. Selleks kuumutage ettevaatlikult eelmises katsetes kasutatud vedelike segu vedeliku nivoo piiiril (vältida keemist). Mida märkate? Tehke katse joonis ja märkige tähelepanek! Tehke järeldus!

6. Tehke järeldus mõlema katse tulemustest, milliseid funktsionaalseid rüh-

mi glükoosi molekul sisaldab. Andke aine klassi nimetus, lähtudes glükoosis leiduvatest funktsionaalsetest rühma-dest.

7. Kirjutage glükoosi molekuli struktuurivalem nn. ahelvormile, teades, et aldehüüdrühm on 1. süsiniku juures, ülejäänud viie süsiniku juures on hüdroksüülrühm, kusjuures 3. süsiniku juures olev OH-rühm on teisel pool tasapinda, võrreldes teiste OH-rühmade paiknemisega.

8. Kasutades õpikut (lk. 185—186) märkige põhiline erinevus α - ja β -glükoosi struktuuris.

9. Millise struktuuriga glükoosi leidub põhiliselt looduses ja kui palju?

Eespool antud tööjuhendi järgi töötamine aitab süvendada õpilaste varasemaid teadmisi, kuid rikastab ka uutega.

Tööjuhendi kasutamise harjutakse kasutama ka teisi teadmiste allikaid peale keemiaõpiku. Näiteks «**Väävel looduses. Väävli kasutamine**». Kasutage raamatut «Vesinikust kuni...?» lk. 121—123 V lõiguni ja õpikut lk. 21—22. Lugege läbi ja vastake kirjalikult:

1. Kuidas leidub väävlit looduses?
2. Mitu protsenti väävlit leidub maa-kooses?
3. Kus leidub väävlit ehedalt?
4. Märkige väävli leidumine
 - a) sulfiidsetes maakides (4 maaki — nimetus, valem),
 - b) sulfaatsetes mineraalides (4 mineraali — nimetus, valem).
5. Kus leidub väävlit elavates organismides?
6. Milleks kasutati väävlit antiikajal?
7. Milleks kasutatakse väävlit tänapäeval (vähemalt 10 kasutusala)?

Tööjuhendi kasutamine tagab õpilastele individuaalse töötempo, see on aja, mille jooksul õpilane kõige ratsionaalselt omandab või kinnistab teadmisi. Üldjuhul on soovitatav tööjuhend paljundada trükkimise teel ja anda see igale õpilasele eraldi lehel. Kui õpilane ei jõua mingil põhjusel tööjuhendis olnud küsimustele tunnis vastata või on tunnist hoopiski puudunud, saab ta tegemata töö sooritada kodus. Töö tööju-

hendiga on üldjuhul individuaalne, ainult kui on tegemist laboratoorsete katsetega, peab osa õpilasi sooritama need kahekesi. Viimasel juhul on soovitatav, et pinginaabrite tööjõudlus oleks ühesugune.

Tööjuhendi kasutamiseel on, et ta sunnib igat klassis viibivat õpilast tööle, sest keegi ei tea, kelle kaustik tunni lõpul kontrollimiseks ära võetakse. Töö efektiivsuse tagamiseks on vaja kontrollida tehtut õigsuse ja mahu seisukohalt iga vastava tunni lõpul 4 või 5 õpilase kaustikus ning hindamisel arvestada küsimustele õige vastamise korral ka tööjõudlust (lähenedes antud küsimusele individuaalselt), töö korrektsust, järelduste tegemiste õigsust, vormistamist jm. Õpilaste iseseisva töö hindeks võib olla ka summaarne hinne mitme töö põhjal ülevaatliku kontrolli käigus, võttes arvesse veel töö esteetilis külge ning koduste ülesannete korrektset täitmist. Üldiselt aga ei tarvitse hindamisega liialdada.

Tunni ettevalmistamisel, veel parem teema lahtimõtestamisel alateemadeks, on vaja läbi mõelda, milliseid alateema küsimusi võib käsitleda tööjuhendi abil. Tunni lõpul on soovitatav antud teema sõlmküsimusi lahata vestluse teel, et parandada võimalikke vigaseid vastuseid.

Tööjuhendi kasutamisel on vajalik õpilaste konkreetne juhendamine. Õpetaja võib õpilasi instrueerida suuliselt või anda vastavad seletused trükitult tööjuhendisse vastavate lõikudena. Näiteks käsitledes teemat «**Valkude omandused**» võib kasutada järgmist tööjuhendit:

1. Lugege läbi vastav materjal õpikust lk. 224—225.
2. Teostage järgmised koaguleerimisreaktsioonid:
 - a) valage 4 katseklaasi 1 ml valgulahust ja
 - I katseklaasi soojendage,
 - II katseklaasi lisage 1—2 ml etanooli,
 - III katseklaasi lisage 1—2 ml pliinitraadi (s. o. raskemetalli soola) lahust,
 - IV katseklaasi lisage lahjendatud lämmastikhapet (katseklaas hoida veidi

kaldu, et valgulahus ei seguneks lämmastikhappega, vaid jääks kihina peale).

b) Valage 2 katseklaasi piima ja

I katseklaasi lisage veidike etaanhapet, II katseklaasi lisage pliinitraadi lahust.

Tehke katsete kohta joonised, märkige tähelepanekud ja järeldus, milliste ainete klasside esindajad kutsuvad esile valkude koagulatsiooni.

3. Valkude värvusreaktsioonid:

a) biureetreaktsioon.

Valage katseklaasi 1 ml valgulahust ja teise katseklaasi piimalahust, lisage kummalegi 1 ml 10% NaOH lahust ja pipetiga 1—2 tilka 5%-list CuSO_4 lahust. Loksutage tugevasti. Tehke katse kohta joonis ja märkige tähelepanek;

b) ksantoproteiinreaktsioon.

Valage ühte katseklaasi 1 ml valgulahust ja teise katseklaasi piimalahust, lisage 1 ml konts. HNO_3 ning soojendage nõrgalt. Kui muutub kollaseks, siis jahutage külma veega kraani all ja jahtunud lahusele lisage 6—8 ml kontsentreeritud ammoniaakvett või NaOH lahust. Tehke katse kohta joonis ja märkige tähelepanek;

c) Milloni reaktsioon.

Valage ühte katseklaasi 1 ml valgulahust ja teise piimalahust. Lisage mõlemasse katseklaasi 5 tilka lahjendatud HNO_3 ja 1 ml $\text{Hg}(\text{NO}_3)_2$ lahust. Soojendage nõrgalt. Tehke katse kohta joonis ja märkige tähelepanek.

4. Andke kokkuvõtte, kuidas saab kindlaks teha valkude olemasolu.

Trükitud tööjuhend peab olema kooskõlastatud kas õpiku või mingi teise raamatuga, mille lehekülgedele viidatakse esitatud küsimuste kohta vajaliku informatsiooni saamiseks.

Näiteks teemat «Ränidioksiid» tööjuhendi abil käsitledes võiks tööjuhend olla järgmine:

Lugege läbi «Vesinikust kuni...?» lk. 107—108 alumise lõiguni, lk. 111 3. lõigust — lk. 113. ja õpikust lk. 165—167 ning vastake järgmistele küsimustele kirjalikult.

1. Kus leidub looduses räni?

2. Milliste ainetena esineb kristalne ränidioksiid looduses?

3. Diatomiidi koostis, omadused ja kasutamine.

4. Koostage tabel diatomiidi ja mäekristalli omaduste kohta:

omadus/aine	diatomiit	mäekristall
aine struktuur		
värvus		
kõvadus		
lähipaistvus		

5. Kvartsi keemilised omadused — kirjutage reaktsioonide võrrandid:

a) reageerimine vesinikfluoriidiga, b) leeliselega, c) metalli oksiidiga, d) soodaga.

6. Kvartsi kasutusala. Seostage neid kvartsi omadustega — kõvadus, keemiline vastupidavus, lähipaistvus, termiline vastupidavus, mehaaniline vastupidavus, keemiline vastupidavus, lähipaistvus jne.

7. Millised eelised on kvartsklaasist nõudel võrreldes tavalisest klaasist nõudega?

Õpetaja koostatud tööjuhendit võib õpilastele teatavaks teha 1) paljundatult, anda igale õpilasele üks eksemplar, 2) kirjutada tööjuhend klassitahvlile, 3) dikteerida vastavad küsimused. Parim moodus on esimene, sest siis saab õpilane täielikult kontsentreeruda tööülesannete täitmisele. Miinuseks on õpetaja ajakulu. Viimast korvab asjaolu, et kord tehtud tööjuhendit on võimalik väikeste parandustega kasutada aastaid. Ka saab paljundamisel kasutada õpilaste abi. Tööjuhendi dikteerimine kulutab tarbetult niigi vähest aega. Ka ei võimalda dikteerimine anda pikema tekstiga ülesandeid. Detailsema instruksiooni andmine tahvlil on samuti raskendatud tahvli pinna vähesuse tõttu. Ka võib tahvlit vaja olla mõne küsimuse täiendavaks selgitamiseks.

Iseseisva töö efektiivsus sõltub suurel määral tööjuhendi kvaliteedist. V. Tjunini järgi peab tööjuhend sisaldama 1) töö eesmärgi; 2) soovitusi, kuidas tööd sooritada; 3) nõuanded, kuidas tööd lõpetada ja vormistada; 4) informatsiooni võimalikest raskustest, mis aitab ennetada vigu; 5) täpse juhendi töötaja suhtes; 6) hoiatuse, kuidas tööd kontrolli-

takse ja hinnatakse. Kaks viimast võib anda kirjaliku tööjuhendi puhul suuliselt.

Tööjuhendis peaks seega olema määratud tunnetusülesanne ja küsimusring. Metoodilisi juhendeid on soovitatav anda sel juhul, kui uue materjali läbitöötamisel on palju uusi fakte, mõisteid, seaduspärasusi või kui esineb palju põhjuslike seoseid mõistete vahel ning kus tuleb luua mingi süsteem.

Näiteks teema «Alkoholide üldised omadused» käsitlemisel võiks olla järgmine tööjuhend.

1. Füüsikalised omadused:

- 1) Kuidas muutub
 - sulamispunkt,
 - keemispunkt,
 - tihedus,
 - agregaatolek,
 - vees lahustuvus

koos molekulmassi suurenemisega?

(Vt. õpik, lk. 137.)

2) Milline seos on hüdroksüülrühma ja radikaali vahel alkoholides? (Õpik, lk. 137.)

3) Milles seisneb vesiniksideme olemus alkoholide assotsiaatides? (Õpik, lk. 138.)

2. Keemilised omadused. Kasutage abistava materjalina «Etanooli keemilised omadused» (kaustikus).

1) Kirjutage reaktsioonivõrrandid ja andke nimetused reaktsiooni produktidele:

a) propanooli ja leelismetalli (K) vahel,

b) pentanooli ja vesinikhalogeniidi (HI) vahel toimuvate reaktsioonide kohta.

2) Kirjutage reaktsioonide võrrandid, mille tulemusena moodustub

a) alkeen, lähteaineks kirjutage butanool;

b) eeter, lähteaineks kirjutage metaanool.

3) Kirjutage reaktsiooni võrrand estri tekke kohta, lähteainetena märkige heksanool ja etaanhape.

4) Kirjutage reaktsiooni võrrand heptanooli täieliku põlemise kohta.

5) Lähtudes propaanist, broomist ja kaaliumhüdroksiidist, kirjutage reakt-

sioonide võrrandid alkoholi saamise kohta. Kasutage teadmisi ühendite klasside vahelistest seostest (vt. lisa 4, lk. 254). Märkige saadustele nimetused.

Suurema tööjoudlusega õpilastele on soovitatav anda tööjuhendi lõppu lisaülesandeid. Sel juhul viimased ülesanded ei ole obligatoorsed vastata. Tavaliselt püüab enamik õpilasi vastata kõik küsimused.

Tööjuhendi koostamisel tuleb arvestada järgmist:

● Tööjuhend annab punktide kaupa kõik ülesanded selles järjekorras, millises õpilane peab nad lahendama.

● Tööjuhend näitab iga üksikülesande juures allika, millest õpilane saab informatsiooni selle ülesande täitmiseks.

● Tööjuhendis antakse konkreetseid ülesanded, mis informeerivad õpilast täpselt sellest, mida ta peab tegema. Kui soovitakse joonist või tabelit, siis tuleb anda ka vastavad juhtnöörid.

● Ülesanded peavad olema sisult sellised, mis nõuavad õpilaselt võimalikult palju iseseisvat mõtlemist, võrdlemist, üldistamist, analüüsi, sünteesi, järelduste tegemist, põhjendamist. Tööjuhendis tuleb vältida küsimusi, mis suunavad õpilasi õpikust tervete tekstilõikude mehaanilisele ärakirjutamisele.

● Ülesanded peavad olema võimalikult mitmekesised nii sisult (erinevad harjutuste liigid, erinevaid mõtlemisoperatsioone nõudvad) kui ka lahendamise vormilt (vaadelda, teha katsed, lahendada arvutusülesanne jne.).

● Tööjuhend peab aitama luua õpilastel vastava õppematerjali kohta süsteemi ning eristama olulise mitteolulisest.

● Tööjuhendi sõnastus peab olema selge, täpne ja lakooniline.

● Ülesannete fikseerimisel on vaja arvestada, et iseseisva töö puhul õpilased töötavad individuaalse tempoga, s. t. üks õpilane lõpetab oma töö varem kui teine. Selleks antagu tööjuhendis lisaülesandeid kiiremini töötavatele õpilastele.

Näiteks tööjuhendis «Alkeenide keemilised omadused» on õpilased kohustatud vastama 1–3 punkti, ülejäänud aga nii, kuidas jõuavad.

1. Kirjutage reaktsioonide võrrandid ja saadustele nimetused (valemid kirjutage lihtsustatud struktuurivalemitega):

- a) hüdrogenisatsioon (buteen + vesinik),
- b) halogeenimine (penteen + jood),
- c) vesinikhalogeniidiga halogeenimine (hekseen + broomvesinik),
- d) polümeerisatsioon (propeen),
- e) põlemine (täielik) (hekseen).

2. Kirjutage buteeni, 3 isomeeri lihtsustatud struktuurivalemid ja andke neile nimetused.

3. Milline aine on alkeenide reaktiiviks?

4. Kuidas teha kindlaks, kas gaasiballoon on täidetud propaaniga või propeeniga?

5. Arvutage penteeni %-line koostis!

6. Arvutage propeenide tihedus õhu suhtes!

7. Arvutage buteeni ühe liitri mass!

Taoliste tööülesannete täitmiseks antakse õpilastele iseseisvaks tööks aega 25 minutit. Kui mingi küsimus on arusaamatu, saab täiendavat seletust õpetajalt. Kui aga ilmneb, et 4–5 õpilast esitavad sama küsimuse, on otstarbekohane kogu klassi töö hetkeks katkestada ja juhtida kõigi tähelepanu antud küsimuse õigele lahendusele. Ilmselt on siis tööjuhend selles osas ebaselgelt sõnastatud või läbitöötatav materjal ei ole jõukohane iseseisvaks omandamiseks. Taolisel juhul on vaja osa vastuseid kontrollida tahvlil, kirjutades sinna näiteks raskemad reaktsioonivõrrandid.

Kui õpilane teab, et tunni lõpus on tehtava töö osaline arutelu, sunnib see teda oma töösse tõsisemalt suhtuma ning ta kasutab aega ratsionaalsemalt. Tunni lõpul arutelu ühtlasi kordab ja kinnistab tunnis läbitöötatud materjali.

Teatav kontroll õpilaste töö üle on vajalik ka iseseisva töö käigus õppetunni ajal. Õpetajal on tarvis veenduda, et kõik õpilased tegelevad tööjuhendis ettenähtud tegevusega. Osa õpilasi võib muidu ette valmistada järgmist õppetundi, teha mittevajalikke katseid, raiasates selleks aega ja keemilisi reaktiive. Keemiliste reaktiivide ökonoomsele kä-

sitlusele tuleb iseseisva töö korral pidevalt tähelepanu juhtida. Katse 1 ml lahusega annab sama tulemuse kui 8–10 ml lahusega! Järelikult on vaja, et õpetaja liiguks klassis ringi ning silmitseks õpilaste töid, vajaduse korral mõnda õpilast individuaalselt abistades.

Töö tööjuhendiga tunnis aktiveerib enamiku õpilastest, vähendades seega koduse töö koormust, õpetab raamatuga töötama ning arendab mõtlemis- ja üldistamisoskust. Ka kasvatab see nõrgemates õpilastes usku oma võimetesse ning arendab nende oskusi ja vilumusi.

Kirjandus

1. I. Unt, Õpilaste iseseisva töö tunnis. Tln., «Valgus», 1966.
2. A. Vallner, Tööjuhendite kasutamist õppetundides. «Nõukogude Kool», 1958, nr. 8.
3. В. А. Тюнин. Подготовка учащихся к самостоятельной учебной работе. «Доклады НИИ РСФСР», 1961, № 1, с. 62.
4. Л. Н. Исаев. О видах заданий к самостоятельной работе с книгой. «Советская педагогика», 1965, № 1.
5. А. В. Цуканова. Самостоятельные работы по химии при изучении темы «Азот и фосфор». «Химия в школе», 1974, № 5, с. 57–62.
6. Д. М. Кирюшкин, В. С. Полосин. Методика обучения химии. М., «Просвещение», 1970.

Tallinna 34. 8-kl. kooli ajalookabinetis on rikkalik diapositiivide ja diafilmide valik.

Kabineti rajaja on kooli direktor Dagmar Arengu.

MARGUS VIKMAA fotod

В ПОМОЩЬ УЧИТЕЛЮ РУССКОГО ЯЗЫКА

ШКОЛА ПЕРЕДОВОГО ОПЫТА

ЗИНАИДА КАРАМКОВА,
методист меткабинета
г. Тарту

«Учитель живет до тех пор, пока он учится; как только он перестает учиться, в нем умирает учитель».

К. Д. УШИНСКИЙ.

Жизнь требует от учителя постоянного и непрерывного обогащения знаниями.

Специфика труда учителя заключается в том, что он должен постоянно совершенствовать свои знания, свое педагогическое мастерство, быть всесторонне образованным человеком.

Несмотря на значительные достижения в области обучения русскому языку эстонцев, передовые учителя, методисты и ученые продолжают искать все новые пути повышения методического и научного уровня преподавания русского языка в общеобразовательных школах республики. На это указывают преподаватели русского языка М. Ааслайд, Ы. Вахар, Н. Ребане.

Для того, чтобы претворить в жизнь решения XXV съезда по дальнейшему улучшению дела обучения и воспитания юного поколения, надо улучшать качество подготовки и переподготовки учительских кадров.

Система народного образования обладает большими возможностями для повышения квалификации и переподготовки работающих учителей. Эти функции в нашей республике выполняет ИУУ (всего в Советском Союзе 186 институтов усовершенствования учителей), городские и районные методкабинеты (всего в нашей стране 4,5 тысячи методкабинетов). Кроме указанных возможностей учителя повышают свое мастерство в школьных методических объединениях и в школе передового опыта.

□ Организация школы передового опыта для учителей русского языка школ с эстонским языком обучения

преследует две цели, во-первых, повысить качество обучения русскому языку, а во-вторых, способствовать более интенсивному внедрению и распространению лучшего опыта учителей. Эта школа работала на базе двух средних школ г. Тарту (2-ой и 10-ой). Занятия проводились впервые в республике с октября до апреля 1976/77 учебного года регулярно два раза в месяц по программе, предложенной РИУУ. Программа рассчитанная на 60 часов: 24 лекционных и 36 практических занятий программа была полностью выполнена и даже перевыполнена.

□ В составе слушателей было 15 человек из 8 школ г. Тарту. Это были учителя и со стажем, которые долго не работали в школе или несколько забыли методику, и совсем молодые, только начинающие свой педагогический путь. И для тех и для других эта работа была очень важной и нужной.

□ Каждое занятие в школе передового опыта по плану РИУУ продолжалось 6 часов (лекция 2 часа, прослушивание 2-х уроков и их последующий анализ). Занятия проходили по средам (2 раза в месяц). При каждой встрече слушатели вначале знакомились с подробным конспектом уроков, а после их прослушивания методист проводил с учителями собеседование и детальный анализ уроков. К чтению лекций привлекались преподаватели ТГУ, методист отдела народного образования и учителя города. Заключительное занятие школы передового опыта проходило в форме дня методики для всех учителей русского языка г. Тарту.

□ Тематика лекций соответствовала интересам и потребностям учителей. В лекциях, кроме теоретических положений, давались методические разработки по соответствующему практическому материалу и рекомендовался список методической литературы.

Были заслушаны следующие интересные и содержательные лекции.

1. Некоторые приемы интенсификации обучения русскому языку в национальной школе (Т. Сарв).

2. Соответствие приемов работы конкретной цели урока. Схема анализа урока (З. Карамкова).

3. Методика обучения аудированию (А. Метса).

4. Форма групповой работы на уроках русского языка (З. Карамкова).

5. Роль и место художественного текста в процессе обучения русского языка как неродному (Т. Сарв).

6. К вопросу об изучении употребления видов глагола в эстонской школе (С. Мазик).

7. Проведение письменных работ по русскому языку, их проверка, нормы оценки (З. Карамкова).

8. Роль и место грамматики при обучении русскому языку в национальной школе (С. Оленьева).

9. Тема Великой Отечественной войны в прозе 60—70-х годов (А. Крюкова).

10. Воспитание патриотизма и интернационализма на уроках литературы в старших классах в свете решений XXV съезда КПСС (А. Воог).

11. Некоторые приемы обучения диалогу на уроках русского языка в эстонской школе (Э. Собко).

12. К проблеме преподавания творчества В. В. Маяковского и С. А. Есенина в эстонской школе (Л. Альтин).

13. О решении образовательных и воспитательных задач на уроках русского языка в свете решений XXV съезда КПСС (из опыта работы) (Е. Холломьенкова).

□ За первое полугодие во 2-й средней школе г. Тарту было прослушано 7 уроков (в 6, 7, 8, 9 и 11 кл.). Своим опытом поделились скромные, хорошо знающие свое дело учителя — В. Ларина, В. Тарве, Э. Торим и Е. Холломьенкова.

Все уроки были добросовестно продуманы и тщательно подготовлены. Каж-

дый урок производил неизгладимое впечатление.

Тематика уроков во 2-ой школе:

- 1 урок — Подлежащее, выраженное существительным, которые в русском языке употребляется только в форме мн. ч. и только ед. ч. (В. Тарве, 8 кл.).
- 2 урок — Музыка на траулере (Е. Холмьенкова, 8 кл.).
- 3 урок — «Мартин» II ч. (животные — друзья человека). (В. Ларина, 6 кл.).
- 4 урок — Отклонение от обычных форм в употреблении сочетания предлогов «в», «на» в значении обстоятельства места (Э. Торим, 11 кл.).
- 5 урок — «Простите нас». Обобщающий урок по теме «Учитель» (В. Тарве, 9 кл.).
- 6 урок — Множественное число прилагательных с мягкой основой. Внешность человека (В. Ларина, 7 кл.).
- 7 урок — Простое сказуемое, выраженное глаголом. Выражение вежливости (Е. Холмьенкова, 8 кл.).

□ От каждого урока учителя получали огромную пользу, так как умело использовалась техника, наглядные пособия, дидактический и дополнительный материалы. Рационально распределялось время, всячески активизировался класс, применялись различные формы — индивидуальная, фронтальная, частично групповая и парная. Многие задания носили творческий характер. Уроки проходили живо и интересно, так как полностью соответствовали современным требованиям методики: они опирались на передовые сознательно-практический аудио-визуальный методы, а задания носили коммуникативный характер. Все уроки, кроме обучающей, имели и воспитательную цель.

□ Учительница **В. Тарве** при изучении грамматической темы умело использует диапозитивы, таблицы, переносную доску, раздаточный материал (с иллюстрациями — «Не засоряй природу», «В кафе», «В продовольственном магазине»), стенды кабинета — «Пословицы» и «Блюда азербайджанской и украинской кухни». На втором уроке «Простите нас» учительница В. Тарве использовала песню, стихи об учителях, стенгазету, рефераты учеников и вела непринужденную беседу, что говорит о хороших знаниях учеников по русскому языку.

□ Учительница **В. Ларина** большое внимание уделяет вопросам интенсификации учебного процесса. Интересно проводится подача новых слов, фонетические упражнения, в целях расширения кругозора учащихся умело используется дополнительный материал, который имеет и воспитательное значение (например, к тексту «Мартин II ч.» — рассказ Л. Толстого «Лев и собачка»). Учительница В. Ларина заставляет учеников думать, работать творчески, выражать свое отношение к действующим лицам рассказа (к их поступкам). Этого учительница добилась систематической работой, постоянно пользуясь проблемными вопросами при подаче нового материала.

Урок В. Лариной был снят для показа по центральному телевидению (показ состоялся в марте 1977 г.).

□ Учительница **Э. Торим** работает в 11-ом классе. Ее уроки отличаются высокой эффективностью. Изучение нового грамматического материала проводилось на связном тексте. Объяснение обстоятельства места связывалось с рассказом о стройках и крупнейших промышленных предприятиях. Почти на каждом уроке Э. Торим пользуется раздаточным материалом — тренировочные и речевые упражнения и техническими средствами: эпидиаскопом, магнитофоном и т. д. Один такой урок

описан заместителем главного редактора журнала «Русский язык в национальной школе» Л. Слободчиковой*.

□ Учительница **Е. Холомьенкова** на уроках умело применяет уплотненный опрос, комментирование ответов соучеников, индивидуальные задания, наглядность, дополнительный материал, технические средства. Большое внимание уделяется правильному произношению, диалогической речи, расширению лексики (многозначность слов, синонимы, антонимы), используется русский речевой этикет (выражение вежливости и др.). Все уроки Е. Холомьенковой насыщены, интересны, проходят под девизом «Жить и работать вместе, жить и работать для всех». Она считает, что в формировании мировоззрения ученика велика роль учителя, его идейная убежденность, эрудиция, профессиональное мастерство, творческий подход к прогрессу воспитания и обучения молодежи.

□ Второе полугодие учителя занимались в школе передового опыта в 10-й средней школе г. Тарту. Они прослушали 9 уроков (в 4, 5, 6, 8, 10 кл.) у учителей русского языка — В. Кожановой, Г. Сапоговой, В. Маричевой, Н. Мельцер, Е. Собко и зачетный урок у С. Евстратовой.

Тематика уроков в 10-й средней школе:

- 1 урок — Урок внеклассного чтения по «Зима» — сказка «12 месяцев» С. Маршака (В. Кожанова, 6 кл.).
- 2 урок — «Современные Робинзоны» (В. Маричева, 8 кл.).
- 3 урок — Стихотворение М. Ю. Лермонтова «Сосна» (В. Маричева, 10 кл.).
- 4 урок — «Спорт и спортсмены» (Г. Сапогова, 4 кл.).

* Становится родным... «Учительская газета», № 148, 14 декабря 1976 г.

5 урок — Таким был Гайдар (В. Кожанова, 6 кл.).

6 урок — Сказка «Дед и два медвежонка» (Г. Сапогова, 4 кл.).

7 урок — Дательный падеж. Кому? Чему? (Н. Мельцер, 5 кл.).

8 урок — Наши мамы (Е. Собко, 4 кл.).

9 урок — «Бурмистр» и биография И. С. Тургенева (С. Евстратова, 10 кл.).

□ В этой школе давно работают Г. Сапогова и В. Кожанова. Уроки этих учителей хорошо продуманы во всех отношениях. Огромное место уделяется выразительному чтению, пониманию текста на слух, высказыванию своего отношения к прочитанному, развитию диалогической речи, воспитанию любви к книгам и русскому языку. Умело используется наглядность и технические средства.

□ Учительница **В. Кожанова** продемонстрировала урок внеклассного чтения по теме «Зима» на материале сказки «12 месяцев». На уроке был привлечен ранее пройденный материал (творческие работы учеников о зиме, книги, стихотворения и сценд). Работа на уроке проходила очень интересно: подача слов и их закрепление, беседа о сказках и авторе книги, прослушивание пластинок, самостоятельное чтение сказки, беседа по аппликациям и соответствующие выводы.

□ Учительница **Г. Сапогова** творчески работает в младших классах. Ее уроки очень разнообразны и интересны. Как на одном уроке «Спорт и спортсмены», так и на втором — «Дед и два медвежонка» учительница работала над лексикой, произношением, активизировала всех учеников, мастерски останапливалась на элементах грамматики, обучала правописанию новых слов, использовала наглядность — картинки, таблицы, аппликации и т. д.

□ Учительница **В. Маричева** эмоционально подает материал, пользуется диафильмом, диапозитивами, дополни-

тельными, сообщающими информацию, материалами. Например, на уроке «Современные робинзоны», она пользовалась схемой-картой, картинками, портретами, песней (грампластинка и исполнение учащимися). Учительница активная на уроке.

□ На уроках **Н. Мельцер, Е. Собко и С. Евстратовой** был удачно использован дополнительный материал, картины, интересно проводилась работа по индивидуальным карточкам, активизируя весь класс (у Н. Мельцер по грамматическим карточкам, а у С. Евстратовой — карточки для опроса пройденного материала по литературе — жизнь и творчество И. С. Тургенева). На многих уроках эти учителя использовали магнитную доску и занимательный материал.

□ После прослушанных уроков в г. Тарту проводился **день методики**. Слушатели школы передового опыта смогли и здесь пополнить свои знания по методике.

□ Работа в школе завершилась **зачетом**, который заключался в следующем: а) каждый слушатель письменно проанализировал один из прослушанных уроков; б) ответил на 7 вопросов анкеты*; в) провел зачетный урок в присутствии методиста и директора (или завуча школы), а также председателя предметного объединения и нескольких коллег; г) составил подробный конспект открытого урока и сдал его в методический кабинет**.

□ Подводя итоги, можно с удовлетворением сказать, что данная форма повышения квалификации учителей полностью себя оправдала. Об этом говорят положительные и содержатель-

ные ответы на вопросы анкеты, в которых выражено чувство глубокой благодарности слушателей учителям и методисту за проделанную работу в школе передового опыта (уроки, лекции, семинары, анализ уроков) и оказанную помощь.

Отзывы дирекции, коллег и методиста после зачетных уроков были только положительными, так как был виден профессиональный рост учителей-слушателей и повышение качества преподавания.

Учителя отнеслись серьезно к своим зачетным урокам: приготовили стенд, наглядный и дидактический материал, подобрали пластинки, разучили песни, подыскали необходимые книги и журналы, умело использовали полученный опыт и творчески применили новинки методики.

Немалую помощь оказала кафедра методики ТГУ. Преподаватели университета А. Метса, Т. Сарв, С. Мазик и С. Оленьева читали интересные и содержательные лекции, охотно делились опытом.

□ В следующем 1977/78 учебном году в г. Тарту будет опять работать школа передового опыта (определен состав слушателей и намечены школы, в которых будут проводиться занятия). Для улучшения работы будут учтены предложения первых слушателей и внесены некоторые коррективы. Такая школа очень необходима и полезна, поэтому остается пожелать успехов и другим городам нашей республики в проведении этой формы работы для повышения качества обучения русскому языку и распространения лучшего опыта учителей.

П р и л о ж е н и е.

Анкета для слушателей школы передового опыта.

1. Какие новые формы, приемы, методы работы вы узнали в школе передового опыта?

2. Какими приемами, методами, фор-

* Вопросы анкеты даны в конце статьи.

** В методкабинете хранятся все конспекты учителей школы передового опыта г. Тарту.

мамы работы из предложенных в школе передового опыта вы пользуетесь в своей работе?

3. Что вы можете сказать об использовании наглядности и технических средств на прослушанных уроках?

4. Что можете сказать о личности преподавателя на уроке?

5. Какую пользу получили от лекций, семинаров и анализов уроков?

6. Следует ли проводить такие занятия в следующем году и почему?

7. Ваши предложения для улучшения дальнейшей работы в школе передового опыта?

K R O O N I K A

13.—15. septembrini toimus Tallinnas NSV Liidu ja Eesti NSV Haridusministeeriumide korraldusel koolieelsete lasteasutuste juhatajate piirkondlik seminar «Kasvatustöö täiustamisest maalaasteasutustes NLKP XXV kongressi otsuste alusel». Üritus oli pühendatud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 60. aastapäevale.

Seminarile olid saanud 30—40-liikmelised lasteasutuste juhatajate ja metoodikute esindused Vene NFSV põhjapiirkondadest, Läti NSV-st, Leedu NSV-st ja Eesti NSV-st. Teisi liiduvabriike, välja arvatud Kesk-Aasia liiduvabariigid, esindas igapähe 2 inimest.

Ettekannete põhitemaatika oli maalaasteasutuste töökorraldus, nende võrgu väljarendamine ja sisuline töö, eelkõige töökasvatuse, mis tihedalt põimus patriootilise, internatsionalistliku ja esteetilise kasvatusega. Kõigi nende kasvatustöö lõikude käsitlemisel lähtuti kompleksuse printsiibist.

Seminaril avattekande tegi NSV Liidu Haridusministeeriumi Koolieelsete Lasteasutuste Peavalitsuse juhataja asetäitja **N. Koroljova**, kes andis põhjaliku ülevaate kooli-

eelse kasvatuse ja lasteasutuste arengust NSV Liidu Liidu 60 aasta jooksul. NSV Liidu Koolieelse Kasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi direktori asetäitja **T. Komarova** peatus maalaasteasutuste kasvatuseprobleemidel väga mitmest aspektist, sealhulgas ka lasteasutuste kasvatustöö eripärasustel segarühmades.

Meie vabariigi maalaasteasutuste olukorrad ja arenguperspektiividest NLKP XXV kongressi otsuste valguses kõneles Eesti NSV Haridusministeeriumi koolieelsete lasteasutuste valitsuse juhataja **R. Selg**.

Töökasvatuse teadusliku käsituse esitas TA Pedagoogika Akadeemia Koolieelse Kasvatuse Teadusliku Uurimise Instituudi teadlane **T. Družinina** ettekandes «Töökasvatuse ja kodukoha-armastuse kasvatamise ülesanded maalaasteasutustes».

Pedagoogikakandidaat **S. Kozlova** esitas referaadi «Vanemate koolieelikute tutvustamine ühiskondliku elu nähtustega», pedagoogikakandidaat **V. Avanessova** tutvustas segarühmaliste koolieelsete lasteasutuste kasvatuse ja õpetuse teaduslik-metoodilisi aluseid. Kooliks ettevalmistuse küsimustesse tõi selgust TRÜ õppejõud **K. Indre**. Laste tervise tugevdamise lähtekehti analüüsis Eesti NSV Tervishoiu Ministeeriumi emade ja laste raviprofülaktika osakonna juhataja **U. Nigesen**. Muusikast kui internatsionalistliku kasvatuse vahendist oli juttu Leedu NSV Pedagoogika Instituudi teaduri pedagoogikakandidaati **A. Kofeniene** ettekandes.

Kuulati ka töökogemuslikke ettekandeid (M. Roomet Eesti NSV-st «Töökuse kasvatamisest», A. Staseliene Leedu NSV-st «Töökasvatusest lasteaias», L. Luse Läti NSV-st «Muusikakasvatuse maalaasteaias», M. Skopane Läti NSV-st «Esteetiline kasvatuse maalaasteaias», V. Samolova Leningradi oblastist «Armastuse kasvatamine Nõukogude riigi ja tema rajaja V. I. Lenini vastu» jt.).

Põhiettekannetele lisandusid sõnavõttud Läti, Leedu, Gruusia, Valgevene, Ukraina NSV ja Vene NFSV koolieelse kasvatuse spetsialistidelt.

Üks seminaripäevadest veedeti Eesti NSV seitsme rajooni — Tartu, Pärnu, Rapla, Harju, Paide, Rakvere ja Haapsalu — maalaasteasutustes. Tutvuti õppe- ja kasvatustööga võimalikult igas päevarežiimi osas, samuti metoodikakabinetide ja -nurkade õppe- ja mänguvahendite varuga. Rajoonide eluolust ja sidemetest lasteasutustega, nende materiaalsest ja pedagoogilisest abistamisest andsid külalistele ülevaate rajoonide parteikomiteede juhtivad töötajad, majandite ja haridusosakondade juhid.

**PATRIOTISMI
KASVATAMISEST
LASTEIAIA
VANEMAS
RÜHMAS**

MIRDZA LIELBARDE,
Läti NSV Cēsise rajooni Balti
masinakatsejaama lastepäeva-
kodu kasvataja

Lapsed mängivad sõda.

«Tra-ta-ta-tal!» täriseb kuulipilduja. Luurajad jooksevad varje tagant varje taha, meditsiiniõed, punane rist varrukal, seovad haavatuid.

Kirjanik K. Maruka jutustuses «Õnnelik juhus» jooksevad lapsed mööda õue ja tulistavad kadadest: lõhuvad purke ja pudeleid, ehmatavad harakaid ja vareseid, kasse ja koeri, ja äkki — kivi tabab tütarlapse silma... Aga Valda Grenkova jutustuses «Artur, automaat ja kindral» jookseb väike Artur oma uue mänguautomaadiga ja karjub: «Pömm! Pahh, pahh, pahh!» Poiss hirmutab kasse, koeri, tuvisid, tüdrukuid, vanakesi, tulistab mööduvaid autosid, kuni ta kohtub tõelise kindraliga, kes oskab lapsega kõnelda täiesti tõsiselt.

Lapsed mängivad sõda... Relvadeks on neil kaikad, kivid. Inimesed mööduvad neist. «Kust see küll neil tuleb,» imestab üks, «enamik nende laste vanematestki olid sõja-aastatel alles lapsed, ei käinud veel kooliski.» «Mõttetu mäng, rumal mäng,» pahandavad teised. «Me ju võitleme rahu eest. On aeg, et meie lapsed jätaksid selle õudse trah-trahhitamise ja põmmutamise.»

Tõepoolest, miks mängivad lapsed 32 aastat pärast võitu sõda?

Meie maal valitseb rahu. Kuid kogu maakeral pole 30 aastat kahurid vaikinud, need on mürisenud Koreas, Vietnams, Lähis-Idas.

Sellele lisanduvad Suure Isamaasõja tagajärjed. Pole vahest ühtki nõukogude perekonda, kellele fašistlikud okupandid ei löönud verist haava. Hukkusid inimesed, hävisid linnad ja külad. Seda meenutavad fotoalbumid, filmid, vennaskal mud.

Meie kodumaa rahutahe on vääramatu. Tema rahu ja loova töö valvel seisab Nõukogude armee. Meie laste vanematele vendadele on teenistus Nõukogude Liidu relvastatud jõududes kõige auväärsem kodanikukohus. Selles kõiges peitub

põhjus, miks meie lapsed mängivad sõda.

NLKP XXV kongress toonitas vajadust tugevdada töötajate, eriti noore põlvkonna teadvust nõukogude patriotsismi ja internatsionalismi ideedega, kasvatades neis uhkust Nõukogudemaale, valmisolekut kaitsta sotsialismi saavutusi. Uue põlvkonna kasvatamine — see on inimtegevuse kõige keerulisem ülesanne.

Lapsepõlves saadud muljed on sageli kõige tugevamad ja jätvavad jälje kogu eluks. Seepärast on lasteasutuste õppe- ja kasvatustöö programmis mõõndud, et juba keskmises vanusrühmas tuleb tingimata pöörata suurt tähelepanu laste patriootilistele ja internatsionalistlikele tunnetele.

Alustades uut õppeaastat, otsustasime, et nende tunnete kasvatamist on kõige parem seostada kalendri nn. punaste päevadega. Nendest lähtuvalt me oma töö planeerisimegi.

Lastes ei saa äratada patriootilisi tundeid ja kodumaa-armastust ainult sõnadega. Tingimata on vaja, et lapsed saaksid elamusi oma tegevuses. Esmane on mõjutada tundeid, siis saab ka sõna suurema mõjujõu. Selles aitab meid kõige enam mäng, kuivõrd see haarab kõiki lapsi. Laps elab ühiskonnas, areneb tema mõjul, lapses virgub huvi teda ümbritsevate inimeste, nende töö vastu. Väike inimene, jäljendades neid, püüab väljendada seda oma mängudes.

Süüdmused, mis on kõikide maade rahvaste tähelepanu keskpunktis, ei jäta ükskõikseks ka lapsi. Mängudes laps elab, mõtleb, arutleb.

Laste mäng on oma olemuselt sotsiaalne. Nõukogude laste mängud on rikka ja mitmekesise temaatikaga. Mängude sotsiaalne olemus avaldub niisugustes teemades, nagu «Uusehitus», «BAM», «Kolhoosis», «Pioneerilaagris», «Pidupäeva paraad ja rongkäik», «Nõukogude armee». Poisid on eriti haaratud nendest ametitest, mis nõuavad mehisust, kan-

gelaslikkust. Lemmiktegelasteks on nende mängudes kalurid, lendurid, kosmonaudid, piirivalvurid, tankistid. Vanemate koolieelikute iseloom vastab nende mängude spetsiifikale. Neid ei rahulda vaiksed, passiivsed mängud, milles pole raskusi ja võitlust. Poisid tahavad ennast teostada võitluses, olgugi et mänguvõitluses. Nad mängivad sõda ja teevad seda nii, kuidas oskavad.

Meie koolieelikud ei ole näinud sõjakoledusi. Nad pole neist ka veel lugenud, kuid on näinud filme ja telesaateid. Lapsed näevad, kuidas tulistatakse, kuidas langetakse, karjutakse, põgenetakse, kuid filmi tekst ja paljuski ka sisu jääb neile mõistetamatuks. Seepärast pole laste sõjamängud ilma täiskasvanute juhtimise ja suunamiseta täisväärtuslikud, on sageli ebaõiged, julmad ja soovimatudki.

Kirjanik Arkadi Gaidar sõitis kunagi külasse, et seal kirjutada «Trummilööja saatust». Ta oli hämmeldunud, nähes, kui tigidalt kaklevad lapsed eri tänavatelt. Nad peksid keppidega, loopisid üksteist kividega. Nende viha toitis vana vaen. Koolis said nad riielda, neid püüti ümber veenda. Kodus mõisteti neid hukka. Miski ei aidanud. Aga Gaidar lepitas lapsed. Mida ta selleks tegi? Mõtles nende jaoks välja huvitava mängu. Üks rühm poisse ehitas kindluse ja pidi seda kaitsma, teised olid ründajad. Gaidari toas oli staap. Koos lastega töötas ta välja kindluse kaitseplaani, samuti rünnakuplaani, kaalutles «sõjategevuse» resultate. Ise istus ta telefoni juures ja võttis vastu teateid, kirjutas käske väikestele plokilehtedele, mille ülaseriale oli joonistatud viieharuline täht. Kui Gaidar lahkus, olid kogu küla poisid teda saatmas.

Praktika on näidanud, et niisuguseid mängu ei saa lasta isevoolu. Kasvataja ülesanne on avardada mängu temaatikat, anda sellele süžee, luua enam keerukaid vastastikuseid suhteid, arendada laste kõnekeelt, vormides mängu mõtte sõna-

desse. Me peame kasutama neid mänge, et kasvatada lastes hinnalisi isiksuse omadusi.

Heaks abiliseks eelnimetatud mängude täiendamisel on ilukirjandus. Kunstiline sõna ja illustratsioonid aitavad lastel laiendada ja süvendada oma teadmisi, samm-sammult täiendada neid uute kujutlustega.

Valisime välja mitmesuguseid raamatuid, mis kõnelevad kangelaslikkusest. Võib kasutada ka varem väljavalitud katkendeid ulatuslikest teostest. Öppeaasta algul püüdsime kasutada lühemaid teoseid, milles sündmustik kulgeb hoogsalt, kaasakiskuvalt, huvitavalt. Just nimelt ilukirjanduslike teoste mõjul hakkasid lapsed mängima mänge, nagu «Piirivalvurid», «2 poissi ja koer», «Neli tankisti ja koer», «Poiss ja lendur», «Ööbik», «Trummilööja». Mängude süžee muutus rikkamaks. Algul oli laste kõne küllaltki vaene, sellega seoses ma mõnikord enne lugemist soovitasin lastele hoolega kuulata ja meelde jätta, kuidas kõnelevad teoste kangelased. Mõningaid kohti lugesin kaks korda. Ma panin tähele, et lapsed lihtsalt lähevad otsima piiririkkujat, võtavad ta kinni, viivad kindlaksmääratud kohta, küsitlevad teda väheke ja sellega mäng piirdubki. Seejärel minnakse otsima uut «rikkujat». Esimest korda, kui lugesime läbi A. Grigulise «Piirivalvurid, 2 poissi ja koer» ning Lev Kassili «Sinu kaitsjad», ei mõistnud lapsed, et pärast signaali «Häire! Relvadele!» saavad sõjamehed lahinguülesande, peavad kiiresti selleks valmis olema. Komandör annab ülesande, selgitab, kuidas seda täita tuleb.

Mõnikord, lugedes luuletusi või jutustusi, vaadates joonistusi, illustratsioone või fotosid, saime ideid, kuidas valmistada või muretseda uusi vahendeid ja materjale mänguks. Rühmaruumides mängivad lapsed meeleldi tinasõdurite, autode ja tankidega. Nendega saab korraldada paraadi. Agaralt meisterdavad

lapsed uusi mänguvahendeid konstruktorite abil, mistarvis pakub näidiseid lasteajakiri «Zilite» («Tihane»). Paberist valmistatakse lennukeid, rakette, laevu, peakatteid, binokleid. Mänguväljakul on laste kasutuses lennuk, rakett, laev, veoauto. Liivakastis ehitatakse kaitsevalle ja kindlusi, kaevatakse kaevikuid.

«Tahaksin olla niisama tõsine kui laps, kes on ehitanud liivamaja ja usub, et see on alistamatu kindlus,» kirjutab Gunnars Krievinš ühes oma luuletuses.

Talvel aga on meie ehitusmaterjaliks lumi — kerkivad vallid, kindlused ja lumemehed. Oma mängudes kehastavad meie lapsed jalaväelasi, lendureid, mere-mehi, tankiste, piirivalvureid, meditsiiniõdesid, luurajaid. Teised sõjaväelaste rollid pole neile veel eakohased. Kirjandusteostest said nad teada, et on veel kahurväelased, kokad jt. Selgitasime, mis on nende igaihe ülesanded. Näiteks, snaiperid on suurepärased laskurid, kes varjete taga varitsevad vastaseid. Sappöörid on eriti julged sõjamehed, keda on vaja siis, kui rajatakse teid või takistatakse vaenlase edasiliikumist — õhitakse sildu, paigaldatakse miine või tehakse neid kahjutuks. Ilma sappöörideta poleks see mõeldav.

Kujutades sõjaväelast matkivad ja näitavad lapsed kõigepealt kangelase väliseid tunnuseid — kõnnakut, auandmist, mundrit. Seepärast ei saa piirduda ainult ilukirjanduse lugemisega. Et lapsed teadlikult kujutaksid sõjaväelase rolli, on tingimata vaja koos nendega loetud analüüsida, arutleda kangelaste käitumist, suhtumist kaasvõitlejatesse. Lugemise ajal on vaja esitada lastele küsimusi, et kindlaks teha, missugused on nende arusaamad, kujutlused, et teada saada, kuidas nad on mõistnud kangelasele iseloomulikke jooni, tema üleelamusi ja mõtteid. Niisama olulised on vestlused pärast lugemist.

Küsimusele, missugused sõdurite iseloomujooned sulle meeldivad, vastasid

lapsed: julgus, tarkus, leidlikkus, osavus. Taunitavaks aga peeti distsiplineerimatust, pikatoimelisust, kohmakust, lohakust, reeturlikkust.

Lugemise ajal, analüüsimisel ja hili-semates vestlustes selgitasime, et sõdurid armastavad oma kodumaad, oma rahvast ja seltsimehi, nad on kodumaale ustavad ja kaitsevad kõiki töötajaid. Neile on iseloomulik kohusetunne, kollektiivsus, korraarmastus, oskus alluda käsule. Nii lahinguis kui ka rahupäevil ilmutavad sõdurid kangelasmeelt, mehisust ja riskivalmidust. Sõdur peab olema terve, vastupidav, tugev. Sama vajalikud jooned on enesevalitsus, tähelepanelikkus ja täpsus.

Otstarbekas on esitada lastele küsimusi, mis sunnivad mõtlema, võrdlema ja hindama eetilisest seisukohast. Näiteks küsimused: Mis sulle jutustuses meeldis? Mis sulle jutustuses ei meeldinud? Mida sa sellest jutustusest õppisid? Iseloomusta jutustuse kangelast. Kelle sa nendest tegelastest valiksid endale kaaslaseks? Mida oleks tulnud kangelasel teha (tegemata jätta)? Kuidas sa ise oleksid toiminud? Miks? Mida uut said sa teada sellest jutust?

Elades kaasa kangelastele, kujuneb neil kindel suhtumine olukordadesse ja sündmustesse. Kangelaslendur Aleksei Maresjev on öelnud, et iga poisike peab leidma «oma komissari», kes aitab tal kujundada iseloomu ja tahtet.

Mänge ja jutustusi kangelaslikkusest püüame ära kasutada selleks, et kujundada lastes tõrjuvat hoiakut hooplemise, lärmakuse, riiakuse, jämeduse, julmuse, hooletuse, pikatoimelisuse suhtes.

Pärast jutustuse «Komandöri käsk» (rmt. «Seda on kasulik teada») lugemist mõistsid lapsed, et sõduri munder peab olema alati puhas ja korras. Mõned poisid hakkasid ise tegema märkusi Andule, Raivole, Ivarile sellepärast, et nad ei hoolinud oma riiete korrasolekust ja olid distsiplineerimatud.

Õppeaasta algul määrati endi hulgast komandörideks neid, kes olid rühmas lärmakad, käskivalt kamandasid teisi. Me otsime teadlikult niisugust lugemisvara, milles oli näidatud, et komandöriks saab olla kõige distsiplineeritum, õiglasem, seltsimehi austav inimene. Komandöri rolli võib anda vanemas rühmas mitmele lapsele ka ühessamas mängus, osi aga tuleb vahetada, et kõik saaksid mängu igas rollis osaleda. Komandöriks võib ülendada mitmeks päevaks, isegi nädalaks.

Ilukirjandus aitab meil, täiskasvanuil, leida teed laste südamesse. Et tugevdada laste teadmisi kodumaast ja Nõukogude armeest, valmistasime väikesi raamatuid rollimängudeks «Raamatukauplus» ja «Raamatukogu». Koostasime ise raamatuid liiduvabariikide lippudest, vappidest, ordenitest, medalitest, sõjaväelaste auastmetest. Lapsed mängisid kaupluse- või raamatukogumängu, rääkides: «Palun mulle raamat, milles on ordenid.» Nad vaatasid seda, lugesid ja arutasid.

Kui süzeelistes rollimängudes kasutatakse sõjalis-patriootilise teemaga ilukirjandusteoseid, mis aitavad lastes kasvatada armastust kodumaa ja Nõukogude armee mehisuse vastu, kujundab see tugevasti nende iseloomu ja tahtet.

Oleme andnud lastele võimaluse tutvuda sõjaväelaste eluga rahu ajal. Nõukogude armee ja sõjalaevastiku päeval külastasid meid polkovnik ja 2 sõjaväelast — üks Usbeki NSV-st, teine Ukraina NSV-st. Sõjaväelaste jutustused, mängud ja võistlused, millest külalised osa võtsid, tõendasid, et laste loovmängud olid saanud tõsisema ja sügavama sisu.

Unustamatud muljed jäid lastele pärast 22. aprilli toimunud V. I. Lenini ja Läti Punaste Küttide Muuseumi külastust Riias. Lapsed kuulasid muuseumitöötajate jutustusi, nägid, kuidas oktoobrilapsi võeti vastu pioneeriorganisatsioon, kuulasid sõjaveteranide an-

sambli esinemist. Lapsed asetasiid lilli Lenini mälestussamba jalamile, neid kinkisid nad ka sõjaveteranidele.

Eriline osa on kangelaslikkuse-teemalistes mängudes laste isadel. Nad võivad huvitavalt vestelda sellest, kuidas nemad teenisid armees, juhtida laste piirivalvurite, luure- jt. mängu, aidata ehitada kindlusi, makette ja mudeleid. Koos lastega võivad nad meisterdada mänguvahendeid. Kahjuks on väga vähe leida lastele sobivaid sõjamängude kirjeldusi.

Seoses Cēsise vabastamise aastapäevaga ja võidupühaga korraldasid meie lapsed koos eelmise aasta vanema rühmaga, praeguste 1. kl. õpilastega sõjalis-sportliku mängu metsas.

Lastevanemate koosolekul rääkisid isadele laste patriootilisest kasvatuses mängu kaudu. Üheskoos mõtlesime läbi mängu käigu, jagasime ülesanded.

Mängu algas Priekuli põllumajandustehnikumi staadionilt, sealt edasi siirduti lähedasse metsa. Osales üle 20 isa, venna, õe ja ema. Mängu juhtis tehnikumi sõjandusõpetaja, teda abistasid kehalise kasvatusõpetajad. Mängu alustati rivistuse ja raportitega, järgnes teatejooks.

Huvitav oli mäng metsas, kus lapsed jaotusid kahte rühma, kes varjatult liikusid teineteise suunas. Mängust osavõtjat, keda märkas vastasmeeskonna liige, nimetati nimepidi. Tema oli «haavatud», ta võttis allaandmise märgiks peast mütsi, «sanitar» viis ta käekõrval sanitaarpunkti.

Et leida 30 eri paika peidetud lipukest, tuli lastel ilmutada leidlikkust, tähelepanelikkust, sihikindlust.

Järgmine ülesanne oli niisugune: kumb meeskond leiab enne puu otsa peidetud punase lahingulipu, võtab selle alla ja annab komandörile.

Suunistusspordiga tutvusid lapsed järgmises mängus: kumbki meeskond koos isadega pidi leidma puu, mille külge oli kinnitatud sedel ülesandega: esi-

mesele rühmale — kui astud 2 sammu vasakule, 3 sammu otse ette, 5 sammu tagasi, 2 sammu paremale, 4 sammu edasi, võid välja kaevata peidetud tanki. Teisel rühmal oli eelmisega põhimõtelt sarnane ülesanne.

Suur oli laste rõõm, kui lahvatas lõke. Metsas kaikus ühislaul väikesest trummilööjast.

Lõpetuseks ühinesid lapsed ja vanemad ühismänguks. Kõik istusid sõõris. Kui kasvataja tõstis tumesinise lipukese, hakkasid kõik meremeesteks ning tegid ujumisliigutusi, kui tõusis helesinine lipuke, kujutasid lapsed lendavaid lennukeid, roheline lipu korral oldi ratsaväelased — hoiti kätega «ratsuteid», nõõ-tati hobust, hüpeldi nagu ratsanikud sadulais. Ja siis tõusis punane lipp. Võit! Mürises tugev «Hurraa!».

Lastepäevakodu juhataja tegi lastele üllatuse: ulatas igale meeskonnale erinevalt kaunistatud kingitusekasti uute mänguasjadega. Selles olid tankid, mängusõdurid, lennukid, lipud, õhupallid, pallid. Lastele ja vanematele anti mälestusmedalid. Eriti sõbrunesid kõik, kui söödi ehtsat sõduritoitu. Lapsed hakkasid telkides mängima uute mänguasjadega. Silmad särasid kõigil, kui taevasse sõõstsid värvilised raketid — algas ilutulestik, mille valmistasid ette tehnikumi õpetajad.

Niisugused mängud väga meeldivad lastele.

Igal aastal 9. mail, võidupühal, heisatakse punased lipud. Rahvas tähistab fašistide üle saavutatud võitu.

Selle võidu nimel kulus neli aastat ennatsalgavat võitlust, 1418 päeva — üks teisest hullem, verisem. Võidu nimel hukkus 20 miljonit nõukogude inimest. Lapsed nutavad, kui kuulavad Vilis Lācise jutustust «Edžins». Neil on kurb ka siis, kui hukub piirivalvurite koer Alōi. Lapsed kirjutasiid kunagi Arkadi Gaidarile ja küsisiid, miks «Sōjasaladuses» Alka hukkub.

Siin on kirjaniku vastus: «Muidugi parem, kui Alka oleks jäänud elama. Muidugi parem, kui Tšapajev oleks jäänud elama. Muidugi, mõõtmatus parem, kui oleksid jäänud ellu tuhanded, kümned tuhanded suured, väikesed, tuntud ja tundmatud kangelased. Kuid elus nii ei ole. Sõda nõuab ohvreid...»

Nagu kõik nõukogude inimesed, nii ka lapsed peavad pühaks sõjas langenud kangelaste mälestust. See tähendab, et nad armastavad Nõukogudemaad, kus elas Alka.

Meie lapsed kasvavad ja samm-sammult me õpetame neile, mida peab tege-
ma igaüks, et kunagi enam ei tulistataks inimesi, et mõõgad taotaks atradeks, et rahvad elaksid rahu.

Austus nende inimeste vastu, kes andsid oma elu kodumaa eest, ei kujune laste südames iseenesest, seda on vaja kasvatada.

Mitu korda aastas — 1. septembril, Priekuli vabastamise päeval, Nõukogude armee aastapäeval — viime lilli vennas-

kalmistule, asetame neid võitlejate kalmudele.

Päike, õnn, rõõm, töö ja õpingud, sport ja mängud, laulud ja tantsud — need kõik andis meile võit. Kõike, mille eest me sõdisime, mida ehitame rahu ajal, jätkavad meie lapsed. Nad saavad meie tööde jätkajaks. Me peame nad kasvatama Nõukogude kodanikeks.

Oskused ja harjumused, mis on omandatud varajases nooruses, on väga püsivad. Kui me selles eas lastes ei kasvata heasoovlikkust, abivalmidust, valmisolekut ohverdada ennast, aidata inimest hädas, võivad neis maad võtta omadused, nagu egoism, tundetus, ükskõiksus ja julmus. Koolis on neid omadusi hoopis raskem ümber kujundada, ja nii on neil lastel endilgi koolis raske. Koolieelses eas on lapsed väga vastuvõtlikud kõigele heale, seepärast on suure sugestiivse mõjujõuga ka ilukirjandusteosed, mis jutustavad rahva kangelasmeelst. Meie ülesanne on lapsi juhtida nende juurde, õpetada ja suunata ka nende sõjamänge. Meie ülim ülesanne on kasvatada lastest patrioote.

**VÕITLUS
VSDTP
HARIDUSPROGRAMMI
ELLUVIIMISE EEST
OKTOOBRI-
REVOLUTSIOONI
AJAJÄRGUL
EESTIS**

ENDEL LAUL

VSDTP esimeses programmis, mis võeti vastu 1903. aastal Brüsselis alustatud ja Londonis lõpule viidud II kongressil, seati partei lõppeesmärgiks (maksimumprogramm) kapitalismi asendamine sotsialismiga. Lähemateks ülesanneteks (miinimumprogramm) seati tsarismi kukutamine, kodanlik-demokraatlik revolutsioon ja demokraatliku vabariigi kehtestamine, 8-tunnine tööpäev, pärisorjuse jäänu- te kaotamine jne. Teiste lähemate ülesannete hulgas sisaldasid ka partei haridusala- sed nõudmised, mis olid niivõrd üksikasjali- sed ja oma olemuselt sedavõrd sotsiaalse sisuga, et neid võib nimetada VSDTP hari- dusprogrammiks.

Tunnistades lõppeesmärgi saavutamise põhitingimuseks sotsialistliku revolutsiooni teel proletariaadi diktatuuri kehtestamise, sea- dis VSDTP «oma lähemaks poliitiliseks ülesan- deks tsaari-isevalitsuse kukutamise ja selle asendamise demokraatliku vabariigiga, mille konstitutsioon kindlustaks:

8. Elanikkonna õiguse saada haridust emakeeles; see õigus kindlustatakse selleks va- jalike koolide loomisega riigi ja omavalit- susorganite kulul; iga kodaniku õiguse kõ- nelda koosolekutel emakeeles; emakeele sisseseadmise võrdsetel alustel riigikeelega kõigis kohalikes ja riiklikes asutustes.

9. Kõigi riigi koosseisu kuuluvate rahvuste enesemääramise õiguse.

13. Kiriku lahutamise riigist ja kooli lahu- tamise kirikust.

14. Tasuta ja kohustusliku üld- ja kutseha- riduse kõigile kuni 16 aasta vanustele mõle- mast soost lastele; puudustkannatavate laste varustamise toidu, riiete ja õppeabinõudega riigi kulul.¹

Kuna Eesti, nagu üldse Balti kubermangud, oli kirjaoskuse poolest kõige arenenum piir- kond Oktoobrirevolutsiooni-eelsel Vene-

¹ Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused. I osa. 1898—1924. Tallinn, 1956, lk. 42.

maal,² siis tekib küsimus: kuivõrd (või kas) olid VSDTP hariduspoliitilised nõudmised Eesti oludes aktuaalsed? Kaksipidi eesti nõukogude ajaloolased ja pedagoogid seda küsimust ei ole mõistnud, kuid käsitlenud üksikasjalisemalt ja kõigist arvesse tulevatest aspektidest ka ei ole.

Kõige enam käsitlemist on leidnud võitlus emakeelse õpetuse ja rahvahariduse demokratiseerimise eest.³ Ka pastorite ja balti aadli vaimupimestavat hariduspoliitikat ning võitlust ilmaliku kooliõpetuse eest Oktoobri-eelsel ajajärgul on mõnevõrra kajastatud.⁴ Et algharidus (ja teadagi, et kesk- ja kõrgharidus) jäi kuni Oktoobrirevolutsioonini Eestis osaliselt maksuliseks, see selgub kõige veenvamalt 1911. aasta ülevenemaalise ühepäevase algkooliloenduse andmetest. Eesti algkoolide ülalpidamiskuludes moodustasid laekumised õppemaksust 12,7% (linnades 25,9%

ja maal linnadega võrreldes üle kolme korra vähem — 7,9%).⁵

Kindlalt ühesuunalise kajastuse on kirjanduses täniseks leidnud ka koolikohustuse käsitlus. Arvatakse, et «Eestis kehtis 1917. aastani 3-aastane k[oolikohustus] alates 10. eluaastast.»⁶ Samal seisukohal ollakse 1934. aastal ilmunud «Eesti entsüklopeedias», kus kirjutatakse: «Venemaal (ka Eesti osas) oli a[asta]ni 1917 teostatud 3-aastane k[oolikohustus] lastele 10. eluaastast alates.»⁷ Oma suuruurimuses «Eesti rahvakoolid 19. sajandil kuni 1880-ndate aastate koolireformini» on L. Andresen jõudnud selles suhtes üldistatud järeldusele, et «1870—1880-ndate aastate vahetusel algas üleminek 3-aastasele koolikohustusele kogu Eesti ulatuses», kusjuures ta kõneleb korduvalt «üldisest koolikohustusest», «üldise koolikohustuse ajast» jne.⁸

Seega on üldlevinud arvamusi, nagu kehtinuks tsaariajal Eestis üldine koolikohustus. Kui see nii oleks, siis polnuks VSDTP programm sisalduval «kohustusliku üld- ja kutsehariduse» nõudmisel «kõigile kuni 16 aasta vanustele mõlemast soost lastele» Eesti tingimustes põhimõttelist tähtsust.

Tegelikult see nii pole. Ehk on selle üldlevinud eksliku seisukoha põhjuseks asjaolu, et seni pole süsteemselt Eesti kooli ja hariduse ajalugu uuritud, mistõttu on tähele panemata jäänud, et omaaegsed koolikohustust reguleerinud seadused ja määrused käisid üksnes talurahva, mitte linnaelanikkonna kohta. Tartu õppekonna kuraatori A. Keyserlingi ettepanek kehtestada Balti kubermangu

² Ülevenemaalise 1897. aasta rahvaloenduse andmeil ulatus elanikkonna kirjaoskus Lõuna-Eestis 80,1% ja Põhja-Eestis 79,9%. (Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. Выпуск XXI, Лифляндская губерния. СПб., 1905, lk. XIII, Выпуск XXIX. Эстляндская губерния СПб., 1905, lk. X andmeil.) Sellele faktile osutas ka V. I. Lenin ühel oma esinemisel 1918. aastal, kui ta nimetas Eestit täieliku kirjaoskusega maaks. (V. I. Lenin, Teosed 26. kd., lk. 421.)

³ Vt. näit. Eesti NSV ajalugu kolmes köites. II köide. Tallinn, 1963, lk. 606—612 (autorid E. Laul ja A. Liim); A. Elango, Pedagoogika ajalugu. Õpik kõrgematele pedagoogilistele õppeasutustele. Tallinn, 1974, lk. 164—166; A. Liim, Võitlus rahvahariduse demokratiseerimiseks Eestis Esimese Vene revolutsiooni perioodil. «Nõukogude Kool», 1955, nr. 12, lk. 710—717; E. Silk, Bolševike võitlus eesti keele õiguste eest 1917. aastast. «Keel ja Kirjandus», 1958, nr. 11, lk. 670—680.

⁴ E. Laul, Kirik ja kool XIX ja XX sajandi vahetusel Eestis. Religiooni ja ateismi ajaloost Eestis. Artiklite kogumik II. Tallinn, 1961, lk. 254—284.

⁵ E. Laul, «Oktoobrielse Eesti kooli ajaloo probleemidest (1911. a. ülevenemaalise algkoolide loenduse andmetest lähtudes). Eesti kooli ja pedagoogilise mõtte ajaloo küsimusi I. Tartu, 1969, lk. 78—79. Riia õppekonnas moodustas õppemaks algkoolide ülalpidamiskulude hulgas samadel andmetel 17,2%.

⁶ Eesti nõukogude entsüklopeedia, 4. kd. Tallinn, 1972, lk. 122.

⁷ Eesti entsüklopeedia. IV kd. Tartu (1934), v. 1039.

⁸ Vt. näit. L. Andresen, Eesti rahvakoolid 19. sajandil kuni 1880-ndate aastate koolireformini. Tallinn, 1974, lk. 123, 135, 224.

linnades lastele 7.—13. eluaastani kohustuslik kooliõpetus oli küll 1863. aasta aprillismais Siseministeeriumis läbivaatamisel, kuid lükati minister P. Valujevi poolt mitmeid motiive (alates lääne-euroopa pedagoogikaga ja lõpetades ülevenemaaliste ning Baltimaade ühiskondlik-majanduslikega) põhjuseks tuues tagasi.⁹ Eesti linnades aga elas Esimese maailmasõja eel (1913. a.) 253 331 inimest,¹⁰ ehk ligikaudu viiendik Eesti rahvastikut. Kõige selle tõttu tuleb asuda seisukohale, et VSDTP haridusprogrammis sisalduval üldise koolikohustuse nõudmisel oli suur sisuline tähendus ka Eesti oludes.

Et VSDTP esimeses programmis 1903. aastal olid püstitatud üksnes sellised hariduspoliitilised nõudmised, mis vajasisid Eestis lahendamist, selgub ka hariduspoliitilisest võitlusest, mida VSDT(b)P Eesti organisatsioonid pidasid pärast kodanlik-demokraatlikku Veebruarirevolutsiooni, aga ka Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni järel nõukogude võimuorganite hariduspoliitilisest tegevusest, mis oli suunatud bolševike partei ammuiste programmiliste eesmärkide realiseerimiseks.

Õhaks kõige aktuaalsemaks küsimuseks Eestis, nagu kõikide mittevvene rahvaste hulgas kogu Venemaal, kujunes kohe pärast Veebruarirevolutsiooni võitlus emakeelse hariduse eest, mida bolševike partei sai nüüd pidada legaalsetes tingimustes. VSDT(b)P Tallinna organisatsiooni üldkoosolekul 26. aprillil 1917 arutati keeleküsimust ja püstitati kategooriline nõue, et «linna algkoolides tuleb **otsekohe emakeelne õpetus sisse seada**».¹¹ Bolševikud õhutasid lapsevanemaid, et need julgemini ja otsustavamalt nõuaksid Ajutise Valitsuse esindajatelt emakeelsele õppetööle üleminekut koolides.¹²

⁹ NSV Liidu RAKA, f. 1287 (Siseministeeriumi majandusdepartemang), nim. 43, s.-ü. 57, l. 1—5.

¹⁰ R. Pullat, Eesti linnad ja linnased. Tallinn, 1972, lk. 37.

¹¹ «Kiir», 1917, 28. apr., nr. 28.

¹² «Kiir», 1917, 10. mail, nr. 38.

Tallinna Töölise ja Soldatite Saadikute Nõukogu otsusega saavutasid bolševikud 26. mail I. Poska tagandamise kubermangukomissari kohalt ja esitasid Tallinna nõukogule Eesti kodanike õiguste laiendamise kohta otsuse projekti, milles oli ka nõudmine tunnistada eesti keel viivitamatult ametlikuks keeleks. Bolševike projekt võeti 29. mail arutusele Tallinna nõukogus ja nõukogu otsustas hääleteenamusega tunnustada bolševike poolt esitatud kõigi Eesti kodanike õigusi, sealhulgas ka eesti keele võrdõiguslikkust vene keelega.¹³ Sellega tunnustas Tallinna nõukogu revolutsioonilise võimuorganina bolševike ettepanekul esmakordselt eesti keele võrdõiguslikkust ning oli valmis viivitamatult rahuldama eesti rahva nõudmised keeleküsimuses.¹⁴

Relvastatud ülestõusu ettevalmistamise ajajärgul (juulist oktoobrini 1917) arendasid eesti bolševikud hariduselu demokratiseerimiseks ning Ajutise Valitsuse ja eesti kodanluse hariduspoliitika paljastamiseks ägedat poliitilist võitlust. Seoses 1917. aasta augustis toimuvate Tallinna linnavolikogu valimisega avaldati «Kiires» VSDT(b)P Tallinna Komitee poolt väljatöötatud valimisprogramm, mis lähtus VSDT(b)P Keskkomitee programmist «Meie munitsipaalplattvorm». Mõlemad sisaldasid edasiarenenult VSDTP II kongressil vastuvõetud bolševike partei programmilisi haridusalaseid nõudmisi, s. o. üldise, kohustusliku, maksuta (riigi kulul), emakeelse ja ilmaliku kooliõpetuse sisseseadmist, aga ka vaesematele puudustkannatavatele õpilastele tasuta lõunasöögi, õppevahendite, jalatsite ja rõivaste andmist.¹⁵ Vastavad kulud taheti panna linna omavalitsusele. Bolševikud taotlesid oma linnavolikogu valimisprogrammis ka koolide vabas-

¹³ «Kiir», 1917, 29. mail, nr. 51; 30. mail nr. 52.

¹⁴ E. Silk, Bolševike võitlus eesti keele õiguste eest 1917. aastal. «Keel ja Kirjandus», 1958, nr. 11, lk. 673.

¹⁵ «Kiir», 1917, 1. juulil, nr. 79; «Tööline», 1917, 24. juulil, nr. 8.

tamist kiriku mõju alt ja õpetajate valitavust rahva poolt.

Bolševike poolt Tallinnas esitatud nõudmised väljendasid igas punktis kindlalt linna-proletariaadi huve ning said eeskujuks ka teiste linnade parteiorganisatsioonidele.¹⁶

Tallinna uus linnavolikogu, mille esimeheks valiti J. Anvelt, tuli kokku 24. augustil. Bolševikud olid siin saanud kõige suurema arvu kohti, mistõttu osutus võimalikuks Ajutise Valitsuse kubermangukomissari I. Poska ja kodanluse saadikute vastuseisust hoolimata häälteenamusega vastu võtta bolševike otsuseprojekt, millega Tallinna linnavolikogu asjaajamise keeleks määrati eesti keel.¹⁷ Linnavolikogu hariduskomisjoni otsusega kaotati septembris linna algkoolides usuõpetus ja palvused ning hakati üle minema emakeelsele õpetusele, ootamata selleks Ajutise Valitsuse luba. Seda teadaannet avaldades rõhutas «Tööline», et korraldust emakeelse õpetuse sisseviimiseks koolidesse «tuleb koolide juhatajatel ilma kõrvalekalduvata silmas pidada».¹⁸

13.—15. augustini 1917 Tallinnas Tööliste majas (Suur-Karja 18) toimunud Eesti maameeste konverentsil, mis esindas 40 000 Eesti maatöölisi, võeti bolševike V. Vöölmanni, H. Pöögelmanni ja J. Sihveri juhtimisel hariduse alal vastu üksikasjaline otsus. Selles nõuti 6-aastast ilmalikku, emakeelset, makсутa, kohustuslikku, demokraatlikel alustel rajanevat (ilma tsaaritsiinovnikute ja pastoriga vahelesegamiseta) haridust, puudustkannatavate laste abistamist, täiskasvanutele hariduse saamise võimaluste laiendamist, kooliaasta pikendamist üheksa kuuni, kooliõpetajate töötasu ja -tingimuste parandamist ning muud.¹⁹

¹⁶ K. Siilivask, Veebruarist Oktoobrini 1917. Tallinn, 1972, lk. 344.

¹⁷ Sealsamas, lk. 357.

¹⁸ «Tööline», 1917, 8. sept., nr. 48; 13. sept., nr. 52; 15. sept., nr. 54.

¹⁹ «Maatamees», 1917, 17. aug., nr. 13; Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik. Tallinn, 1957, lk. 271—272, 281—283.

Sellega oli esitatud laiaulatuslik VSDT(b)P kehtivast programmist lähtuv ja eesti rahva kõige esmasemaid vajadusi kajastav revolutsiooniline rahvahariduse ümberkorraldamise kava, mis osutas kõigile tsaariaegse poolseisusliku, poolklassilise haridussüsteemi puudustele ja seadis eesmärgi teha kool kättesaadavaks töörahvahulkadele.²⁰

Niisuguste kaugleulatuvate nõudmiste realiseerimine polnud mõeldav kodanliku Ajutise Valitsuse võimuloleku ajal. Seepärast seostasid bolševikud ka oma haridusprogrammi realiseerimise kodanluse ja mõisnike võimu kukutamise, sotsialistliku revolutsiooniga. Nad propageerisid partei hariduspoliitikat ja -programmi rahvahulkadele ajakirjanduse kaudu, rahvakoosolekutel, mitmesugustel nõupidamistel. Eriti aktiivselt tegid seda silmapaistvad eesti bolševikud J. Anvelt, H. Pöögelmann ja J. Sihver, kes ise olid varem olnud kooliõpetajad ja tundsid hästi koolilolusid.

Ajutise Valitsuse poolt lubatud esindusorganisatsioon — kubermangu maanõukogus (maapäeval) — moodustasid bolševikud 4-liikmelise fraktsiooni. Selle tegevust hakkas juhtima J. Sihver. Fraktsiooni ülesandel võttis J. Sihver muude probleemide kõrval maapäeval ja ajakirjanduses sõna ka kooli- ja haridusküsimustes.²¹ Esinedes 25. septembril maapäeva koosolekul, mõistis J. Sihver hukka Ajutise Valitsuse esindajate vastuseisu emakeelsele õpetamisele ülemineku suhtes ning ütles Riia õppekonna kuraatori seisukohta paljastades: «...kuraatori ettepanekul on vana korra (s. o. tsaariaegne — E. L.) lõhn

²⁰ Analüüsivõimalust maameeste konverentsi üksikasjalist otsust detailsemalt, olgu märgitud, et Eesti alghariduskoolides kestis õppeaasta tsaariajal keskmiselt 1911. aasta kooliloenduse ankeetide andmetel 151 päeva (NSVL RAKA, f. 733 (Rahvahariduse Ministeeriumi rahvahariduse departemang), nim. 188, s.-ü. 116—118 ja 120—125). Üheksa kuud kestva kooliaasta nõudmine tähendas õppeaasta pikendamist umbes 230 päevale.

²¹ E. Laul, J. Sihver — Oktoobri ajajärgu silmapaistev publitsist. «Keel ja Kirjandus», 1959, nr. 11, lk. 643—644.

juures, sest see ei ole mitte lastevanemate asi, vaid seltskondline (= ühiskondlik — E. L.) asi, mis keeles õpetada».²²

Ka bolševistliku ajakirjanduse veergudel paljastas J. Sihver maapäeva hariduspoliitikat. Ta näitas, et «revolutsiooni puhastav tuli ei ole veel kooli pääsenud... Siin valitseb veel täielikult vana kord. Ainult isevalitsejate pildid on seinalt maha võetud, muidu on kõik endine. Kooliõpetajad, kooliraamatud, koolikord ja kooliseadused on endised».²³ J. Sihver rõhutas, et kodanlus ja tema maapäev «ei liigutanud väikest sõrmegi selle heaks, et koolis **emakeel** maksma panna, et kool **ilmalikuks** kuulutada».²⁴ Silmas pidades bolševike partei hariduspoliitilisi programmilisi seisukohti, sealhulgas maatameeste konverentsi otsuseid, rõhutas J. Sihver, et viivitamatult asutaks ilmaliku, emakeelse, maksuta ja kohustusliku 6-aastase ühtluskooli rajamisele Eestis.

Ka Tallinna linnavolikogus, kus bolševikud said valimistel kõige enam saadikukohti, jätkasid nad võitlust hariduselu demokratiseerimise ja koolide parendamise eest. Nende initsiatiivil koguti andmeid, kui palju oleks vaja Tallinnas 1917. aasta sügisel asutada juurde algklasse, et kõik kooliealised lapsed saaksid kooli.²⁵ Selgus, et vajati 30 uut klassi. Kodanlike linnavolinike poolt vastuvõetud otsuse kohaselt kavatseti neid avada vaid 11. See tähendanuks 740 algkooliõpilase kooliuste faha jäämist. Seda silmas pidades võttis linnavolikogu esimees Jaan Anvelt septembris 1917 päevakorda küsimuse krediidi andmisest 20 uue klassikomplekti avamiseks.²⁶ Bolševike mõjul võeti Tallinna linnavolikogu hariduskomisjonis juba enne Oktoobrirevolutsiooni (20. okt. 1917) vastu otsus kaotada linna algkoolides usuõpetus ja pälvused ning hakati õpetama emakeeles.²⁷

²² ENSV RAKA, f. 4683, nim. 1, s.-ü. 1, l. 45.

²³ «Tööline», 1917, 8. sept., nr. 48.

²⁴ Sealsamas.

²⁵ «Tööline», 1917, 18. aug., nr. 30.

²⁶ «Tööline», 1917, 21. sept., nr. 59.

²⁷ Tallinna Riiklik Arhiiv (TLA), f. 195 (Tallinna Linnavalitsus), nim. 4, s.-ü. 99, l. 2174—2175; «Tööline», 1917, 13. sept., nr. 52; 1917, 15. sept., nr. 54; 1917, 10. okt., nr. 75.

Ilmaliku ja emakeelse kooli nõudmine oli ka tööerakondlaste (radikaalsotsialistide) ja menševike programmis, kuid kartes tülli minna vene kodanluse ja tema Ajutise Valitsusega, ei olnud eesti kodanlikud ja väikekodanlikud parteid oma nõudmistes järjekindlad.²⁸ Kui J. Anvelt ja V. Võõlmann Tallinna linnavolikogus ning J. Sihver maapäeval tegid ettepaneku tunnistada eesti keel ametlikuks keeleks nii linnavolikogus kui ka ametiasutustes ja koolides, siis olid kõik kodanlikud parteid, menševikud ja suurem osa sotsialistidest-revolutsionääridest selle vastu. Maapäeval hääletas koos bolševikega selle poolt, et koolides hakataks viivitamatult õpetama emakeeles, ainult sotsialist-revolutsionäär Jaan Kärner.

Pärast Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni võitu algas Eestis uue, nõukogude kooli ja tema juhtimisorganite rajamine. Nõukogude valitsuse dekreediga 9. novembrist 1917 moodustati Riiklik Hariduskomisjon, kelle ülesandeks oli välja töötada rahvahariduse ülesehitamise alused. Hariduse rahvakomisjar A. Lunatšarski esitas oma üleskutses elanikkonnale Nõukogude valitsuse põhiprintsiibid rahvahariduse alal: üldine kohustuslik maksuta algharidus, kesk- ja kõrgema hariduse kättesaadavus kõigile, kooli täielik ilmalikkus, rahvahariduse demokratiseerimine, kohalike ja rahvuslike iseärasuste arvestamine jne.²⁹

Kui Oktoobrerevolutsiooni järel ülevene-maalises ulatuses oli kultuurirevolutsiooni põhiküsimuseks kirjaoskamatus liikvideerimine, siis Eestis, mis V. I. Lenini tabava iseloomustuse järgi oli «täieliku kirjaoskusega maa», tõusis hariduse alal põhiküsimusena esile töörahvahulkades harimatuse liikvideerimine. Hästi iseloomustas rahva selleaegset haridustaset J. Sihver, kes konstateeris, et mõisnike ja tsarismi ränga rõhumispoliitika tingimustes oli alghariduskool revolutsiooni-

²⁸ J. Saaf, Nõukogude võim Eestis. Oktoober 1917 — märts 1918. Tallinn, 1975, lk. 344—345.

²⁹ «Tööline», 1917, 8. nov., nr. 98.

eelses Eestis jäänud viletsaks kirjaoskuse ja usuõpetuse tuupimise kooliks, kelle õpilased «ei mõistnud hästi lugeda ega kirjutada... Kõik mõistavad oma nime alla kirjutada, aga kirjalikult oma mõtteid avaldada mõistavad ainult mõned üksikud.»³⁰

Kõige selle tõttu seisis noore nõukogude võimu ees ka Eestis suur ja raske ülesanne — viia töörahvahulgad oma kultuurilisest mahaajamusest hoopis kõrgemale vaimsele ja hariduslikule tasemele.

Nõukogude võimu organid astusid rahvahulkade toetusel ja osavõtul väga operatiivselt konkreetseid samme bolševike partei programmis olnud hariduspoliitiliste eesmärkide realiseerimiseks. See toimus käsi-käes tsaari ja Ajutise Valitsuse aegse administratsiooni likvideerimisega. Riia õpperingkond, mille alluvusse Eesti koolid kuni Oktoobrirevolutsioonini olid kuulunud, otsustati Eesti ja Läti Töörahma ja Sõjaväelaste Nõukogu Täitevkomitee ühisel nõupidamisel 1918. aasta jaanuaris likvideerida.³¹ Hariduselu juhtimine Eestis läks nüüdsest peale üle Eesti Töörahma Koolivalitsusele,³² mille etteotsa astus Artur Vallner. Koolivalitsuse esimesi samme oli eesti õpetajate kongressi kokkukutsumine Tallinnas 28.—30. detsembrini 1917. Kuigi kohalikud haridustegelased kongressi nurjamiseks korraldasid samal ajal Tallinna Õpetajate Seltsi juhatase algatusel õpetajate päeva, kogunes kongressile üle saja õpetaja kõigist mandri-Eesti maakondadest, neist 80 maalt.³³

Kongressi eel avaldas Eesti Täitevkomitee haridusosakonna juhataja J. Semper üleskutse «Kõigile Eesti kooliõpetajatele». «On tarvis ka hariduselu põhjalikult uuendada,» ütles ta üleskutses. «Ei tohi õpetajad sellest eemale jääda ja oma kaasabi pakkumata jätta, kui

³⁰ J. S(ihver), Vallavalitsuste ülesanded. «Tööline», 1917, 20. sept., nr. 58. Tallinn, 1957, lk. 585—587.

³¹ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 621; «Edasi», 1918, 23. jaan., nr. 17.

³² «Eesti Teataja», 1918, 30. jaan., nr. 23.

³³ Vt. A. Vallner, Kooliõpetajate kongress ja kooliõpetajate päev. «Eesti Kool», 1918, nr. 1/2; «Eesti Teataja», 1917, 29. dets., nr. 28.

üle kogu maa ümberloomise korraldus käimas on.»³⁴

Kongress käsitles pikemalt rahvakooli aluseid. A. Vallner rõhutas kongressi põhieffekandes «Kooliõpetajad ja poliitiline moment», et uue rahvakooli eesmärgiks on anda noorsoole teatud hulk eluks vajalikke oskusi ja teadmisi ning kindel ja selge maailmavaade. Rahvakooli õppeainete valikul tuli tema arvates just sellest lähtuda. Kongress kiitis heaks efekandja põhiseisukohad, sealhulgas ka usuõpetuse koolist kõrvaldamise nõude.³⁵

Kongressil üksmeelselt vastuvõetud resolutsioonis deklareeriti, et rahvakooliõpetajate kui töörahma noorsoo kasvatajate kohuseks on inimkonna parema tuleviku eest võitleva töölisklassiga käsikäes käia ja ülesehitustöös igati abiks olla.³⁶ Uue ühiskonna vajadusi rahuldava koolisüsteemi lõpliku väljakujunemise jättis kongress edaspidiseks, kuid pidas esimese sammuna tarvilikuks 3-aastase valla-kooli kiiret muutumist 4-aastaseks.

Kongressil valiti õpetajate täitevkomitee (esimees J. Tauts) ja kaks esindajat Eesti Töörahma Koolivalitsusse (A. Vallner ja J. Tauts) ning otsustati hakata välja andma pedagoogilist ajakirja «Eesti Kool».³⁷ A. Vallneri toimetusel kujunes see eesti esimeseks marksistlikuks pedagoogikaajakirjaks.

Lähtudes VS DTP programmist ja Ülemaalise eesti õpetajate kongressi otsustest, kõrvaldas Töörahma Koolivalitsus 9. jaanuaril 1918 Eesti koolide õppekavast usuõpetuse seaduslikus korras.³⁸ Ühtlasi keelati selle määrusega ka kõikides koolides palvuste korraldamine.³⁹ Õpetajatele hakati korraldama

³⁴ «Eesti Teataja», 1917, 8. dets., nr. 14.

³⁵ «Eesti Teataja», 1918, 3. jaan., nr. 2; 4. jaan., nr. 3; «Maatamees», 1917, 30. dets., nr. 68.

³⁶ «Eesti Teataja», 1918, 16. jaan., nr. 12.

³⁷ «Eesti Kool», 1918, nr. 1/2, lk. 2—4. Sellest kongressist lähemalt vt. J. Saaf, Nõukogude võim Eestis. Oktoober 1917 — märts 1918. Tallinn, 1975, lk. 346—348.

³⁸ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis. Dokumentide ja materjalide kogumik.

³⁹ «Утро правды», 1918, 31. jaan., nr. 8.

eesti keele kursusi, et kergendada üleminekut emakeelsele õppetööle.

Bolševike partei üks peamine programmi-line nõudmine oli olnud hariduse kättesaadavaks tegemine kõigile, ka töölistele ja töötavale talurahvale.

Oktoobrirevolutsioonile järgnenud kuudel oligi noore nõukogude võimu tähelepanu suunatud sellele, et teha haridus kättesaadavaks ka elanikkonna vaesematele kihtidele. Tallinnas realiseeriti bolševike partei revolutsioonieelsed nõudmised ja avati 1917. aasta novembris 20 uut algkooliklassi.⁴⁰ Puudustkannatavatele õpilastele määras linnavalikogu õppevahendite, jalatsite ja rõivaste muretsemiseks 28 573 rubla.⁴¹ Linnavalikogu otsusega 19. jaanuarist 1918 kaotati Tallinnas linna poolt ülalpeetavates koolides õppe- maks,⁴² koolide ülalpidamise kulud otsustati katta erilise, varakamatele kihtidele pandava maksu arvel. Tallinnas tõsteti kesk- ja kutsekoolide õpetajate palku. Linnavalikogu assigneeris selleks 1917. aasta novembrist alates kuni aasta lõpuni 60 694 rubla. Eesti Tööraha Koolivalitsus andis 14. jaanuaril 1918 välja määruse keskkooli demokratiseerimise kohta. Kõiki koolile elulisi küsimusi pidi nüüdsest otsustatama kollegiaalselt õppenõukogu kaudu, kuhu kuulusid ka lastevanemate, õpilaste ja kohaliku tööraha saadikute nõukogu esindajad.⁴³ 18-aastaseks saanud õpilased said selle määrusega esmakordselt Eestis kõik kodanikuõigused: õiguse asutada ühinguid ja pidada koosolekuid, valida ja olla valitud kõigisse omavalitsuse ja riigiasutustesse.

⁴⁰ «Tööline», 1917, 23. nov., nr. 109; Tallinna Riiklik Arhiiv (f. 195 Tallinna Linnavalitsus), nim. 4, s.-ü. 40, l. 418, s.-ü. 41, l. 109, 115.

⁴¹ «Tööline», 1917, 21. nov., nr. 109; 1917, 25. nov., nr. 113; «Uus Päevaleht», 1917, 24. nov., nr. 264.

⁴² Tallinna Riiklik Arhiiv, f. 195, nim. 4, s.-ü. 120, l. 8.

⁴³ Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon Eestis, lk. 604—605.

Suurt tähelepanu pöörasid bolševike partei ja nõukogude võimu organid täisealiste hariduskorraldusele. Tallinna kõrgema algkooli ruumides Harju tn. 48 (praeguse kohviku «Tallinn» majas) avati novembris 1917 tasuta õhtukursused, kus õppima asus kolmes klassis kokku üle 100 inimese.⁴⁴ Veebruaris 1918 avati kõrgema algkooli õppekavaga, 4-aastase kursusega õhtukursused täisealiste töölistele ja töölisnoortele Tallinna 5. algkooli ruumides (Veerenni tn. 2).⁴⁵ Osavõtjaid registreeriti siin üle kaheksaja.

Narvas avati vene õppekeeleaga õhtukursused kirjaoskamatuetele töölistele, kellele õpetati lugemist, kirjutamist ja aritmeetikat.⁴⁶ Kõik need õhtukursused olid «laialiste rahvahulkade hariduse tõstmiseks määratud»⁴⁷ nagu rõhutati nõukogude ajakirjanduses.

Tartus töötas Revolutsiooniline Rahva Ülikool, mis seadis oma eesmärgiks teadmiste andmise majandus-, õigus-, loodusteaduse, ajaloo ja eesti keele ning kirjanduse alal.⁴⁸ Siin peeti selliseid loenguid nagu «Revolutsioonilise liikumise ajalugu õhtupoolsetes riikides», õpetati võõrkeeli jms. Narvas 1918. aasta algul eesti ja vene keeles tööd alustanud õhtukursused töölistele olid programmi järgi otsustades rahvaülikooli taolised.⁴⁹

* * *

VSDTP II kongressil 1903. aastal vastuvõetud programm väljendas tööliklassi, varatu talurahva hulkade ja rõhutud rahvaste kauaseid salajasi lootusi. See programm andis tsarismi ja kodanluse vastased võitlusloosungid, sealhulgas haridusalased nõudmised kõi-

⁴⁴ «Tööline», 1917, 15. nov., nr. 104; 1918, 21. jaan., nr. 5.

⁴⁵ «Tööline», 1918, 31. jaan., nr. 13; 1918, 16. veebr., nr. 27.

⁴⁶ «Rahvaleht», 1918, 17. jaan., nr. 12.

⁴⁷ «Tööline», 1918, 31. jaan., nr. 13.

⁴⁸ «Edasi», 1917, 6. detsembr., nr. 15; 1918, 3. jaan., nr. 2; 1918, 1. veebr., nr. 14; 1918, 13. veebr., nr. 24.

⁴⁹ «Rahvaleht», 1918, 17. jaan., nr. 12.

kidest rahvustest sotsiaaldemokraatidele Venemaal, teiste hulgas ka VSDTP Eesti organisatsioonidele.

VSDTP haridusprogramm oli kaugeleulatuva sotsiaalse sisuga internatsionalistlik programm, mida polnud ühelgi teisel parteil Venemaal ega ka tema rahvuslike ääremaade kodanlikel ja väikekodanlikel parteidel Oktoobrirevolutsiooni eel ja ajal. Kajastades detailideski ka eesti tööliisklassi ja varatute talurahvahulkade rahvuslikke ja sotsiaalseid huve, pidasid eesti bolševikud Oktoobrirevolutsiooni-aastal järjekindlalt võitlust selle eest kaksikvõimu tingimustes ning asusid Oktoobrirevolutsiooni järel seni võitlusloosungiteks olnud partei programmilisi nõudmisi realiseerima.

VSDTP esimesest programmist lähtuvalt Oktoobriaastal algatatu ja edasiarendatu, nõukogude võimu poolt kolme ja poole kuu jooksul realiseeritu oli eesti rahva hariduselus oma poliitiliselt ja sotsiaalselt sisult erakordselt murrangulise tähendusega ja ulatuslik.

Kõik see oli võimalik seepärast, et juba meie partei esimeses programmis seati eesmärgiks selliseid õigusi ja vabadusi, mis Oktoobrirevolutsiooni järel sotsialistlikus ühiskonnas kujunesid konstitutsioonilisteks õigusteks ning leidsid arenenud sotsialistlikus ühiskonnas kas täieliku realiseerimise või on asja vastuvõetud NSV Liidu konstitutsioonis kõigest varasemast kaugeleulatavamalt kajastatud.

SOOVITAME

Pedagoogilise üldsuse huvi köidab viimastel aastatel probleem enesekasvatusest ja eneseharimisest, mis on tingitud paljudest põhjustest, esmajärjekorras uudest sotsiaalsest situatsioonist, millesse tänapäeval on sattunud ühiskondlik kasvatus. Nüüdisaegne tööinimene on tootmisvahendite peremees ja täidab tootmisjuhi funktsioone. Üldfilosoofilise, poliitilise ja majandusliku kirjaoskuse ning kutsealase meisterlikkuse tõsmine pole ainult ühiskonna ülesanne, vaid siin peab kindel koht olema pideval, mitmekülgisel eneseharimisel. Nendele harjumustele pannakse alus koolieas. Seetõttu peaks pedagoogide, eriti aga kehalise kasvatuse õpetajate huvi köitma ajakirja «Физическая культура в школе» märtsi- ja aprillinumbris avaldatud Rjazani Pedagoogilise Instituudi professori A. Kotšetovi artiklid «Самовоспитание школьников» ja «Формы и приемы самовоспитания». Autor toob kooliastmeti esile enesekasvatuse psühholoogilised ja pedagoogilised alused, omistades enesekasvatuse vahendina erilise tähtsuse kehakultuurile ja spordile.

Ühiskonna areng teeb vältimatuks inimeste vaadete muutumise elule. Seal, kus isiksus

seda millegipärast ei tee, tekib konflikt vastastikusel suhetes teistega ning stagnatsioon tootmis- ja ühiskondlikus tegevuses. Elame intensiivsete muutuste, kõlbeliste normide arenemise ja täiustumise perioodil. Meie sajad on tagasipööramatul süvendanud selliseid mõisteid nagu kollektivism, humanism, printsipiaalsus jne. Kõik see nõuab igalt nõukogude inimeselt võitlust oma puudustega, vanade harjumustega, eneses uute kõlbeliste omaduste kasvatamist või olemasolevate täiustamist. Kasvatav põlvkonda tuleb juba lapseast alates valmistada informatsiooni õigeks vastuvõtmiseks ja töötamiseks, anda oskusi orienteerumiseks sündmuste keerises, aidata leida racionaalseid lahendusi ja arukat käitumisjoont keerulistes olukordades, näha sündmusi ette, omandada perspektiivtunnet jne. Kasvatamine ja õpetamine tuleb rajada uutele alustele: vastutavale iseseisvusele, loominguks aktiivsusele, ulatuslikule orienteerumisele oma tegevusalal, oma käitumise teadlikule juhtimisele.

Enesekasvatuse organiseerimise põhiliseks eelduseks on kõrge efektiivsusega kasvatusprotsess. Kuivõrd kasvatus on sotsiaalne protsess, võib sama öelda ka enesekasvatuse kohta. Enesekasvatus on sotsiaalselt tingitud ja ühiskondlikult juhitud protsess. Enesekasvatuse organiseerimisel tuleb kasvandikud suunata aktiivsele positsioonile suhtumises maailma, ühendades üheks tervikuks olukordade muutused ka iseendas. Ühelt poolt teenib enesekasvatus isiksuse sidemeid kollektiiviga, teisalt teenindab iseregulatsiooni eesmärki.

Erinevas koolieas õpilastel on kindlaksmääratud iseärasused ja võimalused enesekasvatuseks, mida pedagoogilise protsessi juhtimisel peab kindlasti tundma.

Enesekasvatuse psühholoogiliselt olulised eeldused kujunevad välja nooremas koolieas. Nendeks on huvide stabiliseerumine ja kujunema hakkav intellektuaalne suunitlus, iseseisvuse laienemine igapäevasele tegevusele, märgatavad muudatused iseteadvuses. Õpilastel kujunevad hindamiskriteeriumid enda ja teiste suhtes, õppimises kujunevad isiklikud ja ühiskondlikud motiivid.

Mitmesuguste motiivide põimumine annab tõuke enesekasvatuse alguseks. Suurem osa algklasside õpilastest on võimelised enda kallal lühiajaliselt töötama, kui nendele anda motiveeritud iseloomustus (milliseid omadusi temas on kasvatatud, milliseid mitte, millised on iseloomu puudused, kuidas neist vabaneda). Kasulikke juhendeid nooremate õpilaste kaasatõmbamiseks enesekasvatuse on antud raamatus «От игры к самовоспитанию». (Е. М. Гельфман, С. А. Шмаков. Москва, «Просвещение», 1971).

Artiklite autor toob esile iseloomulikke jooni noorukiea enesekasvatusest. Nii näiteks selgub, et enesekasvatus on alati seotud laste poolt omandatud sotsiaalse kogemusega, enesekasvatuse võib muuta stabiilseks ja efektiivseks ainult hästi organiseeritud kollektiivne tegevus. Ka noorukid pole võimelised pidevalt tegelema enesekasvatusega, kui puudub kasvatajate ergutus, kontroll ja abi. Noorema noorukiea enesekasvatuse on ülekaalus sportlike, töö- ja õppimisostuste ning vilumuste omandamine, mille praktilises vajalikkuses on noorukid ise veendunud.

Vanema noorukiea enesekasvatust iseloomustab tähelepanu koondumine kitsamale alale, mida mõjustavad kujunemisejärgus elueesmärgid ja ettevalmistus lemmikelukuteks. Enamikul juhtudel suudetakse eesmärgid ka saavutada.

Erilist huvi pakub enesekasvatuse vahendina sportlik treening. Eduka sportimise käigus aktiveerub tahtekasvatus, tugevneb võitlus enda puuduste vastu. Sportlik režiim soodustab enesetäiustamise püüdu. Kui koos sellega arendatakse välja ka kõrgeid moraalseid omadusi, siis osutub võimalikuks kõrgeks nõudlikkust enda vastu igas suhtes.

Autor tutvustab ka enesekasvatuse vorme ja võtteid kooliastmete kaupa. Nooremas koolieas on efektiivseks võtteks enesehindamine koos järgneva puuduste parandamisega perekondlikus ringis.

Alates 2. klassist soovib autor lastel sisse seada oma tegevuse igapäevane hindamine, võttes juhtlauseks «Iga päev sammu võrra edasi». Kasutatavad võtted ja vormid stimuleerivad peamiselt kõlbelist enesekasvatust. Enesehindang on ergutaja positiivsete iseloomujoonte kujundamisel.

Noorukieas loeb autor enesekasvatuse praktiliseks aluseks kasvandike endi juhtivat rolli. Enesekasvatusele esitatavate nõuete realiseerimiseks on otstarbekas kasutada spetsiaalseid mängu, mille kohta artikkel mitmeid näiteid pakub. Enesekasvatuse süsteemi organiliseks osaks tuleb pidada õpilaste psühholoogilist ja kõlbelist valgustamist loengute abil ning kutsesuunitlust.

Vanemate klasside õpilaste enesekasvatuse eesmärgid seostuvad kutse omandamise ja kõrgkooli astumisega. Siit tulenevad ka tegevuse peajooned: sideme loomine tootmistevõimega, kohtumised väljapaistvate inimestega jpm.

Artiklis rõhutatakse, et enesekasvatuse üldine meetoodika tuleb kohandada eraldi iga kasvandiku jaoks ning protsessi juhtimine pole mõeldav individuaalse lähenemiseta.

KROONIKA

16.—17. septembrini toimus TRÜ aulas bioloogiaõpetajate konverents. Kahe päeva jooksul oli osavõtjail võimalus kuulata 19 ettekannet. Bioloogia õpetamise olukorrast Eesti NSV üldhariduskoolides andis ülevaate Eesti NSV Haridusministeeriumi koolivalituse juhataja asetäitja **J. Sepp**. Bioloogia aktuaalsetele probleemidele oli pühendatud 6 ettekannet. Molekulaarbioloogia saavutustest, probleemidest ja perspektiividest rääkis TRÜ vanemõpetaja **M. Viikma**. Organismide energiavahetuse uusi seisukohti tutvustas TRÜ dotsent **V. Tohver**. Looduskaitse sisu ja tähtsus oli TRÜ professori **E. Varepi** ning geneetika rakendamine põllumajandusloomade aretamisel EPA professori **R. Teinbergi** ettekandeaineks. Ökoloogiaprobleemidel neatus kaks ettekandjat: TRÜ professor **V. Masing** «Ökoloogia ja inimkonna tulevik» ning Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika Instituudi bioloogia-ajaloo sektori juhataja **T. Sutt** «Looduse ja inimese suhetest evolutsionisti pilguga». PTUI vanemteadur **M. Ruttelt** kuulati noorte kommunistlikust kasvatamisest bioloogia kaudu ja vaatlusmeetodist koolibioloogias. Kooliaast üldbioloogia õpetamise baasina rääkis TRÜ professor

H. Miiidla, kooli bioloogiakabinetist VÕT-i metoodik **E. Kiis**. Ülejäänud ettekanded olid kooliõpetajate NLKP XXV kongressi materjalide kasutamine bioloogia õpetamisel (Tõrva keskkooli õpetaja **V. Riik**), bioloogiaalasest klassivälisest tööst (Jõgeva keskkooli õpetaja **L. Kaitsma**), õppetöö organiseerimine bioloogia kabinetis (Tallinna 14. keskkooli õpetaja **P. Kiritsenko**), teadusliku maailmavaate kujundamine bioloogia õpetamise protsessis (Tallinna 15. keskkooli õpetaja **A. Kišmišjan**), praktiliste tööde korraldamisest üldbioloogias (Tallinna 43. keskkooli õpetaja **M. Tamm**), esteetilisest kasvatusest bioloogia õpetamisel (Väike-Maarja keskkooli õpetaja **J. Paabu**), looduskaitsealane töö koolis (Abja keskkooli direktor **H. Einer**) ja inimese evolutsiooni käsitlemisest keskkoolis (Tartu 5. keskkooli õpetaja **K. Järviste**).

Teisel konverentsipäeval korraldati ekskursioon bioloogiaõpetajatele huvipakkuvatele Tartu rajooni objektidele.

Osavõtjate üksmeelse hinnangu järgi konverents õnnestus. Konverentsi organiseeriva komisjoni liikmed eesotsas esimees **V. Tohveriga** said tänukirjad konverentsi ettevalmistamisel tehtud töö eest. Konverentsist võtsid osa Eesti NSV haridusministri asetäitja **A. Tükk** ja bioloogiaõpetajate I konverentsi organiseeriva komisjoni esimees TRÜ professor **J. Aul**.

SISUKORD

881. Kommunismi ehitamise ajastu manifest.
885. T. Borodkina. Rajoonikomitee tööpraktikast.
889. K. Kasikov. Tallinna koolikomsomolit Suure Oktoobri juubeliks.
891. G. Manzurovas. Suure Oktoobri lipu all.
895 T. Šapovalova. Eeskujuliku kooli nime-tust taotledes.
900. Õ. Elango. Suur Oktoober ja eesti haritlaskond.
908. V. Külaots. Maailmavaate kujunemisest.
912. Käesoleva kooliaasta rajajooni.
916. H. Roosaar. NLKP XXV kongressi mõt-teid klassijuhatajatöös Suure Oktoobri 60. juubeliaastal.
921. A. Kelam. Hoiakud ühiskonna ja pere-konna osatähtsusest laste kasvatamisel.
924. R. Uring. Õpilase informeerituse seos tema koduste oludega.
931. I. Trofimova. Mida peaks pedagoog teadma õpilase nägemise tervishoiust.
936. R. Virkus. Õpilaste iseseisva spordi-harrastuse arendamisest.
940. O. Lillemägi. Tööjuhend keemiatundi-des.
946. Z. Karamkova. Школа передового опыта.
951. Kroonika.
952. M. Lielbarde. Patriotismi kasvatamisest lasteaia vanemas rühmas.
958. E. Laul. Võitlus VSДTP haridusprog-rammi elluviimise eest Oktoobrirevolu-tsiooni ajajärgul Eestis.
965. Soovitame.
967. Kroonika.

ОГЛАВЛЕНИЕ

881. Манифест эпохи построения комму-низма.
885. Т. Бородкина. О практике работы райкома.
889. К. Касиков. От комсомольцев школ г. Таллина к юбилею Великого Ок-тября.
891. Г. Манзуrowас. Под знаменем Вели-кого Октября.
895. Т. Шаповалова. Добиваясь звания образцовой школы.
900. Ы. Эланго. Великий Октябрь и эстон-ская интеллигенция.
908. В. Кюлаотс. Формирование мировоз-зрения.
912. Рубежи нынешнего учебного года.
916. Х. Роосаар. Реализация решений XXV съезда КПСС в работе классного ру-ководителя в юбилейном году.
921. А. Келам. Социальные установки о роли общественности и семьи в вос-питании детей.
924. Р. Уринг. Связь информированности учащегося с его домашней обста-новкой.
931. И. Трофимова. Что необходимо знать педагогу о гигиене зрения учащихся.
936. Р. Виркус. О развитии самостоятель-ных спортивных увлечений учащихся.
940. О. Лиллемяги. Инструкция для само-стоятельной работы на уроках химии.
946. З. Карамкова. Школа передового опыта.
951. Хроника.
952. М. Лиелбарде. О воспитании патри-отизма в старшей группе детсада.
958. Э. Лаул. Борьба за осуществление образовательной программы РСДПР в Эстонии в период Октябрьской революции.
965. Рекомендуем.
967. Хроника.

▲ Revolutsiooni-, lahingu- ja töökuulsuse lippude juures pildistatud haridustöö eesindlasi vastuvõtul Haridusministeeriumis.

MARGUS VIKMAA foto

▼ Reipalt sammusid pealinna õpilased Suure Oktoobri juubeliaastapäeva demonstratsioonil.

OSKAR VIHANDI foto (ETA)

39 коп.

Индекс
78 189

Смисленост

77-1458a

2.12.77.

